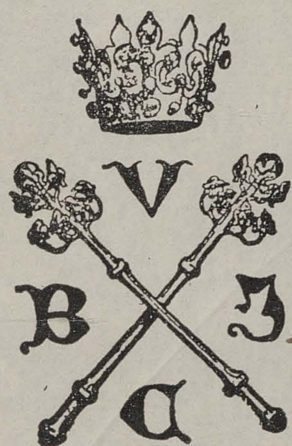

V
B
J
C
324982
IV

USTAWY
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY

DLA

STANU AKADEMICKIEGO

I NA SZKOŁY

W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY

PRZEPISANE

W WARSZAWIE
ROKU 1783.

Własnością jest, Ks. Mat. Ożyńskiego L.
od roku 1882 nabyta w Krakowie.

PRZEDMOWA

W potrzebie opatrzenia na dal dla młodzi Polskiey zgodnych nauczycielów, za nayprzyzwoitszy śrzodek osądziliśmy założenie w Koronie i Wielkim Xięstwie Litewskim Stanu, z powołania i obrania na ten iedyny koniec poświęconego, aby nieustannie dostarczał w Narodzie ludzi, przez oświecenie, przez cnotę, przez gorliwość zdatnych do dawania publiczney edukacyi. Nauczyciele, którzy się w rzeczonym stanie tworzyć i kształcić maią, w tym widoku uważani być powinni, iako iedneyże Rzeczypospolitey Obywatele, przeięci świętością zamierzenia swego i urzędu tak wielkiey wagi; tym iedynie zabawieni, abyiak naydokładniey, co do wiary Swiętey, czystych obyczaiów, miłości Oyczyzny, znaiomości praw narodowych, i nayużytecznieyszych w społeczności ludzkiey nauk wychowywali i dokonalili synów Obywatelskich. Na ten koniec Ustawy ninieysze przepisane do wiadomości powszechney podaiemy, i ogłaszamy. Znaydzie w nich powszechność narodowa określone obowiązki, podane sposoby, okazane pobudki, przyrzeczone korzyści i zaszczyty dla osób, które na tę przeważną dla kraiu swego posługę poświęcić się zechcą. Widzieć będzie w całey osnowie i w szczególnych rozrządzeń związku, iako ostrożna na wszystkie okoliczności baczność, i daleka od innych powodów chęć pospolitego dobra, całym postępowaniem naszym kierowały.

Przychodzi to dzieło przed sąd powszechności, byle ten, godnemi świałtey i przyzwoitey krytyki pobudkami miarkowany, zupełnego rzeczy obięcia, oraz pilnego i bezstronnego roztrząśnienia nie uprzedzał. W zamiarze bowiem tych ustaw naszych, połączone są z naycelnieyszym pożytkiem zaradzenia potrzebom edukacyi, względy na inne korzyści kraiowe. Wzywaiąc młodzież narodową do przysposobienia się i poświęcenia na publiczną edukacyą, opatruiąc do tego śrzodki i pomocy, zagradzamy wyiściu z kraiu tych dochodow, których znaczna część za granice na sprowadzenie obcych nauczycielów wychodzić zwykła. Jeżeli nie pomyślne czasów ninieyszych okoliczności pospolite z strony Obywatelów zażalenia sprawuią, iż mało iest sposobów umieszczenia przyzwoicie Szlacheckiey młodzi, tedy otwieraiąc stan godny nayzacnieyszego urodzenia, stan, w którym posługa iest publiczna, praca nayużytecznieysza, opatrzenie na cały bieg życia uczciwe i dostatnie, podaiemy kondycyą dla współziomków naszych, równie chwalebną, iak pożyteczną. Chcąc całą młodź szlachecką, bez obraźliwey częstokroć w edukacyi po osobnych konwiktach różnicy, w iednostaynym trybie zatrzymać i określić, zabiegamy przeciwnym równości Obywatelskiey skutkom. Utrzymywanie dzieci w szkołach z funduszu pospolitego, których urodzeniu nieodpowiada maiątek (pod imieniem konwiktorów ubogiey Szlachty) częścią iuż założone, częścią w nayszczerszey chęci zamierzone, podług opisu tey Ustawy, zapewni rodzicom nadzieię odbierania gruntownych pociech z potomstwa swego. Takie względy, takie uwagi mieliśmy przed oczyma stanowiąc rozrządzenia nasze.

Wam szczególnie, których naychwalebnieysza chęć do poświęcania lat i sił na publiczną edukacyi posługę wiedzie, wam z nayszczerszą otwartością przed oczy stawiamy te Ustawy, które obowiązki wasze wymierzaią, i losu waszego stałość zapewniaią. Z nich zabierać macie ducha powołania waszego i następnikom go waszym przesyłać, w nich rzucone są nasiona zdań gruntowney sprawiedliwości i nayszlachetnieyszego czucia. W określonym zgromadzeń waszych rządzie, w przepisanych wam prawach, w założonych korzyściach i zaszczytach postrzeżecie, iaki wzgląd miano, aby powinności stanu, z należytą człowieka i Obywatela wolnością zgadzały się i łączyły, aby dostoyność publiczney usługi nieoddzielnie szła z osobistym każdego pożytkiem. Po większey części w ustawach ninieyszych, wskrzeszone i do czerstwości swoiey przywrócone są starodawne Królow Polskich ze krwi Piastów i Jagiellonów, a mianowicie Kazimierza Wielkiego, Zygmunta I. Zygmunta Augusta, około szkoł kraiowych rozrządzenia, i nadane od nich nauczycielom przywileie. Nie można wątpić, że wpatrzywszy się w Ustawę całą, nabierzecie wysokich myśli, i szlachetnych chęci łączenia się gorliwością z temi, którzy ią wam, po dokładnym publicznych i waszych w szczególności pożytkow rozważeniu, podaią.

Są w tym zbiorze przepiſów uſtawy fundamentalne i nieodmienne. Przyſpoſobienie do nauczycielſtwa kandydatów, rząd wewnętrzny, obrady, wybieranie na urzędy w ſtanie całym i w zgromadzeniach, związek tychże z Szkołami Głównemi, ubieganie ſię do głównych katedr drogą wyżſzey zaſługi, zabeſpieczenie wolności, podług opiſu, oddalenia ſię od tego ſtanu, oraz rozrządzenia właſnością ſwoią, zapewnienie płacy i nadgród wyznaczonych; to wſzyſtko do *wydziału* uſtaw fundamentalnych należy Co ſię zaś przepiſanego ſpoſobu nauk lub innych ſzczególnych okoliczności tycze, iako to z ſamego tylko upodobania nigdy odmieniać ſię nie powinno, tak doſkonalone, i za podanemi od was ſamych radami i uwagami, poprawiane być może. Do czego przełożenie Szkoły Głowney, lub kilku przynaymniey *Wydziałowych* Zgromadzeń iednomyślne zdanie, potrzebne będzie.

Przeyrzawſzy pilnie wſzyſtkie uchwały i przepiſy, mówić będziecie wſpółobywatelom waſzym, cokolwiek człowieka pobożnym ku Bogu, oświeconym i cnotliwym w całym życiu, a zatym ſprawiedliwym i czułym względem bliźnich, dobrym Oyczyzny ſynem, ſzlachetnym w zdaniach, poſłuſznym prawu, znaiącym ſwobody ſwoie, około właſnego dobra opatrznym, czynić może; cokolwiek do wychowania zdrowego, męzkiego, od wymyſłów płochych dalekiego ſłuży, to ieſt, cokolwiek do uſzczęśliwienia oſobiſtego i powſzechnego prowadzi, to wſzyſtko w tym zbiorze zalecono, radzono, i nakazano ieſt.

Skutek ten pracy i pieczołowitości naſzey, z którą włożone na nas od Stanów Rzeczypoſpolitey obowiązki wykonywać uſiłuiemy, podaiąc powſzechności Narodowey, mamy ſobie za nayściśleyſzą powinność oddać z naywiękſzą czułością winny hołd wdzięczności Nayiaśnieyſzemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI, którego opieką i powagą naywyżſza nad edukacyą zwierzchność na wzór innym Narodom, i wzięty iuż w niektórych przykład, uſtanowiona, oycowſkim JEGO zamyſłom dogadzaiąc, zamierzonych na przyſzłość pociech i popraw nadzieię wzbudza i ſpełnia. A iako ſami tych wiernych chęci daninę przed Tron Królewſki zanoſiemy, tak do ich uczeſtnictwa wſpółobywatelów pod haſłem miłości dobra publicznego wzywamy.

USTAWY
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY
DLA
STANU AKADEMICKIEGO I NA SZKOŁY
W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY
PRZEPISANE

Zamyślaiąc Kommiſſya Edukacyi Narodowey opatrzyć raz na zawſze ſzkołom Rzeczypoſpolitey oſoby do inſtrukcyi publiczney ſpoſobne z pewnym iednych po drugich naſtępowaniem, zakłada Stan Nauczycielſki, ktory *Stanem Akademickim* nazywać ſię będzie. Przepiſuie mu obowiązki i śrzodki do tego celu nayſkutecznieyſze, powinności przepiſane z nienaruſzeniem wolności człowieka i obywatela iako nayprzyzwoiciey miarkuiąc. W tym społeczeńſtwie utrzymywany i nieprzerwanie przeſyłany być ma ſkład ducha i prawideł edukacyi. Stanowi temu i przez powałanie a poſługi iego, i przez wybor a doświadczenie oſob, i przez pożytki, ktòre z nich Oyczyzna odbierać ma, wſzelką cześć, wyſokie poważenie, i okazanie wdzięczności Kommiſſya zaręcza.

ROZDZIAŁ I
STAN AKADEMICKI

1mo. Stan Akademicki ſkładać ſię będzie z Szkoł Głòwnych, zawieraiących wſzelakie nauki, Rządców i Nauczycielów w nichże; ze Zgromadzeń Akademickich *Wydziałowych i Podwydziałowych*, a zatym ze wſzyſtkich w tym ſpołeczeńſtwie rządzącyeh, uczących, poſługi duchowne dla uczniòw odprawuiących, i z tych, ktòrzy w takowych poſługach zaſłużonemi będą. Ci zaś, co tylko w Szkołach Głòwnych ſtopnie Doktorſkie otrzymaią, uſtawom na Stan Akademicki przepiſanym nie podlegaią.

2do. Rządu ſtanu Akademickiego ogólne określenie (ktòrego części w ſwoich mieyſcach wyſzczególnione będą) takowe ieſt: Uſtawy i rozrządzenia tyczące ſię powołania i powinności nauczycielſkiey, Kommiſſya Edukacyi Narodowey, iako naypierwſza w tey części rządu kraiowego źwierzchność, wydawać ma władzą. Tey źwierzchności wſzyſcy do poſługi edukacyiney od niey użyci, podług opiſu praw, podległość winni.

3tio. Dozor uſtaw i władzy wykonywaiącey, oraz doſtarczania i odmian przełożonych, nauczycielow, i innych oſòb w nagleyſzych przypadkach poruczony będzie Rektorowi i Radzie Szkoły Głòwney. Takowe Szkoły dwie uſtanowione ſą: pierwſza Koronną w Krakowie, druga Litewſka w Wilnie.

4to. Do Szkoły Głòwney Krakowſkiey wſzyſtkie nauczycielòw oſoby w ſzkołach Koronnych, do Szkoły Głòwney Wileńſkiey wſzyſtkie w ſzkołach Litewſkich należeć będą. Związek ten między Szkołami Głòwnemi z iedney, a zgromadzeniami ſzkolnemi z drugiey ſtrony zależeć będzie na tym: *naprzod*, iż Kandydaci do nauczycielſtwa przy Szkole Głòwney zoſtawać będą; *powtòre*, iż wſzyſcy po zgromadzeniach Akademickich nauczyciele ſpółubiegania ſię do katedr Szkòł Głòwnych mieć będą prawo; *potrzecie*, iż Wizytatorowie do zgromadzeń Akademickich od Szkoły Głòwney wyſyłani będą; *poczwarte*, iż wſzyſtkie raporta ſzkolne do Szkoły Głòwney odſyłane być powinny; *nakoniec*, iż Rektor Szkoły Głòwney władzą ſądzenia oſòb ſtanu Akademickiego, podług opiſu w Roz. II. *Szkoły Głòwne*, mieć będzie.

5to. Dzielić ſię cała ſpołeczność Stanu Akademickiego będzie na rożne wydziały pewnym okręgiem kraiu określone. Wydział każdy zawierać ma: *naprzod*, zgromadzenie *Wydziałowe* maiące Rektora, Prefekta, ſześciu Nauczycielow, Kaznodzieię, Kandytatòw do Stanu Akademickiego wybranych, i Zaſłużonych; *powtòre* zgromadzenia *Podwydziałowe*, ktòre ſię ſkładaią z Prorektora, Nauczycielów, Kaznodziei i Zaſłużonych, a ktòre iedno ſpołeczeńſtwo *Wydziałowe* pod pierwſzeń-

ſtwem Rektora czynią. Oſobna takowych wydziałow tablica oznaczy ſzkoły do każdego *Wydziału* należące. Związek między niemi wzaiemny i granice podległości opiſzą ſię w Rozdziale VI. *Zgromadzenia Akademickie*, i w Roz: VIII. *Rektor Wydziałowy, Prorektor.*

Każde zgromadzenie Akademickie *Wydziałowe* będzie zgromadzeniem oſobnym, i drugiemu w niczym niepodległym; wſzyſtkie iednak podległe będą ſwoiey Szkole Głowney w rzeczach, ktòre ſię tu wyżey w Artykule 3*cim* i 4*tym*. wyraziły.

6to. Takowy związek, takowa w przyłączeniu oſnowa między Szkołą Głòwną a ſzkołami *Wydziałowemi*, podług opiſu w tym i naſtępuiącym Rozdziale, ſkłada i gruntuie Hierarchyą Stanu Akademickiego.

7mo. Chcący wniść w ſtan Akademicki ma być przypuſzczony za kandydata w zgromadzeniu Akademickim *Wydziałowym*: z tamtąd podług opiſu w Rozdziale V. *Kandydaci do Stanu Akad:* odeſłanym będzie do Szkoły Głòwney, gdzie, ſkończywſzy przepiſany bieg nauk, i wziąwſzy edukacyą nauczycielſką, przyiętym zoſtanie do rzeczonego ſtanu, z obowiązkiem oduczenia lat ſześciu z powinności, utrzymywany nakładem poſpolitym. Wſzyſtkie obowiązki, ktore na ſiebie zaciągaią obieraiący ſtan Akademicki, kładną ſię pod Rozdziałem V. *Kandydaci*

8vo. Każdy Akademik podległy będzie bliżſzym i wyżſzym zwierzchnościom w obrębach władzy każdey na ſwym mieyſcu określić ſię maiących. Dla tego wſzyſtkim przyimuiącym ſtan Akademicki zbiòr uſtaw ukazany, a od nich przeczytany być powinien, niżeli przyſtąpią do opiſu, ktòrym ſię wchodzący w ſtan Akademicki obowiązywać maią. Opis ten położony ieſt w Rozdziale V. *Kandydaci.*

9no. Każdy Akademik poſiadać będzie mogł ruchomy i nieruchomy maiątek, i onym podług woli ſwoiey, ſtoſownie do praw kraiowych i przywileiòw Szkołòm Głòwnym ſłużących, rozrządzać. Ktòryby iednak, w przedſięwziętym ſtanie Akademickim do śmierci przetrwawſzy umarł bez teſtamentu, pozoſtałe po nim kſiążki, koperſztychy, narzędzia Matematyczne, Fizyczne i tym podobne ſłużące do nauk ſprzęty, Zgromadzeniu Akademickiemu zoſtaną, a Szkoła Głòwna rozrządzi, gdzie takowych rzeczy udzielenie potrzebnieyſze iey zdawać ſię będzie: inny iego maiątek cały, komu podług prawa należy, doſtać ſię powinien. Po śmierci tych, ktòrzyby odebrawſzy koſztem funduſzowym edukacyą nauczycielſką, ſześciu lat z powinności nieoduczyli, Sukceſſorowie przy odebraniu maiątku koſzt wyłożony na edukacyą powròcić powinni będą. Gdy ktory z Akademikòw czyniąc dyſpozycyą maiątku ſwego, legować co z niego będzie na funduſz edukacyi, legacya taka w całości utrzymana być ma; i Szkoła Głowna w miarę wyświadczonych dobroczynności wdzięczną i chwalebną pamiątkę dla czyniących legacye przyzwoitym ſpoſobem zachowa. Approbacya teſtamentòw po zmarłych Akademikach i ſprawienie ſię z urzędu exekutorſkiego, podług danych przywileiòw konſtytucyami potwierdzonych, przed Rektorami Szkòł Głòwnych uſkuteczniana być ma.

10mo Każdemu Akademikowi po oduczeniu *ſześciu* lat z powinności (ktòra to powinność z mocy umowy i oſobiſtego obowiązku pzzyimuiącego ſtan Akademicki kandydata wypływa;) wolno będzie odſtąpić rzeczonego ſtanu, byle za wczeſnym na rok cały ſzkolny Rektora *Wydziałowego* i Szkoły Głòwney uwiadomieniem.

11mo. Po wypełnionych ſześciu latach oduczenia z powinności w tym *Wydziale*, z ktòrego był kandydatem, albo w innym, do ktòrego był władzą Kommiſſyi przenieſiony, wolno będzie każdemu zoſtać w rzeczonym ſtanie, lub go odſtąpić: ròwnie iako i w dalſzym lat nauczycielſkich ciągu, na woli będzie każdego to uczynić, zapowiedziawſzy zawſze rokiem pierwey na początku roku ſzkolnego Rektorowi i całemu zgromadzeniu, iż dłużey w nim trwania nie ma woli.

12mo. We wſzyſtkich poſiedzeniach, obradach, odprawach publicznych, żadnego innego między oſobami ſtanu Akademickiego nie będzie pierwſzeńſtwa, pròcz dawności w tymże ſtanie, wyiąwſzy tych, ktòrym z urzędu zwierzchności, albo z prawa prezydowania pierwſze mieyſce należy.

13tio Gdzie będą szkoły publiczne Zakonnikom pozwolone, te, co do przepisów edukacyi i instrukcyi, co do rządu szkolnego, co do wizyt od Szkoły Główney wysyłanych, ustawom i rozrządzeniom Kommissyi, dozorowi Szkoły Główney, bliższemu wglądaniu i wizytowaniu Rektorów *Wydziałowych* podległemi być powinny. W szkołach Zakonnikom pozwolonych na Prefektury y Professorstwa ci tylko dawani być maią, którzy przez lat trzy przynaymniey w Szkole Główney brali nauki, i maią świadectwa odbytych w niey doświadczeń i examinów, iakie uczącym się w Szkole Główney Kandydatom są przepisane. Gdyby zaś Kommissya i Szkoła Główna z osob zakonnych upatrzyła które maiące zdatność do nauczycielstwa, za źniesieniem się o to z zwierzchnością przyzwoitą, może ich wezwać do stanu i zgromadzeń Akademickich, a przyięci dawszy submissyą przepisaną, i odbywszy przez lat sześć w Szkołach Akademickich nauczycielską pracę, będą przypuszczeni do praw i przywileiów stanu Akademickiego, to iest do urzędow szkolnych, do pensyi dorobkowey, i do pensyi zasłużonych po wyuczeniu lat ustawami przepisanych.

ROZDZIAŁ II

SZKOŁY GŁOWNE.

Szkoły Główne, iedna Koronna w Krakowie, druga Litewska w Wilnie, iako są przywileiami Królów nadane, y prawami Rzeczypospolitey potwierdzone, a we wszystkich prerogatywach między sobą porównane, tak przy tychże przywileiach, prawach i prerogatywach (ile które z nich iuryzdykcyi i władzy Kommissyi Edukacyi poźnieyszemi konstytucyami ustanowioney nie są przeciwne) zostawać maią.

1mo. Kommissya Edukacyi Szkoły Główne w troiakim sposobie chce mieć użytecznemi: w *pierwszym* uważaiąc ie, iako Towarzystwo ludzi rożnemi naukami zaleconych, a czyniących iedno zgromadzenie; z których każdy, oprócz obowiązków do katedry swoiey przywiązanych względem dawania lekcyi publicznych, znaydzie w szlachetności swoiego serca i gorliwości dla kraiu silną pobudkę do rozszerzenia w nim światła, i potrzebnych wiadomości, iużto przez wydawanie pism w różnych materyach Fizycznych lub Moralnych, iużto przez odkrywanie prawd użytecznych, i wyszukiwanie rozmaitych kraiowych produkcyi, oraz wydoskonalenie sposobów przydatnego onych użycia. Te i tym podobne prace niemaią żadnych dla siebie przepisanych ustaw; Kommissya Edukacyi zostawuie ie gorliwości osobistey każdego, a w miarę zasług w tym rodzaiu, i publiczney z nich użyteczności, pomoc, zaletę i nadgrodę zaręcza. *W drugim* sposobie względem obowiązku dawania w Szkołach Głównych wyższych nauk i umieiętności wszystkim stanom przyzwoitych, Kommissya Edukacyi, zapatruiąc się na nieiednostayne mieyscowe między Szkołami Głównemi okoliczności, podług nich nieiednostayny, ale, iaki gdzie iest przyzwoitszy i potrzebnieyszy, osobny poda układ nauk. Podział umieiętności i nauk w Szkołach Głównych traktować się zwykłych, podług bliższego między sobą związku na dwa *Collegia* rozkłada. *W trzecim* sposobie naycelnieyszey dla kraiu użyteczności uważa Kommissya Szkoły Główne, iako maiące powierzony sobie rząd całego Stanu Akademickiego, dozor instrukcyi publiczney, i dostarczenie Professorów do szkoł kraiowych; i w tym względzie wkłada na nie obowiązek nayściśleyszy przestrzegania bliższego exekucyi tego wszystkiego, co w zbiorze ninieyszych ustaw iest przepisano pod Rozdziałami: *Stan Akademicki, Konkurs do Katedr Szkół Głównych, Wizyta Zgromadzeń Akademickich, i Szkoł Narodowych, Obrady Zgromadzeń Akademickich, Zgromadzenia Akademickie, Sąd. Kary, i Nadgrody.*

Podług tego więc zamiaru, porządku, i podziału, skład i rząd wewnętrzny Szkół Głównych, żwierzchność i władza im służąca, z mocy teraźnieyszych ustaw nad osobami do Stanu Akademickiego i szkół publicznych należącemi, nie mniey podległość ich iuryzdykcyi Kommissyi Edukacyi niżey opisuią się.

2do Zgromadzenie całe Szkoły Główney składać się będzie: *naprzod* z osób iey urzędowych, iakie są, Rektor, dway Prezesowie *Collegiorum*, i Sekretarz; *po-*

wtóre z Profeſsorów zaſłużonych; *potrzecie* z Profeſsorów aktualnie uczących, y w równym z niemi ſtopniu około nauk pracuiących, iacy ſą: Aſtronom Obſerwator, y Bibliotekarz; *poczwarte* z Towarzyſzow, to ieſt, Doktorów wyborem Szkoły Głowney do Towarzyſtwa któreykolwiek nauki przyiętych; *popiąte* z Viceprofeſsorów, to ieſt tych, którzy mieyſce Profeſsorów w potrzebie zaſtępuią, i tych, którzy innemi zabawami w pomocy naukom zaięci w ſtopniu z Viceprofeſsorami ſą porownani.

3tio. Szkoła Główna ma mieć ſwoią Radę, ktorey Kommiſsya daie władzę przyzwoitą, iaka do dozoru wykonania uſtaw całego Stanu Akademickiego i innych rozrządzeń Kommiſsyi, do rządu wewnętrznego Zgromadzenia Szkoły Głowney, i do dyrekcyi nauk ieſt potrzebną. Rościąga ſię iey zwierzchność w mierze uſtawami ninieyſzemi opiſaney do wſzyſtkich zgromadzeń w ſzkołach kraiowych, które każdey Szkole Głowney przez oſobny wydział od Kommiſsyi ſą podane. równie iak i do innych oſob, które bądź z praw i przywileiów Szkołom Głównym nadanych, bądź też ninieyſzemi uſtawami za rozrządzeniem Kommiſsyi rządowi i iuryzdykcyi ſą poruczone. Z tego powodu nietylko zgromadzenie całe Szkoły Głowney, ale też wſzyſtkie ſzkoły kraiowe, *Wydziałowe*, *Podwydziałowe*, *y Zakonne* w rzeczach temi uſtawami opiſanych do Rady Szkoły Głowney udawać ſię, i iey rezolucyom z temi uſtawami zgodnym podlegać ſą obowiązane.

4to. Seſsye Rady Szkoły Głowney będą ordynaryine, i extraordynaryine. Ordynaryine odprawiać ſię maią trzy razy na mieſiąc w dni święte, i wolne od lekcyi, o których Rektor oſoby zaſiadaiące na piſmie obwieści: *pierwſza* w materyi rządu i dozoru tak ogolnego Stanu Akademickiego, iako też wewnętrznego Szkoły Głowney; *druga* w materyi nauk i inſtrukcyi publiczney; *trzecia* w materyach ekonomicznych i prawnych. Extraordynaryine ſkładane być mogą każdego czaſu, dla okoliczności i przypadków prędkiey potrzebuiących rezolucyi.

5to. Rada Szkoły Głowney zamyka ſię w oſobach, które głos i mieyſce na Seſsyach maią, a te ſą: Rektor, dway Prezeſowie *Collegiorum*, Sekretarz, Profeſsorowie zaſłużeni a od prac wolni, Profeſsorowie aktualni; i którzy ſą w ſtopniu Profeſsorſkim. Na Seſsyach ekonomicznych Prokurator, Piſarz ſądowy, y Regent Archivi *cum voce informativa* znaydować ſię maią. Towarzyſze i Viceprofeſsorowie tylko na Seſsyach w materyi nauk mieyſce i głos mieć będą.

6to. Zeby Rada zupełną i rezolucye iey ważnemi były, z większey połowy oſob mieyſce i głos w Radzie maiących, według materyi, która ſię traktuie, zebraną być powinna. Rektor Szkoły Głowney, a w nieprzytomności iego Prezes któregokolwiek *Collegium*, podług ſtarſzeńſtwa w uczeniu prezydować ma. Sekretarz naprzeciwko Prezyduiącego ma mieyſce na wſzyſtkich Seſsyach, oprocz ekonomicznych, na których Prokurator tož mieyſce zaſtąpi. Profeſsorowie zaſłużeni pierwſi po Prezeſach zaſiadać będą, po nich Profeſsorowie aktualni, nieprzywiązuiąc ſię do wyżſzości mieyſc, iako w ſtopniach ſobie równi. Na Seſsyach w materyi nauk, po Profeſsorach Towarzyſze, i Viceprofeſsorowie mieyſce wezmą. Wſzyſtkie propozycye, któreby iednomyślnością głoſów konkludowane być niemogły, będą rezolwowane większością głoſów. Po głośnych wotach wolno każdemu z zaſiadaiących proſić o ſekretne. Rektor lub Prezyduiący w każdym przypadku, procz oſobiſtey kreſki, rowność wotów rozwiązywać będzie.

7mo. Seſsye tak ordynaryine, iako extraordynaryine tym porządkiem odbywane będą. Rektor otworzy Seſsyą, Sekretarz przeczyta, podług rodzaiu materyi traktować ſię maiącey, protokoł oſtatniey Seſsyi; z którego, ieżeli ſię okażą intereſsa zaległe, a rezolucyi potrzebuiące, te naprzód rezolwowane będą. Po nich materye y propozycye, które na tey Seſsyi traktowane być maią przez Rektora, lub kto na iego mieyſcu prezyduie, do rezolucyi porządkiem podawane będą: a iak te odeydą, wolno każdemu mieyſce i głos maiącemu w Radzie, w materyi, którą potrzebną być upatrzy, podać propozycyą. Wſzakże podaiący w przód, nim ią wnieſie do Rady, powinien mieć roztrząśnioną prywatnie z trzema przynaymniey oſobami Rady, i przy wnieſieniu pokazać świadectwo podpiſane od nich: iako propozycya, którą podawać ma, ieſt uznana przez nich za potrzebuiącą rezolucyi. Jeżeli propozycya ieſt złożona, i zawiera w ſobie kilka podań, na każde podanie oſobne

bne wota iść maią. Jeżeli propozycya odwołuie ſię do proiektu, proiekt będzie przeczytany, a kiedy iednomyślnością nie będzie przyięty, Prezyduiący wyznaczy oſoby do roztrząśnienia, z ktòrego zdanie na naſtępuiącą ſeſsyą przynieſione będzie, i proiekt albo zgodnie albo przez wota na każdą w nim propozycyą i podanie, w całości lub częściach przyięty, albo odrzucony zoſtanie. Do każdego proiektu, propozycyi i podania przymowić ſię wolno przed podaniem propozycyi *ad vota*; lecz kiedy *ad vota* przyidzie, te tylko w iednym ſłowie, *affirmative* lub *negative* dawane być maią. Do wotòw ſekretnych kałkuły dwòch kolorów, lub kartki iedną ręką piſane, iedna *affirmative* druga *negative* przez Sekretarza wotuiącym rozdane będą. Każdy w zakrytym od widoku mieyſcu, iednę kartkę lub kałkuł wrzuci w naczynie wotow decyduiących, drugą w naczynie *nullitatis*. Wota z naczynia wyimowane i liczone będą przez Prezyduiącego w przytomności nayſtarſzego w uczeniu Profeſsora, i oſoby, ktòra wniosła propozycyą. Większość głoſów Prezyduiący deklarować będzie. Porządek wotowania, bądź głośnego, bądź ſekretnego z dołu zaczynać ſię ma, a kończyć ſię na Prezyduiącym. Konkluzye rady bądź iednomyślnością, bądź większością wotòw publicznie, lub ſekretnie decydowane, nie ſchodząc z ſeſsyi Sekretarz, a w materyach prawnych i ekonomicznych Regent Archivi w protokòł wpiſze. Prezyduiący po głośnym przeczytaniu w przytomności wſzyſtkich, protokòł na ſeſsyi podpiſywać będzie.

8vo. Ufaiąc Kommiſsya gorliwości osòb w Szkołach Głòwnych pracuiących, iż nietylko nauki rozkrzewią w Narodzie uczeniem w katedrach, lecz oraz nowych dzieł pomnożeniem, a użytecznych wynalazkòw odkryciem, poſtanawia, iako ſię wyżey rzekło, co mieſiąc ſeſsye w materyi nauk. Na tych ſeſsyach ſtanowiono być ma do których katedr w Szkole Głòwney potrzebne ieſt ogłoſzenie propozycyi dla konkuruiących, i czyniony być ma examen otrzymuiących wygraną lub *acceſsit*, iako w Rozdziale III: *Konkurſa do katedr*, ieſt przepiſano. Władza przyimowania Towarzyſzow, oraz obowiązek utrzymowania korreſpondencyi z zagranicznemi Akademiami i innemi w materyach uczonych do tychże ſeſsyi należeć będzie. Składać ſię będą ze wſzyſtkich osob należących do zgromadzenia Szkoły Głòwney. Może Szkoła Głòwna w ciągu tych ſeſsyi poſtanowić dni pewne na publiczne poſiedzenia, podczas ktòrych czytane będą dzieła uczone, wynalazki właſne lub obce, pochwały zasłużonych w nauce osòb; byle to wſzyſtko, co na publiczney ſeſsyi ma być czytane, wprzody prywatne Seſsye iednomyślnością, lub większością głoſów przyięły. Sekretarz Szkoły Głòwney i na tych ſeſsyach w ſwoich obowiązkach zaſiadać ma.

9no. Na ſeſsyach w materyi rządu i dozoru ogòlnego Stanu Akademickiego, oraz wewnętrznego Szkoły Głòwney, czytane będą rezolucye, iakie od Kommiſsyi Edukacyi do Szkoły Głòwney doydą, oraz raporta i liſty od ſzkoł kraiowych przeſyłane, lub od Szkoły Głowney do nich posłanemi być maiące. Roztrząſane będą potrzeby edukacyi publiczney, iakie ſą: dokładność wykonywania urzędowych Profeſsorſkich i innych powinności, zaradzenie potrzebne każdemu przeciwko onymże wykroczeniu, pilność i baczność w formowaniu i uczeniu kandydatów, dawanie o nich ſprawy przez dozorców, donieſienie o promocyach do ſtopni doktorſkich i innych; osob do beneficiow, urzędow, lub posługi Szkoły Głòwney należących wybieranie.

10mo. Na ſeſsyach ekonomicznych czytany naprzod będzie dziennik przychodów i rozchodów kaſsy całego mieſiąca, i rachunek zamknięty przez Prezyduiącego podpiſany; potym korreſpondencya teyże kaſsy z kaſsą generalną Warſzawſką, i expedycyą ſądową Kommiſsyi Edukacyi, tudzież z Plenipotentami od Szkoły Głòwney przy teyże Kommiſsyi lub gdziekolwiek poſtanowionemi. Naſtąpią materye dochodzenia zatrzymanych intrat, całości dobr, ktore *immediate* do Szkoły Głowney ſą przywiązane, utrzymywanie fabryk i inne materye ſtosuiące ſię do rządu ekonomicznego, do rachunków percept i expens. Aſsygnacye na wydatki od całey Rady uznane, tudzież rachunki od niey roztrząśnione, i kwity wydane, Rektor lub Prezyduiący podpiſywać ma, przydaiąc do podpiſu te słowa: *za uznaniem Rady*.

11mo. Trzy będą protokóły do zapiſywania konkluzyi Rady; *pierwſzy* na materye rządu i dozoru powſzechnego Stanu Akademickiego, oraz rządu wewnętrznego Szkoły Głòwney; *drugi* na materye inſtrukcyi publiczney i nauk.

Te dwa protokóły Sekretarz Szkoły Głowney trzymać będzie. *trzeci* na materye prawne i ekonomiczne trzymać będzie Regent Archivi.

12*do*. W materyach, gdzie rostropność radzi, aby rezolucye w sekrecie trzymane były, osoby Radę składaiące do sekretu pod uczciwością i odpowiedzeniem u sądu Akademickiego za niedotrzymanie sekretu są obowiązane, i w takowych przypadkach extrakty rezolucyi z protokołów bez pozwolenia Rady wydawane być niemogą. W innych materyach extrakty rezolucyi rekwiruiącym pod pieczęcią Szkoły Głowney wydawane być powinny, za dołożeniem się Rektora.

13*tio* Pieczęć Szkoły Głowney Koronney będzie Orzeł z dwoma berłami i cyfra *S. A.* teraz panuiącego Króla, napis koło pieczęci takowy: *Schola Princeps Regni*. Pieczęć Szkoły Głowney w Litwie będzie takaż sama, z rożnicą, iż na mieyscu Orła, Pogonia być powinna i napis do koła: *Schola Princeps Magni Ducatus Lithvaniæ*. Przy Sekretarzu Szkoły Głowney będzie pieczęć, przy którym też zostawać maią Akta konkluzyi we wszystkich materyach, wyiąwszy ekonomiczne.

14*to* Podług podziału nauk na Fizyczne, i Moralne dwa będą *Collegia*; do pierwszego należeć będą nauki Teologiczne, Prawne, Historyi, Krytyki, Literatury i tym podobne, do drugiego nauki Matematyczne, Fizyczne, Historyi naturalney, Medycyny, i tym podobne.

15*to*. Każde *Collegium* mieć będzie swego Prezesa i Sekretarza, Professorów, Viceprofessorow, Towarzyszów i Pomocników. Prezes *Collegii* co cztery lata z samych tylko Professorów ma być obierany; i na dalszy czas potwierdzonym być może. Sekretarz *Collegii* może być obierany nietylko z Professorów, ale też z Viceprofessorów, i po czterech leciech może być potwierdzony. Professor iednego *Collegium* może być Towarzyszem i Professorem drugiego, lecz tylko tey lekcyi, która iest za dodatkową płacę. Prezesem być niemoże tylko tego *Collegium*, gdzie daie lekcyą za pryncypalną płacę. Każde *Collegium* mieć będzie dwoiakie obrady, *iedne* dla wyboru i rozsełania propozycyi do konkursu, oraz sądzenia o dziełach odpisuiących na nie, podług opisu w Rozdziale III: *Konkursa do Katedr w Szkołach Głownych*; dla examinowania żądaiących doktoryi, dla naradzenia się w materyach tyczących się rządu i karności *Collegii*, na których Professorowie tylko i Viceprofessorowie zasiadać będą; *drugie* obrady ściągaiące się do nauk, do wykonania lub poprawy przepisów około sposobu dawania onych, i do rzeczy tym podobnych; na takich posiedzeniach mieysce mieć będą Towarzysze *Collegiorum*. Gdy obrady *Collegii* złożone będą dla elekcyi Sekretarza, i dla sądzenia konkuruiących, na tych Rektor Szkoły Głowney przytomny prezydować będzie; na innych zaś obradach *Collegiorum* znaydować się nie iest obowiązany.

Każde *Collegium*, gdy będzie w zupełney liczbie, ułoży sobie ustawy około nauk wydziału swego i sposobu dawania onych, około kondycyi dla maiących odbierać doktorskie, lub inne stopnie; które to ustawy, gdy na Radzie Szkoły Głowney roztrząśnione, i za zdaniem teyże Rady do Kommissyi podane otrzymaią od niey potwierdzenie, mieć będą moc ustawy.

Jakie przez rok examina, i doświadczenia uczniow Szkoły Głowney, czyto prywatne, czy też publiczne, a iakie na końcu popisy być maią, to każde *Collegium* każdego roku przy otwarciu szkoł ułoży wedle liczby uczniow i innych okoliczności, i ten układ Radzie Szkoły Głowney do potwierdzenia poda: przyimowanie zaś uczniow na lekcye Szkoły Głowney należeć będzie do Prezesow; co iednak nikomu nie zagradza wolności znaydowania się na lekcyach publicznych. Obowiązkiem tych Prezesow będzie raz przynaymniey w każdym miesiącu bywać na lekcyach publicznych swego *Collegium*.

Extrakty z ksiąg i protokółów każdego *Collegii*, świadectwa publiczne w materyach nauk i obyczaiów, oraz patenta na doktorye wydawane będą z podpisem Prezesa i Sekretarza, z pieczęcią Szkoły Głowney. W patentach na Doktorye położony być ma tytuł Rektora i Rady Szkoły Głowney. Sekretarz Akta *Collegii* trzymać powinien, podzielone na następuiące księgi; *w pierwszey* ma spisywać ustawy *Collegii* od Kommissyi potwierdzone; *w drugiey* ma każdego roku dokładnie opisywać, *naprzod* stan *Collegii*, iako składaiący się z Prezydenta, Professorów, Viceprofessorow, Sekretarza, Towarzyszow i uczniow. Tych wyrazi urodzenie, oyczyznę, wiek, stopnie nauk w przód nabytych i szkoły do których chodzili, oraz zaświadczenia przełożonych szkolnych, lub

innych oſob im dane; *powtóre* układ materyi maiących ſię dawać w każdey
nauce, porządek lekcyi pryncypalnych i dodatkowych, rozłożonych na dni i
na godziny z wyrażeniem Profeſsorów, przez ktòrych maią być dawane; *po-*
trzecie na końcu każdego roku *judicia* Prezeſa i Profeſsorów dokładnie wyra-
żone w tabeli na to ułożoney, o każdym z uczniów względem dowcipu, ap-
plikacyi, i poſtępku w naukach, oraz względem obyczaiów i innych przymio-
tòw. Ma ieſzcze mieć Sekretarz inne dwie kſięgi, czyli dwa protokòły, we-
dle dwoiakiego rodzaiu obrad, których konkluzye oſobno zapiſywać będzie.
Tam gdzie piſać będzie o examinowaniu żądaiących Doktorſtwa ſtopniów,
ma wyrazić dokładnie urodzenie, wiek, oyczyznę, ſtan, nauki i wſzyſtkie przy-
mioty konkuruiących o rzeczone ſtopnie. Toż rozumieć o oſobach przycho-
dzących przez konkurs do oſiągnienia placòw Viceprofeſorow. Te wſzy-
ſtkie kſięgi maią być podpiſywane na końcu roku ſzkolnego od Rektora
Szkoły Głòwney i Prezeſa *Collegii.*

Nadto, powinności każdego Sekretarza *Collegiorum* będą naſtępuiące: 1*mo*
każdy z nich pomagać będzie Sekretarzowi Szkoły Głòwney, maiącemu piſać
hiſtoryą teyże Szkoły Głòwney, oraz wſzyſtkich nauk i wynalazkow, do ze-
brania, ułożenia i dokładnego traktowania tych materyi, ktòre ſą właściwe-
mi obiektami nauk dawać ſię zwykłych w ich *Collegiach*; 2*do* każdy z nich wy-
kona to wſzyſtko względem inwentarza domu, lub mieſzkań w których *Colle-*
gium ieſt umieſzczone, co ſię przepiſuie w Rozdziale *IX: Dom*; a z exemplarzow
inwentarza podpiſanych od Rektora Szkoły Głòwney i Prezeſa, ieden zacho-
wa w ſwoim archiwum, drugi odda Prezeſowi, trzeci złoży w archiwum Szkoły
Głòwney; każdego zaś roku przy luſtracyi zeſłaney od Rady Szkoły Głòwney
zapiſze w rzeczonych exemplarzach, co przybyło lub ubyło.

16*to* Rada Szkoły Głòwney w materyach wſzyſtkich, tak co do rządu, ia-
ko też do nauk należących, i w rzeczach ekonomicznych może zlecać obra-
dom *Collegiorum* roztrząśnienie, i ułatwienie onychże w rozmaitych potrze-
bach, iakowe ſą: przygotowanie proiektów do rezolucyi Rady Szkoły Głò-
wney, układy i roztrząśnienie dzieł rożnych, dozór i examina kandydatów,
dochodzenie przyczyn *phænomenów* Fizycznych, opiſanie onychże i publikowa-
nie; rozwiązanie kweſtyi Teologicznych, Prawnych, i innych, oraz dawanie
odpowiedzi na zapytania przyzwoicie Szkole Głòwney uczynione. W tych
iednak i tym podobnych okolicznościach, gdy Rada *in pleno* uzna potrzebę,
może wyznaczać partykularne delegacye z mniey lub więcey oſob złożone,
przepiſuiąc inſtrukcye, i czas do wykonania dzieła zamierzaiąc, którym też
exekucyą rozrządzeń ſwoich, bliżſzego i uſtawicznego baczenia potrzebuią-
cych powierzyć może. Rektor oſoby nominować będzie, a wyznaczeni na
takowe delegacye lub inne poſługi wymawiać ſię od nich niepowinni, chyba
w przypadku ſłabości zdrowia.

17*mo* Co do wewnętrznego i mieyſcowego w zgromadzeniu Szkoły Głò-
wney rządu, Rada, bądź *in pleno*, bądź przez *Collegia*, ułoży porządek i bieg
nauk, powinności Profeſsorow, Viceprofeſsorow, pomocników i innych oſob
naukami zaiętych. Uſtanowi examina i wizyty w czaſie dawania publicznych
lekcyi, także po wſzyſtkich mieyſcach, gdzie ſię nauki traktuią, iakoto w
obſerwatoryach, ſalach Fizyki, Mèchaniki, Anatomii, Hiſtoryi naturalney,
w ogrodach Botanicznych, Bibliotekach generalney i partykularney każdey
nauki, a to dla dozoru i porządku lekcyi, dla oſzczędności w expenſach, ochę-
doſtwa i porządku wſzędzie potrzebnego. Przepiſze dozor kandydatow w exe-
kucyi tego, co w Rozdziale: V *Kandydaci do Stanu Akademickiego*, ieſt zawarto. O-
brządek dawania ſtopni i promocyi do doktorowania z Teologii, Prawa, Me-
dycyny, nauk Fizycznych i Wyzwolonych poſtanowi, ułatwiaiąc z iedney ſtro-
ny przyſtęp do nich przez oſzczędzenie wydatków dla ſtaraiących ſię, z dru-
giey ſtrony zabiegaiąc ſpowſzednieniu tychże ſtopniow, przez pilne i ściſłe exa-
mina oſòb do otrzymania ich prezentuiących ſię. Ułoży także porządki obie-
rania i przyimowania Towarzyſzów przytomnych i nieprzytomnych, ażeby
z przytomnych Szkoła Głòwna miała pomocników mieyſcowych pracy ſwo-
iey w naukach, z nieprzytomnych zaś korreſpondentów dla wzaiemney kom-
munikacyi nowych wynalazków. Akty publiczne Szkoły Głòwney, które
w dni uroczyſte obrządkiem kościelnym, lub ſpoſobem popiſów i publi-
cznych poſiedzeń odbywane być zwykły, Szkoła Głòwna w przyzwoitym za-
chowa porządku. Przepiſze utrzymywanie i dozor kościołów, domów i bu-

dowli wſzyſtkich, ktòre do niey należą, co do oſtrożności od ognia, ratunku w czaſie pożaru, beſpieczeńſtwa od wſzelkich ſzkodliwych przypadków. Ułoży także Rada czaſy i mieyſca poſiedzeń i konwerſacyi, ile iakich dla rozmaitych oſòb zgromadzenie Szkoły Głòwney ſkładaiących potrzeba, iużto dla pożytecznego w towarzyſtwie obcowania, iużto dla utrzymania ducha iedności i użyteczney gorliwości w naukach; a takowe przepiſy i rozrządzenia ſwoie Rada Szkoły Główney poda Kommiſsyi, które od niey potwierdzone wſzyſtkich do wykonania obowiązywać będą.

18vo Elekcya Rektora takowym ſpoſobem odprawić ſię powinna. Na ſeſsyi ordynaryiney, która na początku mieſiąca Lipca przypadać będzie, gdy iuż czteroletni czas rządom Rektora upłynie, zaradzać będzie Szkoła Główna o przyſzłey elekcyi Rektora. Tym końcem uſtawy o Rektorze Szkoły Główney na tey ſeſsyi czytane bydź powinny. A że nietylko oſoby Radę Szkoły Główney ſkładaiące, ale nawet wſzyſtkie ſtany ſzczególniey do iuryzdykcyi Szkoły Głòwney należące do elekcyi wchodzą; przeto ułatwiaiąc trudności, któreby pochodziły z wielkiey liczby uczniow maiących prawo wotowania na elektorow przyſzłego Rektora, Rektor Szkoły Głòwney wyda obwieſzczenie do uczniów Szkoły Główney, i uczniow ſzkoły *Podwydziałowey* przy Szkole Główney będącey, aby na następuiący akt elekcyi wybrali z pomiędzy ſiebie oſoby reprezentuiące, dzieląc uczniow Szkoły Głòwney na *Collegia*, a uczniow Szkoły *Podwydziałowey* na klaſsy. Po obwieſzczeniu Rektorſkim, pierwſzego dnia rekreacyi uczniowie każdego *Collegium* wybiorą iednomyślnością, lub większością głoſów cztery oſoby reprezentuiące, a klaſsa każda ſzkoł *Podwydziałowych* przy Szkole Główney będących wybierze po dwie oſoby. Wybrani będą mieli prawo wchodzenia w elekcyą przyſzłego Rektora z mocą wotowania na elektorów. Dnia 20. Czerwca ſtany Szkoły Głòwney będą zgromadzone na iedno mieyſce. Stany zaś ſkładaiące ſzkołę Głòwną ſą te. *1mo.* Uczniowie ſzkoły *Podwydziałowey* przy Szkole Głòwney będącey w oſobach od ſiebie wyſłanych; *2do* Uczniowie Szkoły Głòwney w oſobach od ſiebie wysłanych; *3tio.* Kandydaci do Stanu Akademickiego; *4to.* Rektorowie Wydziałowi, ktòrzyby ſię na ow czas znaydowali, Prorektor i Profeſsorowie ſzkoły *Podwydziałowey*; *5to.* Profeſsorowie, Viceprofeſsorowie i Zasłużeni w Szkole Głòwney. Zgromadzonym prezydować będzie naymłodſzy z Profeſsoròw Szkoły Głòwney; ten wybierać będzie z każdego ſtanu kandydatòw po pięciu, z ktòrych wybrani być maią ci, ktòrzy znowu obiorą Rektora w ten ſpoſob. Dawſzy Prezyduiący pięciu kandydatów loſem wyciągnionych z iednego ſtanu, wypiſze ich na tablicy; wſzyſtkie Stany Akademickie wybiorą z nich iednomyślnie, lub większością głoſòw iednego. Takim ſpoſobem poſtąpi ſię względem inſzych ſtanòw. W ten czas owi pięciu wybrani póydą do inney ſali, i tam obiorą iednomyślnością, lub większością głoſòw przez ſekretne kreſki pięciu elektoròw z pomiędzy oſob maiących mieyſce w Radzie Szkoły Głòwney. Gdyby w wyborze elektorow pierwſzych *paritas votorum* trafiła ſię, Prezyduiący Aktowi *paritatem* rozwiązywać będzie. Ci elektorowie, po ogłoſzeniu ſwoim przed ſtanami przez prezyduiącego, udadzą ſię znowu do oſobney ſali, gdzie iednomyślnością, lub przez ſekretne kreſki wybiorą Rektora z liczby Profeſsoròw uczących lub zasłużonych i w ſtopniu Profeſsorſkim będących. Obranego Rektora Prezyduiący przed ſtanami ogłoſi, a elektorowie przeſzlą zaraz z podpiſami ſwemi donieſienie Kommiſsyi o wybraniu onego; ktòrego gdy Kommiſsya potwierdzi, przyſzle mu dyploma podpiſane ręką Prezyduiącego i wydane z kancellaryi ſwoiey. Jeżeliby zaś wybrany Rektor nie mogł być od Kommiſsyi potwierdzonym dla przyczyn, ktòre Kommiſsya za ſprawiedliwe uzna, powtòrna elekcya z iey nakazu naſtąpić powinna; a Rektor dawny tym czaſem rząd utrzymywać będzie. Jednakże Kommiſsya w takim przypadku raz tylko zoſtawuie ſobie wolność nieprzyięcia wybranego. Lubo elekcya Rektora przypada dnia 20. Czerwca, dla nadchodzących iednak wakacyi, i przesłanych w tey mierze do Kommiſsyi expedycyi, inweſtytura i obięcie rządòw niemoże pierwey naſtąpić, aż dnia pierwſzego Października; dla tego Rektor Szkoły Głòwney poprzedzaiący, rządy aż do pierwſzego Października zaſtępować będzie. Pod czas inweſtytury Rektora czytane będzie publicznie dyploma poſtanowienia onego na urzędzie Rektorſkim, po ktòrym dawnemu Rektorowi da *manum ſtipulatam*, i w te słowa obowiązki ſwoie zaſzlubuie. „ Przyrzekam, że uſta-

wy

„ wy Szkoły Głòwney i całego Stanu Akademickiego we wszystkim zacho-
„ wam, że w sądach iuryzdykcyi moiey podług prawa i sprawiedliwości
„ ustaw na Stan Akademicki przepisanych, przywileiow i statutow Szkoły
„ Głòwney sądzić będę, że na niedbałych, przestępuiących ustawy, i w czym-
„ kolwiek wykraczaiących kary w tychże ustawach przepisane uznawać bez
„ względu będę, że Kommissyi Edukacyi podług przepisu ustaw teraźniey-
„ szych podległym będę, że o pomnożenie edukacyi w kraiu, o dobro Szko-
„ ły Głòwney, i całego Stanu Akademickiego starać się będę. „

19no. Urząd Rektora czteroletni, potwierdzony przez nowe elekcye może być tyle razy, ilekroć Radzie Szkoły Głòwney zdawać się będzie, zawsze za potwierdzeniem i daniem patentu od Kommissyi. Prócz wyż wyrażonych obowiązkòw Rektor prezydować będzie na sessyach Rady Szkoły Głòwney i obradach *Collegiow*, one podług potrzeby i okoliczności zwoływać. W przypadkach nagłey rezolucyi potrzebuiących, w ktòrychby Rada tak prędko zgromadzoną być niemogła, Rektorowi wolno dawać rezolucyę, o ktòrych na pierwszey sessyi Radzie doniesie z przełożeniem powodow. Przy rozpoczęciu iuryzdykcyi sądowey, Rektor dwòch lub iednego Surrogata do sądzenia spraw, i Pisarza aktów sądowych wyznaczy, także dwoch Bedellòw mieć będzie: Regenta zaś dla dozoru i porządku Archivi obieranie do Szkoły Głòwney należeć ma, ktòry extrakty w interessach ekonomicznych i prawnych wydawać powinien, i zostawać będzie przy swoim urzędzie bez odmiany, chybaby przez wykroczenie przeciwko obowiązkom, lub przez niedbalstwo na nią zasłużył. Prokuratora Rada podług uznaney w tym potrzeby na urzędzie potwierdzić, lub odmienić może. W przypadku śmierci Rektora Szkoła Głòwna do obierania nowego nieprzystąpi, aż dnia 20. Czerwca: tym czasem ieden z Prezesow ktòregokolwiek *Collegium*, starszy w uczeniu, z tytułem Prorektora mieysce Rektorskie zastąpi. Prawa sądzenia i rządzenia też same służyć mu będą co i Rektorowi, inwestytury iednak przyiąć niemoże, i na aktach publicznych czarney togi z mucetem fioletowym używać będzie.

20mo Prezesowie *Collegiow* obierani na Radzie *in pleno*, i od Kommissyi patentowani będą. Każdy na obradach swoiego *Collegii* w niebytności Rektora prezydować, porządku i dokładności onychże ma przestrzegać. W naukach do *Collegium* swoiego przyłączonych mieć będzie naybliższy dozor lekcyi, examinow, popisow, i innych aktów publicznych. Promowuiących się na doktorye i inne stopnie Radzie donosić, i w protokòł osobny examinów zapisywać, oraz patenta i zaświadczenia tymże wydawać będzie.

21mo. Sekretarz Szkoły Głòwney na Radzie obrany i od Kommissyi patentowany sprawować będzie ten urząd pòty, póki go albo dobrowolnie nie złoży, albo z przyczyn ważnych od Kommissyi nowa elekcya zalecona nie będzie. Trzymać będzie dwa protokoły, o ktòrych się wyżey namieniło, utrzymywać korrespondencye wszystkie Szkoły Głòwney zagraniczne i kraiowe w materyach nauk: zmarłych w Szkole Głòwney nauczycielòw w posługach około nauk sławnych życie i dzieła opisywać, i one na publicznych posiedzeniach teyże Szkoły czytać: historyą Szkoły Głòwney pisać, umieszczaiąc w niey porządek nauk każdego roku, oraz szczególnieysze wynalazki i odmiany: utrzymywać porządnie archivum pism uczonych, ktòre bądź w Szkole Głòwney wychodzić, bądź ze szkoł narodowych, lub od kogożkolwiek z zagranicznych przysyłane będą: trzymać porządnie księgi, *iedne*, w którą wpisywać się będą kandydaci przystępuiąc do Stanu Akademickiego, *drugą* do wpisywania uczniow Szkoły Głòwney, *trzecią*, w ktòrą z raportów szkòł wszystkich wpisywani będą Professorowie i uczniowie do iuryzdykcyi Szkoły Głòwney należący. Sekretarz przestrzegać będzie porządkow i zwykłych ceremonii podczas aktow publicznych; przeto wcześnie przed każdym aktem znosić się powinien z Rektorem i Prezesami *Collegiow*, pilnuiąc, ażeby się wszystko działo podług ustaw Kommissyi, i z naywiększą przystoynością.

22do Kommissya w czasie i okolicznościach od siebie upatrzonych będzie wysyłać wizyty do Szkoł Głòwnych, wybieraiąc do tego osoby z grona swoiego: oraz wizyty extraordynaryine, bądź do szkoł wszystkich, bądź do niektórych, gdzie i kiedy potrzebę tego uzna, wyznaczać będzie. Corocznie raport generalny o stanie nauk w Szkołach Głòwnych, i innych w Koronie

i Litwie będących do Kommiſsyi ma być przyſyłany, przy którym Rektor i Rada Szkoły Główney, gdzie w exekucyi uſtaw uzna potrzebę nowych rozrządzeń, Kommiſsyi przełożenie na piśmie uczyni, żadnych bez wiadomości Komiſsyi nie ſtanowiąc przepiſów i odmian. Wypis konkluzyi wſzyſtkich z protokółów Rady Szkoły Główney, podobnież raz do roku do Kommiſsyi odſyłany będzie. W ſprawach większey wagi, iakie ſą: oddalenie od Stanu Akademickiego, zawieſzenie od urzędu, katedry, lub penſyi, i inne; te podług Rozdziału: XXIV. *Sąd, kary, nadgrody*, do ſądu Rektora przychodzić będą, i tam wyrok odnioſą. Strona z dekretu nieuſpokoiona może po rewizyą onegoż udać ſię do Kommiſsyi Edukacyi. Rektor Szkoły Główney, iako ma władzę ſądzenia oſob do Stanu Akademickiego i iuryzdykcyi ſwoiey należących, tak ſam z urzędu ſwoiego iuryzdykcyi Kommiſsyi Edukacyi podległym ieſt, i w przypadku wykroczenia do niey zapozwanym być może.

23tio Wſzyſcy Profeſsorowie i Viceprofeſsorowie, iako też oſoby urzędowe od Kommiſsyi patenta otrzymywać powinny. Odbieraiący patent od Kommiſsyi okaże go Rektorowi Szkoły Główney, od którego wezwany na ſeſsyą da *manum ſtipulatam* na to: że prawa i przywileie Szkoły Główney zachowa, że wiernie pracować będzie, i że ſekretu obrad nie wyda.

24to Penſye dla oſob Szkoły Główney wyznaczone będą naſtępuiące: naprzod, *penſye Profeſsorſkie* przywiązane do katedr pryncypalnych *Collegiorum*; powtóre, *penſye urzędowe*; to ieſt przywiązane do urzędów Szkoły Główney; potrzecie *penſye dodatkowe* przywiązane do tych lekcyi, które niemaiąc oſobney katedry, za dodatkową płacę dawane będą; poczwarte, *penſye Viceprofeſsorſkie*; popiąte, *penſye zaſłużonych* w Szkole Główney, którzy oduczywſzy lat 16. mieć będą dwie trzecie części *penſyi Profeſsorſkiey* do końca dni ſwoich. A ieżeliby kto z nich chciał daley zoſtać przy ſwoiey katedrze ma otrzymać na to od Kommiſsyi pozwolenie. Zaſłużeni duchowni, którzy otrzymaią w beneficyach nadgrodę ſwoich zaſług, penſyi brać nie będą.

ROZDZIAŁ III

KONKURSA DO KATEDR w SZKOLACH GŁOWNYCH

1mo, Sami tylko Akademicy w ſzkołach narodowych uczący, i to po wyuczonych ſześciu latach z powinności, do ubiegania ſię o katedry w Szkole Główney wzywani będą, wyiąwſzy: *naprzod*, katedry w Szkole Lekarſkiey, do ktorych ogólnie wſzyſcy w tey ſztuce biegli w konkurs wchodzić mogą; wyiąwſzy *powtore* przypadki nadzwyczayne, w którychby ſię zdarzyło, żeby kto nie będąc w Stanie Akademickim żądał od Kommiſsyi być przypuſzczonym do konkurſu o katedry w *Collegium Physicum* zawarte: taki, ieżeli od niey pozwolenie otrzyma, będzie mogł drogą zwyczayną konkurſu i ſądu do tegoż *Collegium* być przyiętym. Te konkurſa będą na Viceprofeſsora ktoreykolwiek katedry w Szkole Główney, to ieſt maiącego zaſtępować w potrzebie Profeſsora co do lekcyi iego, a w czaſie naſtępować po nim na katedrę.

2do. Konkurſa odprawiane będą tym ſpoſobem. Rektor z Radą Szkoły Główney na ſeſsyi nauk większością głoſów poſtanawiać ma, do iakiey katedry naypotrzebnieyſzy ieſt Viceprofeſsor. Wtedy ten Profeſsor, ktoremu oſądzony ieſt potrzebny Viceprofeſsor, poda cztery propozycye w materyi nauki ſwoiey, z których iednę, maiącą ſię podawać do odpiſania przez konkurs, wybierać będą na obradzie, w przytomności Rektora, Prezes i Profeſsorowie wſzyſcy tego *Collegium*, dla którego Viceprofeſsor ieſt potrzebny: a gdyby ſię żadna z podanych nie podobała większey liczbie tychże oſób, natenczas inne cztery propozycye większością głoſów między ſobą ułożone podadzą: z tych zaś iednę wybiorą iednomyślnością lub większością głoſów przez ſekretne kreſki. W przypadku równości w liczbie głoſów, przy Rektorze moc rozwiązania zoſtanie.

3tio Trzy lata całe odprawa konkurſu trwać będzie. W pierwſzym roku w przeciągu trzech pierwſzych mieſięcy ſzkolnych uczyniony być po-

winien wybor propozycyi do ogłoszenia, i zaraz nastąpi doniesienie o tym do Kommissyi z podpisem Rektora, Prezesa i Sekretarza *Collegii*. We dwa miesiące potym ogłoszona będzie propozycya z podobnym, iak się rzekło, podpisem, Rektorom wydziałowym w Koronie i Litwie; a Rektorowie rozeszlą onę zaraz po zgromadzeniach i szkołach swoiego wydziału. Przy propozycyi ma być wymieniono, do iakiey katedry iest konkurs o Viceprofessorstwo. Toż ogłoszenie na cały kray drogą gazet publicznych uczynione będzie. Propozycye ogłoszone zapisywane będą w protokóle na to osobnym, w swoim *Collegium*, z podpisem trzech wzwyż wzmiankowanych osob: a za nastąpionym rozesłaniem, w protokóle każdgo zgromadzenia Akademickiego w Koronie i Litwie z podpisem Rektora lub Prorektora i dwóch nayſtarszych w uczeniu Professorow. W ciągu drugiego roku chcący wchodzić w konkurs wygotuią i prześlą pisma swoie do Szkoły Główney sposobem niżey opisanym, tak, aby wszystkie doszły na dzień otwarcia szkoł w trzecim roku. We dwa miesiące od tego dnia zaczną się roztrząsać przysłane odpisy.

4to. Odpisuiący na propozycyą do konkursu podaną odesłać ma dzieło swoie do Prezesa w ogłoszeniu propozycyi podpisanego, nie wyrażaiąc w nim ani mieysca ani imienia swego, lecz ie w karteczce zapieczętowaney do pisma przyłączy, a tak na tey karteczce, iako i na czele dzieła ma być iaki napis łacińskim lub Polskim ięzykiem położony. Inaczey przysłane odpisy przyięte niebędą.

5to. Jeśli z tych odpisów nie będzie się znaydowało dwòch przynaymniey na propozycyą na początku przypadaiącego terminu sądzenia, ma być sąd zawieszony; o czym uwiadomienie do Kommissyi posłane będzie: i na ten czas Szkoła Główna powinna zaraz powtórne teyże samey propozycyi uczynić ogłoszenie w przeciągu wyznaczonych na sąd dwòch miesięcy, rok cały na odpisanie naznaczyć, a po upłynionym roku, we cztery miesiące sąd odpisów zakończyć.

6to. Sąd przysłanych pism odprawi się tym sposobem. Zgromadzeni na obradę Rektor Szkoły Główney, Prezes *Collegii* ze wszystkiemi Professorami składaiącemi to *Collegium*, ktòre podawało propozycye: z tych każdy koleią brać będzie wszystkie przysłane dzieła konkursowe, ktòre, gdy każdy z osobna przeczyta, na drugiey obradzie poda na piśmie zdanie swoie. Nastąpi potym obranie trzech Professorow, ktòrzy, w umòwionych między sobą godzinach, zniosą wszystkie zdania, i krótko ie zebrawszy na trzeciey *Collegii* sessyi przełożą. Dawać potym będą wszyscy zasiadaiący kreski sekretne, ktòrych iednomyślność, lub większa liczba stanowić będzie wygraną. Po zakończonym sądzie Rektor odpieczętuie kartkę przyłączoną do tego pisma, i imie otrzymuiącego wygraną, oraz otrzymuiącego *accessit*, ogłosi. Jeżeli się znaydzie drugi odpis, ktòry po pierwszym za naylepszy osądzony będzie, otrzyma *accessit*. W przypadku równości kresek Rektòr Szkoły Głòwney rozwiązywać ią będzie, inne zaś kreski zapieczętowane do pism konkuruiących przyłączone na teyże sessyi spalone być maią.

7mo. Po nastąpionym sądzie zaraz w protokóle *Collegii* zapisana będzie wygrana z wyrażeniem imienia wygrywaiącego, zgromadzenia, w ktòrym zostaie, dawności w uczeniu, i do iakiey katedry na Viceprofessora otrzyma wygraną. Toż się zapisze względem otrzymuiącego *accessit*.

8vo. Przyzwie potym Rektor Szkoły Głowney tego, ktòrego pismo otrzymało wygraną. Ten przybywszy do Szkoły Główney odprawi examen, aby dokładniey upewnić się można, czyli ma tyle biegłości w nauce, ile do napisania wygrywaiącego dzieła potrzeba było. Examen tym sposobem nastąpi: Rektor i Prezes tego *Collegium*, o ktòrego katedrę konkurs odprawuie się, na sessyi nauk *in pleno* podadzą materye konkuruiącemu Akademikowi, stosuiące się do rzeczy, w ktòrey dał odpis na propozycyą podaną do konkursu, i ogólnie do nauki, o ktòrą idzie. Na te materye iednomyślnością, lub większością głosów od zasiadaiących przyięte na piśmie odpowiadać ma. Czas i mieysce od wszelkiego podeyrzenia bespieczne i strzeżone do przygotowania odpowiedzi wyznaczone mu będą. A gdy ten czas przyidzie, sessya nauk powtornie złożona będzie, i pismo roztrząsane: po ktòrym roztrząsaniu decyzya przez sekretne kreski nastąpi większością głosow. Jeżeli przez taką większość głosow examinowany za autora pierwszego odpisu uznany zostanie, doniesienie o tym Kommissyi uczynione będzie, gdyby zaś z examinu pokazało się, iż

nie był zdolnym do napiſania konkurſowego dzieła, które za naylepſze oſądzone było, tedy Kommiſsyi o tym donieſiono być ma, a ten, ktòry otrzymał w tymże konkurſie *acceſsit*, rownie, iak pierwſzy, przywołany, examinowany i ſądzony będzie. Ten, ktòrego zwyż wyrażony ſąd na Viceprofeſsora przyimie, przy Szkole Głòwney zaraz zoſtanie; a gdyby żaden z odpiſow nie otrzymał *acceſsit*, wtedy poſtąpić ſię ma podobnie, iak w przypadku, wyżey pod artykułem *5tym*. opiſanym.

9no. Gdyby w iedney Szkole Głòwney zbywało razem na Profeſsorze i Viceprofeſsorze, na ten czas taż Szkoła Głòwna donieſie Kommiſsyi o takowym niedoſtatku, ktora ſwoią powagą przenieſie z drugiey Głòwney Szkoły gotowego tamże Viceprofeſsora na wakuiącą katedrę, a tego, ktory wraz z nim otrzymał *acceſsit*, na pozoſtałą tamże Viceprofeſsoryą, po uczynionym przez examen ſądzie opiſanym wyżey w artykule 8, przyiąć rozkaże. W przypadku zaś, gdyby ani Viceprofeſsora ani otrzymuiącego *acceſsit* nie było, Kommiſsya czas konkurſu do katedry wakuiącey przyſpieſzyć zaleci, a Szkoła Głòwna temu niedoſtatkowi doczeſnie zaradzi, pokąd dzieło konkurſu uſkutecznione nie zoſtanie. Po dokończonym konkurſie przychodzący na Viceprofeſsora, nim otrzyma patent od Kommiſsyi, powinien być wprzod doktorowany w tey umieiętności, do ktòrey ieſt wezwany.

ROZDZIAŁ IV

WIZYTA ZGROMADZEŃ AKADEMICKICH I SZKOŁ NARODOWYCH.

1mo. Ponieważ wykonanie uſtaw Stanowi Akademickiemu i zgromadzeniom ſzkolnym przepiſanych iednoſtayne i trwałe być nie może bez dozoru i bliżſzego wglądania, za nayprzyzwoitſzy do tego śrzodek Kommiſsya ſądzi coroczne ſzkoł kraiowych wizyty, i aby ſpoſobem niżey podanym odprawowane były, ſtanowi.

2do Wizyty będą dwoiakie, *iedne* ktore w pierwſzym pułroczu ſzkolnym każdy Rektor w ſwoim wydziale wykona, podług obowiązku w Rozd: VIII. *Rektor*; *drugie* które Wizytatorowie generalni od Szkoły Głòwney wysłani do wſzyſtkich zgromadzeń Akademickich i ſzkoł w ręku Zakonnikow będących odprawią.

3tio. Rada Szkoły Głòwney *in pleno*, tak, iak na ſeſsyą nauk zgromadzona wybierać będzie co dwa lata w mieſiącu Styczniu Wizytatorow generalnych z oſob tych wſzyſtkich, które maią prawo zaſiadania na teyże ſeſsyi. Rektor Szkoły Głòwney, lubo ma prawo z urzędu ſwoiego wizytować ſzkoły każdego czaſu tak Akademickie iako i Zakonne, na Wizytatora iednak obranym być niemoże, rownie iak i inne oſoby urzędowe Szkoły Głòwney. Elekcya odprawi ſię iednomyślnością lub większością kreſek ſekretnych. W przypadku rowności głoſow Rektor Szkoły Głòwney onę rozwiąże. Po zakończeniu tey elekcyi Rektor z Radą Szkoły Głòwney każdemu Wizytatorowi wydzieli zgromadzenia i ſzkoły, oraz mianować będzie Subſtytutow dla każdego Wizytatora w przypadku śmierci lub zachorowania przed ſwym wyiazdem na wizytę. Takowy cały układ ma być w protokòle Szkoły Głòwney zapiſany, i w donieſieniu do Kommiſsyi o wybranych Wizytatorach i Subſtytutach wyrażony.

4to. Zlecenia Wizytatorom dane prócz ogòlnych, które w tym Rozdziale znayduią ſię, będą ſzczególne do oſobnych zgromadzeń i ſzkoł ſtoſowane, ile tego potrzeba wyciągać będzie; do których ułożenia oſtatnie Rektorow wydziałowych i Wizytatorów raporta ſłużyć maią: dla czego Wizytator odbierze kopią raportu oſtatniey wizyty poprzednika ſwego, i Rektorow wydziałowych, którzy na końcu mieſiąca Lutego do Szkoły Głòwney odſełać ie powinni.

5to. Obrani Wizytatorowie wezmą na mieſiąc przed wyiazdem ſwoim płacę dodatkową Wizytatorom ſłużącą, ktorą Kommiſsya wyznaczy.

6to. Swiatło i doświadczenie obieraiących Wizytatora dostatecznie okazywać im będą, iakich przymiotów, iakiey rostropności i sprawiedliwości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach ten być powinien, któremu poruczyć się ma tak ważny i tak wiele powinności obeymuiący urząd.

7mo. Wizytatorowie od Szkoły Główney naznaczeni wyieżdżać naypoźniey powinni ostatnich dni Kwietnia, (wolno im będzie prędzey, owszem powinni, gdy interessa wyciągać tego będą) a kończyć wizytę swoią w Lipcu przed zaczęciem wakacyi.

8vo. Gdyby przypadaiąca choroba nie pozwoliła będącemu iuż w drodze Wizytatorowi zwiedzieć zlecone sobie szkoły, na mieyscu swoim wyprawić ma ze Szkoły Główney wyznaczonego Substytuta: ieżeliby zaś tego nie mógł uczynić dla krótkości czasu lub odległości mieysca od Szkoły Główney, natenczas wyszle, podług własnego wyboru Rektora, albo którego z Zasłużonych lub Professorów naystarszych w uczeniu zgromadzenia Akademickiego wydziałowego, opatrzywszy go ugodnie kosztem potrzebnym na wizytowanie ze swoiey płacy dodatkowey; o czym doniesie zaraz Kommissyi i oraz Szkole Główney z wyrażeniem osoby na swoie mieysce wyznaczoney. Podobnie w zachodzącey trudności doiechania do którey podwydziałowey szkoły, Wizytator tym, iak wyżey sposobem, subdelegować może, o czym w raporcie swoim Szkołę Główną uwiadomi.

9no. Ziechawszy na mieysce Wizytator obwieści całe zgromadzenie na obrady, i zapisze otwarcie wizyty w protokòle sporządzonym, podług *Wzoru I.*

10mo. Podać sobie każe zbiór ustaw na Szkoły Narodowe, protokół wizyt i inne, które w Roz. VIII. *Rektor, Prorektor,* przepisane są. Księgi podane przeyrzy, aby łatwiey mógł wchodzić w roztrząsanie rzeczy tyczących się rządu i nauk.

11mo. Potym porządkiem zacząwszy od Rektora, przyzywać będzie każdą zgromadzenia osobę, przyzwoite o rządzie domowym, o prowadzeniu nauk, o powinnościach każdego urzędu i osoby, i o innych potocznych rzeczach a związek z temi maiących wybadywania czynić, i odpowiedzi dla pamięci zapisywać u siebie będzie. Te przy rozmowie z każdą osobą wzaiem znosić, i we wszystkim z wielką *bacznością,* z powagą i łagodnością, z winnym każdemu poszanowaniem postępować powinien. Należyty sekret, wzgląd na sławę cudzą, wstręt niepotrzebnego donoszenia, niepotrzebney ciekawości, iako nayściśley zachowa, nic iednak z obowiązków urzędu swego nie opuszczaiąc.

12do. Weyrzy w obyczaie przełożonych, nauczycielów, kandydatów, dyrektorów, uczniów; wywiadywać się będzie, czyli nabożeństwo przepisanych czasów i godzin odprawiane bywa.

13tio. Roztrząśnie stan domu, kassy prowincyonalney, fabryk, biblioteki, *musæum.* Znosić będzie inwentarze i regestra w każdym rodzaiu tegoroczne z przeszłorocznemi, które wszystkie podpisywać ma, gdy ie dokładne znaydzie; wyiąwszy regestr wydatków spólney zgromadzenia kassy, w które wzierać nie ma, chybaby kto z owego zgromadzenia o to doprasżał się: weyrzy oraz we wszystkie księgi domowe, które w archiwum swoim Rektor trzymać powinien, i one podpisze, czyniąc, ieżeli potrzeba wyciągać będzie, przyzwoite przestrogi. Przeyrzawszy rachunki kassy remanent pieniężny przeliczy, regestr *sartorum tectorum* zweryfikuie na mieyscu; tak co do reparacyi iuż uskutecznioney, iako co do przysposobionych materyałów, w proporcyi do ustanowioney na każde mieysce summy przez Kommissyą, i kopią tegoż regestru przez siebie, Rektora Wydziałowego lub Prorektora podpisaną Szkole Główney odda, lub odeszle. Kwestye od kassy generalney sobie pod ne, tyczące się interessów pieniężnych i funduszu, na mieyscu wyexaminuie, i o tym iey doniesie.

14to. Na tych wizytach podczas examinów uważać będzie, czyli pisma i odpowiedzi uczniów zgadzaią się z temi pismami i ćwiczeniami szkolnemi, które, według ustawy w Roz. XV. *Klassy i Nauki* w Art: 9. nauczyciele zachowywać maią.

15to. Prócz examinów, z iak naywiększą dokładnością każdą klassę wizytować będzie, uważaiąc iako naypilniey z odpowiadania uczniów, tak zdatność i sposób uczenia z strony Professora, iako przymioty dowcipu i postępek z strony ucznia. Przed wizytą szkół przeyrzeć powinien, co na każdą

klaſsę i na każdego nauczyciela w uſtawach i kſiążkach elementarnych ieſt przepiſano, aby nic w tey mierze pamięci iego nie uſzło.

16to. Upewnić ſię o ſpoſobności i pilności kandydatow powinnością iego będzie. A gdy ſię ktòry z uczniów z chęcią przyięcia Stanu Akademickiego oświadczy, znioſłſzy ſię Wizytator z Rektorem, Prefektem lub Prorektorem, i z Profeſsorami wſzyſtkiemi, ieśli za nim dobre świadectwa co do przymiotow, obyczaiòw i nauki dane będą, zapiſze go do raportu, ròwnie iako i tych, ktòrychby rzadkim umyſłu przymiotem i wyżſzym dowcipem obdarzonych znalazł.

17mo. Oświadczy uczniom i dyrektorom, iż ktoby z nich życzył ſobie mòwić z Wizytatorem, ma wolność mówienia i przekładania żądań ſwoich.

18vo. Szczegòlniey weyrzy w edukacyą i utrzymywanie młodzi ubogiey Szlachty koſztem poſpolitym od Kommiſsyi, albo iakimkolwiek funduſzowym podeymowaney, aby ſię o należytym dochodow użyciu, o potrzebach i wygodach teyże młodzi upewnił. Do niego należyć ma przyimować zalecenia ubogich uczniòw na konwiktorow funduſzowych, ktòrych Kommiſsya nominować będzie.

19no. Do Wizytatorów także należeć będzie, ieśli ſą iacy w mieyſcu wizyty iego nauczyciele i nauczycielki trzymaiące u ſiebie młòdź w ſpolnym pożyciu na edukacyi, poznać ich ſtan, rząd, zdatność oſob, ſprawowanie ſię co do religii, obyczaiow, nauki; i o tym punkt w donieſieniu ſwoim umieścić powinien. Względem tey rzeczy rządzić ſię ma prawidłami przepiſanemi dla Rektora w Rozdz: VIII. Art: 22. Nie ma ſię żadną miarą wdawać w prywatne i ſzczegòlne w domach obywatelſkich edukacye.

20mo. Wywiadywać ſię będzie, ieżeli w owych wydziałach, ktòre wizytuie, nie znayduią ſię iakie ſzkoły, ktòreby bez pozwolenia Kommiſsyi otwarte były, i albo ſam do nich doiechawſzy, albo przełożonego tamtych ſzkòł przyzwawſzy do ſiebie, wnidzie w roztrząśnienie rzeczy, i iak naywcześniey będzie mògł, Kommiſsyi donieſie. Gdzie Kommiſsya konkòrdaty z Biſkupami o obligacye duchowne uczyniła, i gdzie *Collegia* i domy niektòrym Zakonnikóm pod ſzczegulnemi warunkami ſą pooddawane, tam będzie obowiązkiem Wizytatora zweryfikować, czyli, tak konkordatom z Biſkupami uczynionym, iako też obowiązkom przez Zakonnikòw na ſiebie przyiętym zadoſyć ſię dzieie: o czym w raporcie doſtatecznie informować ma.

21mo. Może po drodze zwizytować kilka ſzkoł parafialnych i wieyſkich, weyrzyć w ſpòſòb inſtrukcyi onychże, z łagodnością zalecaiąc w czym oſądzi godne poprawy. A z duchownemi mieyſca paſterzami, z dziedzicami i ich namieſtnikami poſtępuiąc ſobie ze wſzelką ludzkością i roſtropnością, oświadczać powinien tym, ktòrzy ſię do założenia i utrzymywania ſzkòł rzeczonych przyłożyli, ſzacunek i wdzięczność imieniem Kommiſsyi i oyczyzny, innych zaś do podobnego dobrodzieyſtwa publicznego zachęcać, oraz zalecać, aby ſię z Rektorem Wydziałowym lub Prorektorem około ſpoſobu prowadzenia nauk znoſić chcieli.

22do. Kiedy który z uczniòw z iednych ſzkòł do innych, lub z iedney kondycyi do ſzkòł przenoſząc ſię, należytego świadectwa nie będzie mògł okazać Prefektowi, a w tym przypadku uda ſię do Wizytatora; ten naprzod ſtarać ſię będzie zaſiągnąć wiadomości o przyczynach nie danego świadectwa, potym wſzelkie okoliczności zważywſzy, gdy ſłuſzność i rostropność dozwoli, może udaiącemu ſię dać liſty do Prefekta z zaleceniem przyięcia iego, i nakazaniem pilnieyſzey baczności na ſprawowanie ſię dalſze. Tego iednak dobrodzieyſtwa użyczać nie ma tym, ktòrzyby publicznie ze ſzkòł rugowani byli, iako ieſt w Roz. XXIV. *Kary.*

23tio. W przypadkach ſpraw iakowych do niego wytaczaiących ſię, ktòrych inaczey, tylko formą ſądową, zakończyć nie będzie można, ſąd złoży iako ſędzia delegowany od Rektora Szkoły Głòwney, przybrawſzy i zaproſiwſzy do ſpolnego ſądzenia iedną oſobę duchowną, drugą z obywatelòw oſiadłych, zaufaniem publicznym i ſzacunkiem ze ſprawiedliwości zaſzczyconą. Gdyby zaś uproſić niemogł, ſam do ſądzenia przyſtąpi. Sąd ſię zaś odprawi porządkiem i ſpoſobem w oſobney na to ordynacyi przepiſanym. Staraniem iednak Wizytatora iak naywiękſzym będzie, aby ſię ſpory ſądem polubowym czyli kompromiſsem kończyły. Od ſądu Wizytatorſkiego appellacya do Re-

ktorów Szkoł Głównych iść może, lub do Kommissyi. Do niego też należeć będzie weyrzenie w to wszystko, co się tycze kar, nagród nadzwyczaynych, podług opisu w Roz. XXIV. *Sąd*, *Kary*, *Nadgrody*.

24to. Przed zakończeniem wizyty znowu przywoła osoby, z któremi mowić w osobności uzna potrzebę, i napomnienia tyczące się każdego sekretnie uczyni: ogólne zaś zalecenia w osobno na to przygotowaną kśięgę wpisze, podług *Wzoru II.*

25to, Akt całey swoiey wizyty w każdym zgromadzeniu z opisaniem codziennych robot od zaczęcia aż do końca wizyty wciągnie w protokół zgromadzenia, własną ręką podpisze, a wypis tegoż aktu weźmie od Rektora, Prefekta, i wszystkich Profesorow podpisany, a potym wyięty wraz z raportem Szkole Głowney za powrotem do niey odda.

26to. Ze wszystkich punktów zlecenia sobie danego, ze wszystkich dzieiów wizyty ułoży tyle raportow, ile zgromadzeń wizytował, podług *Wzoru III.* do tych ustaw przyłączonego, tak co do sposobu pisania, iako co do miary papieru. Tym kształtem ułożone doniesienie za powrotem swoim przeczyta na obradzie Szkoły Głowney, na ktorey wyciągnione będą z raportu ogólnego punkta ważnieysze, iako to, *n. p.* osobliwszych zasług osob Akademickich lub uczniow, znakomitszych przypadkow lub nagleyszego zaradzenia od powagi i opieki Kommissyi potrzebuiących, oraz uwagi nauczycielow względem ksiąg elementarnych, iako tymże przepisano iest w Roz. XIV *Nauczyciele.* ten wypis przez Sekretarza Szkoły Głowney podpisany do Kommissyi odesłany będzie.

27mo. Wizytator w każdym zgromadzeniu mieć będzie mieszkanie dla siebie i stół spolny, płacąc od iedzenia podług ustanowioney w tymże zgromadzeniu taxy na osobę.

ROZDZIAŁ V

KANDYDACI DO STANU AKADEMICKIEGO.

Z ważności obowiązków stanu nauczycielskiego, który ma tworzyć i kształcić dobrych obywatelów w oyczyźnie, miarkować łatwo można, iaka być powinna przezorność w wybieraniu kandydatów, iaka troskliwość i wierność wćwiczeniu i doświadczaniu onych, iakie nakoniec upewnienie się w przyimowaniu do Stanu Nauczycielskiego. Następuiące przepisy kierować maią postępowanie Szkół Głównych, i zgromadzeń Akademickich w tym wyborze, doświadczaniu i przyimowaniu kandydatów, a oraz tym samym, którzy powołanie swoie do tey usługi publiczney oświadczać będą, powinności i obowiązki ukażą.

1mo Nie tylko w każdym wydziale maią być przyimowani kandydaci, podług potrzeb zgromadzeń, lub rozporządzenia Rektora Szkoły Głowney, nastąpić mogącego z niedostatku kandydatow w innych wydziałach, ale też Szkoły Główne z uczniów swoich ofiaruiących się do stanu nauczycielskiego, stosownie do potrzeby ogólney szkoł, tychże kandydatow przyimować będą mogły.

2do Gdy który z uczniow po zakończonym nauk biegu w szkołach o sześciu klassach z chęcią przyięcia tego stanu oświadczy się, wtedy Rektor w potrzebie przyięcia obradę z osób zgromadzenia wydziałowego *vocis passivæ* złożywszy, wyznaczy examinatorów trzech z liczby nauczycielów i zasłużonych, którzyby owego żądaiącego wybadywaniem doświadczali, znosząc i porownywaiąc dawne nauczycielów i Prefektów o zdatności iego, obyczaiach, i postępku w nauce świadectwa i raporta; a na drugim podobnymże posiedzeniu zdania examinatorów przeyrzane będą, wraz z przeszłemi rzeczonemi świadectwy. Który z examinowanych nie otrzyma dwóch examinatorów zdania o większey nad mierność zdatności, ten oddalonym zostanie; o tych zaś, którzy takowe zdania otrzymaią, ieszcze sąd zgromadzenia *vocis passivæ* nastąpi, i większość kresek o ich przyięciu stanowić będzie: o czym ma być doniesiono Szkole Główney, która podobnież postępować ma względem wyboru, przyimowania i examinu uczniów swoich na kandydatów, zaradzaiąc o tym na

ſeſsyach ściągaiących ſię do rządu i dozoru całego ſtanu Akademickiego.

3tio Sądzący o przyięciu ucznia za kandydata, oprócz względu na cnoty i obyczaie, na ſposobność i korzyści w naukach, mieć baczność ieszcze powinni, aby wolny był od ſłabości trwaiącey, niedołęztwa, od trudności w mowieniu, i znaczney odrazy co do poſtawy, a nie ma być młodſzy od lat oſmnaſtu.

4to Przyięty na kandydata weźmie zaraz ſuknię Akademicką; do ſpołecznego zaś życia w zgromadzeniu należeć niebędzie, aż po odbytey przez lat cztery edukacyi w Szkole Główney i otrzymanych tamże ſtopniach promocyi do ſtanu Akademickiego przywiązanych.

5to Kandydat z Wydziału będzie odeſłany pod czas wakacyi do Szkoły Główney, tak, aby na mieyscu ſtanął przed zaczęciem roku ſzkolnego Nim odiedzie zapisze ſię w kſiędze Rektorowi wydziałowemu przy dwóch świadkach ſposobem naſtępuiącym: „ Niżey na podpiſie wyrażony, przyimuiąc „ dobrowolnie Stan Akademicki, to ieſt ſtan publicznego nauczycielſtwa, za„ pisuię ſię na nauczyciela do wydziału N. z zaręczeniem, iż gdy w „ przeciągu pierwszego roku bawienia ſię mego przy Szkole Główney, od „ niey przy rzeczonym ſtanie utrzymany, a potym przez lat trzy w przepi„ sanych naukach doſkonalonym zoſtanę, do wydziału N powrócę, i tam „ urząd nauczycielſki przez lat ſześć z powinności ſprawować będę; chyba „ gdybym rozkazem Prześwietney Kommiſsyi do innego wydziału był prze„ nieſiony. Dalſze zaś lata dobrowolnego uczenia, lubo od moiey woli, co „ do trwania w ſtanie nauczycielſkim, zależeć będą, gdy iednak od ſtanu A„ kademickiego oddalić ſię zechcę, na rok wprzód o tym Szkole Główney „ doniosę. W przypadku nie dotrzymania tego, poddaię ſię ſądowi Szkoły „ Główney i Prześwietney Kommiſsyi Edukacyiney ” Rektor wydziałowy da kandydatowi extraktem akt przyięcia iego na kandydactwo, i liſt do Rektora Szkoły Główney z wyrażeniem wieku, kondycyi, oyczyzny, dowcipu, nauk i obyczaiów: co za przybyciem ſwoim w ręku Rektora Szkoły Główney razem z metryką złoży.

6to Rektor doniesie Radzie Szkoły Główney o przybyłym kandydacie, a po przeczytaniu przyięcia i świadectwa, Sekretarz przybyłego kandydata na ſeſsyą wprowadzi, i w metrykę uczniów Szkoły Główney zapisze. Rada po wyſłuchanym oświadczeniu kandydata, do których nauk ſzczególniey przykładać ſię pragnie, zważywszy iego ochotę, ſposobność, oraz potrzeby ſzkół, i porównywaiąc z tym wszyſtkim świadectwa o nim złożone, wyznaczy mu lekcye, na które chodzić ma w przeciągu roku ſwey proby; podług zaś podziału nauk, odeſle go do Prezesów, którzy na obradach *Collegiorum* okażą mu porządek lekcyi iego, oraz powinności ściągaiące ſię do examinów i popisów, aby wiedział, iak ſię ma do nich przykładać.

7mo Szkoła Główna, maiąc wzgląd, iż na wydoſkonaleniu kandydatów zależy iey honor, całość Stanu Akademickiego, doſtarczenie zdatnych Profeſsorów, i przyszłe na katedry Szkoły Główney naſtępowanie, przykładać powinna wszelkiey uſilności, nietylko względem gruntownego ćwiczenia ich w naukach, ale też względem wkładania do pracy, bogoboyności i dobrych obyczaiow: na ten koniec wysyłać będzie częſte wizyty do ich mieszkań, wyznaczać im zdatnych korrepetytorów, wprawiać do praktyki nauczycielſkiey przez dyrekcye prywatne, lub zaſtępowanie w potrzebie nauczycielow w ſzkołach przy Szkole Główney będących, wzywać ich pewnych czasów na konwersacye Akademickie, i wszędzie dawać pilną baczność na ich poſtępki i zabawy. Obowiąże Szkoła Głowna Sekretarza, lub iednego Profeſsora gorliwego i wymownego, aby raz w mieſiąc czytał im część Uſtaw Kommiſsyi, zaſtanawiaiąc ich rad ważnoscą powołania nauczycielſkiego, i pewnością promocyi przywiązaney iedynie do gruntownego nauk poſiadania i cnotliwych obyczaiow, przezcoby nabywali ducha ſtanu ſwoiego i chęci do pełnienia obowiązkow nauczycielſkich. Ci zaś, ktorzy na tę do Stanu Akademickiego probę przyięci będą, powinni ſię częſtym rozważaniem przekonać, na iak ważną poſługę powołani ſą, iako od ich zdatności ksztalcenie cnotliwych i oświeconych obywatelów zawiſło, a zatym za nayściſleyszy ſumnienia obowiązek poczytaią, z uſilnością i gorliwo-

ścią nieſtrudzoną przyſposabiać ſię do wykonania obowiązków ſwoiego ſtanu, do wydoſkonalenia ſię w pobożności, naukach i ſpoſobie edukowania.

8vo Po ſkończonym roku doświadczenia, Profesſorowie, których lekcyi Kandydat ſłuchał, złożą na piśmie świadectwa o iego pilności i poſtępku, a Prezeſowie dadzą zdanie o popisach i examinach. Sekretarz Szkoły Główney przygotuie wypisy z aktów wizyt mieſięcznych od Szkoły Główney do kandydatów wyſyłanych; co wszyſtko na Radzie ma być przeczytano: po czym wyznaczeni będą examinatorowie do generalnego examinu, których zdania porównywaiąc z świadectwami wyżey rzeczonemi, ſama Rada Szkoły Główney o przyięciu, lub oddaleniu kandydata iednomyślnością lub większością głosów ſtanowić będzie. Sekretarz Szkoły Główney doniesie o przyięciu lub odrzuceniu kandydata Rektorowi tego wydziału, do którego ieſt zapiſany.

9no Przyięty Kandydat otrzyma pierwszy ſtopień promocyi w umieiętnościach i naukach wyzwolonych, i będzie zapisany w kſięgę nauczycielów ſtanu Akademickiego, czyniąc wprzód uroczyſte zaręczenie przy dwóch świadkach w naſtępuiący ſposób: „ Niżey na podpiſie wyrażony, „ przyimuiąc dobrowolnie Stan Akademicki, to ieſt ſtan publicznego nau„ czycielſtwa, poddaię ſię wszyſtkim uſtawom i rozrządzeniom temuż ſta„ nowi od Prześwietney Kommiſsyi Edukacyi Narodowey przepisanym, „ które to uſtawy ukazane mi były, a przezemnie czytane i rozważane: „ one ze wszelką dokładnością zachowywać przyrzekam. A mianowicie „ obowięzuię ſię: *1mo*, iż oduczę w tym wydziale, do którego zapisałem ſię, lat „ ſześć z powinności, a to w tey klaſsie, do którey wybrany będę, chybabym „ powagą Prześ. Kommiſsyi do innego wydziału był przenieſiony, odbieraiąc „ płacę coroczną, iaka ieſt oduczaiącemu lat ſześć z obowiązku wyznaczo„ na; *2do* iż ſposób uczenia od Prześ. Kommiſsyi Edukacyiney przepisa„ ny zupełnie wykonam, i tey zwierzchności w udziale iey władzy będę „ poſłusznym; *3tio*, iż zachowuiąc ſobie wolność odſtąpienia od ſtanu na„ uczycielſkiego, wprzód tego nie uczynię, póki lat ſześciu z powinności nie „ oduczę, i wcześnie na rok o takowym odſtąpieniu do zwierzchności o„ ſtrzeżenia nie zaniosę; w przypadku uchybienia którego z rzeczonych o„ bowiązków, niepoſłuszeńſtwa, lub iakiegokolwiek przeciw karności wy„ kroczenia, poddaię ſię ſądowi Szkoły Główney i Prześ. Kommiſsyi Edu„ kacyiney. Prócz tego przyrzekam, iż iakikolwiek bym potym życia ro„ dzay przedſięwziął, na iakimkolwiek ſtanął ſtopniu, utrzymywać zawsze „ i pomnażać będę dobro edukacyi i ſtanu Akademickiego. Na co wſzyſtko „ przy daniu poczciwego ſłowa i ręki W. Rektorowi Szkoły Główney, „ w przytomności świadków NN, podpisuię ſię. Dan &c. Na tym akcie podpiszą ſię dway zacni świadkowie w kſięgze na ten koniec ſporządzoney; wypis zaś aktu podwoyny od kandydata i świadków podpisany, ieden w archiwum Szkoły Główney zoſtanie, drugi do ſzkoły wydziałowey, gdzie był przyięty kandydat, przeſłany być powinien.

10mo Kandydat, otrzymawszy pierwszy ſtopień promocyi w Szkole Główney, ma ſię doſkonalić w naukach ſobie przepisanych, podlegaiąc dozorowi nauczycielów co do lekcyi, i Prezeſom *Collegiorum* co do examinów i popisów, podług rozrządzenia, które Szkoła Główna na ten koniec ułoży.

11mo Po ſkończonych czterech latach ſwoiey przy Szkole Główney bytności otrzyma ſtopnie doktorſkie w umieiętnościach i naukach wyzwolonych, gdy przez poſtępek, nie naganne obyczaie i dobrze odbyty examen godnym ſię być okaże.

12do Jeżeli kandydat, odbywszy przy Szkole Główney lat cztery, otrzyma pozwolenie dłuższego bawienia ſię przy teyże ſzkole, może zoſtać z pensyą w czwartym roku bytności ſwoiey przy Szkole Główney braną.

13tio Kandydat przy Szkole Główney będący weźmie ze ſkarbu Kommiſsyi w pierwszym roku złotych trzyſta, w innych trzech leciech po czteryſta; potrzeby zaś ſtołu i mieszkania dla kandydatów, podług mieyſcowych okoliczności, każda Szkoła Główna ułoży. Powróciwszy do ſwego wydziału kandydat, nim zacznie uczyć z powinności, oprócz wſpólnego ſtołu, który w

zgromadzeniu mieć będzie, taką pensyą odbierze, iaką brał ostatniego roku przy Szkole Główney.

14to Gdyby który z uczniów chciał być kandydatem o własnym koszcie, Szkoła Główna ma go przyiąć do Stanu Akademickiego, pod warunkami wyżey opisanemi, wkładaiąc na niego obowiązek oduczenia lat sześciu z powinności; z tą iednak różnicą, iż drugiego roku uczenia z powinności pensyą dorobkową brać zacznie. Wszakże, ieżeli takowy kandydat przyięty iest z pomiędzy uczniów Szkoły Główney i ze świadectwa Professorów okaże się, iż słuchaiąc lekcyi publicznych, był wydoskonalony w naukach stanowi nauczycielskiemu potrzebnych, ma tylko odbyć rok proby między kandydatami, z obowiązkiem odprawienia examinów przywiązanych do promocyi Akademickich.

15to Każdy kandydat, ieżeli na dłuższe bawienie się nie zyskał pozwolenia, powrócić powinien do wydziału, w którym był przyięty, a to do zgromadzenia, ktore mu Szkoła Główna wyznaczy. A poki ten nie nastąpi na iakie wakuiące mieysce nauczyciela, póty to zgromadzenie wydziałowe od przyięcia nowego kandydata wstrzyma się, chybaby ie Szkoła Główna o wcześnieyszey potrzebie przyięcia obwieściła, kandydat zaś zastępować w potrzebie nauczyciela będzie. W niedostatku nauczyciela w innym wydziale może być władzą Kommissyi na tamto mieysce przeniesiony.

16to Zgromadzenie na obradzie zwykłym stanowienia sposobem osądzi, do którey nauki użyty ma być kandydat, a zatym, iaka i innych nauczycielów zayść powinna odmiana, gdy się ta potrzebną okaże; a to maiąc wzgląd na zdatność każdego. W przypadku równey zdatności dwóch lub więcey, na dawność w uczeniu wzgląd mieć należy.

17mo Jeżeli kandydat, powróciwszy do wydziału swoiego i tam lat sześć na zastępowaniu nauczycielów przepędziwszy, nie mogł być umieszczony na Professorstwie w swym lub innym wydziale, tedy, otrzymawszy od zgromadzenia świadectwo dobrego sprawowania się, będzie miał porachowane wyż rzeczone lata za te, które z powinności oduczyć był obowiązany.

ROZDZIAŁ VI

ZGROMADZENIA AKADEMICKIE

1mo Zgromadzenia Akademickie *Wydziałowe* składać się będą z Rektora, Prefekta, Kaznodziei, sześciu Professorów, i Zasłużonych, ieżeli się znaydować będą; także, ieżeliby ktory z nauczycielow popadł w kalectwo z okazyi prac do stanu przywiązanych, albo z przypadku, ma prawo zostawania na zawsze w zgromadzeniu z opatrzeniem spolnego z innemi życia, lub też, ieżeli chce wyniść ze zgromadzenia, ma prawo odebrania tych korzyści, które w takim przypadku wyznaczone są w Rozdziale XXIII. *Placu*: należeć iednak będzie do Wizytatora zapewnić się, czy tego gatunku kalectwo nie nastąpiło z winy osoby; w którym razie, gdyby zachodziło podeyrzenie, Szkoła Główna wątpliwość wszelką o należytość płacy rozsądzi. Będą także w zgromadzeniach Akademickich *Wydziałowych* Substytuci z Kandydatow.

2do Zgromadzenia *Podwydziałowe* składać się będą z Prorektora, Kaznodziei i Professorow. Jeżeliby który Zasłużony Stanu Akademickiego obrał sobie mieszkać w takim zgromadzeniu, wolno mu będzie.

3tio Takowe zgromadzenia będą pod dozorem Rektora wydziału, podług opisu o władzy i obowiązkach Rektorskich w Roz: VIII. *Rektor*.

4to. Każdy Akademik, który oduczy lat sześć z powinności, może się przenieść z iednego zgromadzenia do drugiego: ieżeli od tego przyięcie, od tamtego dobre świadectwo otrzyma z podpisem Rektora i tych osób zgromadzenia, które maią prawo być na urzędy wybieranemi, to iest osób *vocis passivae* (obacz o tych Roz: VII. *Obr. Zgr. Akad.* Art: 2.) byle wprzód sześcią miesiącami i bez przerwy biegu przedsięwziętey nauki, o chęci przeniesienia się, Rektora wydziałowego i zgromadzenie uwiadomił, za poprzedzaiącym zawsze zezwoleniem

Szkoły Głowney. Także każdy władzą teyże Szkoły Głowney z iednego zgromadzenia w swoim wydziale będzie mogł być przeniesionym do drugiego, gdy tego słuszne przyczyny wyciągać będą, z iednego zaś wydziału do drugiego samey Kommissyi rozrządzeniem przeniesiony być może.

5to Spolność każdego zgromadzenia Akademickiego, ktòra iest iednym z obowiązkow tego stanu, zależy na iednakowym ubiorze Akademickim, na mieszkaniu w iednym domu, i na spòlnym stole. Wreszcie każdy przy wolnym swoiey własności używaniu zostanie.

6to. Ubior, ktorego nauczyciele przy dawaniu lekcyi i innych odprawach szkolnych używać maią, taki będzie: Nauczyciel oduczaiący lat sześć z obowiązkù nosić będzie togę mnieyszą; ci ktorzy po sześcioletnim biegu w Stanie Akademickim zostaną, nosić będą togę większą. Procz szkoł, ubior Akademikòw klerycki będzie.

7mo. Nikomu w zgromadzeniu Akademickim mieszkać nie będzie wolno, oprócz wyżey wyrażonych osòb, i potrzebney czeladzi. Akademicy w swoich stancyach uczniòw trzymać niemogą, ani tychże stancyi komukolwiek naymować. Ktoby chciał prywatney podiąć się edukacyi powinien wyniść ze zgromadzenia.

8vo. Ponieważ tak spòlne zgromadzenia, iako szczególne każdego urzędu obowiązki doznawałyby przeszkody, gdyby się osoby Akademickiego stanu podeymowały urzędu, spraw i posług z ich powołaniem niezgodnych, czuwać będą zgromadzenia na to, aby się nikt nie zaprzątał takowemi zleceniami, ktòreby go od pełnienia podiętych około edukacyi i rządu domowego powinności odrywały.

9no. Nikomu z osòb zgromadzenia, ani Rektorowi niebędzie noszone iedzenie do stancyi ze spòlnego stołu, chyba w chorobie: kiedy zaś ktòry ze zgromadzenia osobno ieść zechce, nie będzie mògł nic potrącić kassie spòlney. Co się tycze zapraszania gości od osòb zgromadzenia, ieżeli zaproszony ma być u spolnego stołu, lub osobnego w stancyi, zapraszaiący zapłaci za iednę osobę podług taxy domowey. Ci zaś, ktòrzy z urzędu swego, albo że zlecenia zgromadzeń wyiadą na inne mieysce, w proporcyą dni oddalenia się swego i taxy stołowey kwotę pieniężną z kassy spolney odbiorą.

10mo. Rządzący stołem i innemi spòlnemi potrzebami oraz czeladzią, nazywać się będzie Prowizor domu. Zgromadzenie wybierać będzie co półroku Prowizora z pomiędzy siebie, wyiąwszy przypadki, w ktòrychby odmiana prędsza potrzebna była; a potwierdzać może póki zechce tego, który się z rządu podoba. Ten Prowizor co pòłroku zdawać będzie sprawę na obradzie domowey z zawiadywania swego; chybaby zgodnie całe zgromadzenie rychleyszego teyże sprawy zdania wyciągało.

11mo. Spòlne mieszkanie i stòł prowadzi za sobą potrzebę spòlney kassy, każde więc zgromadzenie będzie mieć spòlną kassę na utrzymywanie stołu, czeladzi, szafarza, cerulika, balwierza; pròcz tego na sprzęty stołowe, kuchenne, opał, światło, oraz na wygodę chorych Akademikòw

12mo. Do tey spòlney zgromadzenia kassy, ile w nim osòb będzie, tyle na każdą po złotych sześćset piędziesiąt rachuiąc wyznacza się: coby zaś zgromadzenie od zwyż wyliczonych wydatkòw oszczędziło sobie, tym na końcu roku podług woli swoiey rezporządzić może.

13tio. Ponieważ na potrzeby zgromadzenia oddziela się pensyi spòlney po złotych sześćset piędziesiąt, co nadto wezmą nauczyciele, iest ich pensyą ręczną i zostaie do ich wolnego rozrządzenia na inne potrzeby. Tę ręczną pensyą dwiema ratami odbierać będą, raz pierwszego dnia Października, drugi raz piętnastego Lipca.

14to. Kassa spòlna zgromadzenia złożona będzie u Rektòra lub Prorektora pod kluczami ich i dwòch Professorów naystarszych w uczeniu. Te klucze odmienne będą. Nie sam Rektor albo Prorektor, ale całe zgromadzenie zawiadywać będzie dochodem spòlnym, a zatym na posiedzeniach domowych miesięcznych wglądać w regestra Rektora i innych wydatkiem pospolitym szafuiących.

15to. Gdzieby Kommissya zgromadzenie *Wydziałowe* lub *Podwydziałowe* przedsiewzięła założyć, kwotę przyzwoitą na zakładowe potrzeby wyznaczy.

16to. Utrzymywanie w całości wszelkich budynków, opatrzenie bibliotek
w kfiążki, *musæa*, w inftrumenta, odwożenie i przywożenie kandydatow, do
ofobnych Kommifsyi wydatków należeć będzie. Obacz Rozdziały IX. *Dom*,
i X. *Płaca*.

ROZDZIAŁ VII

OBRADY ZGROMADZEN AKADEMICKICH.

1mo Cokolwiek należy do utrzymania domowego porządku, opatrzenia
fpólnych potrzeb, wykonania rozrządzeń i przepisów zwierzchno-
ści, tego wszyftkiego ogólnieyszy dozór należy do całego zgromadzenia, tak
aby i w zachodzących okolicznościach zaradzenie przezornieysze było, i rząd nie
podlegał woli własney iednego. Każde zatym zgromadzenie podług opisów
naftępuiących obrady fwoie fkładać będzie.

2do Akademicy względem obrad dwoiako uważani być powinni, pierwfi,
którzy i wotować mogą na elekcyach, i na których wota dawać można; dru-
dzy, co tylko wotować mogą. pierwfi zowią fię *vocis activæ & passivæ*, dru-
dzy *activæ* tylko; w ciągu iednak tych ustaw pierwfi nazywać fię zawsze będą
vocis pasivæ.

3tio Akademicy, którzy, odebrawszy od Kommifsyi edukacyą nauczy-
cielfką, nie wyuczyli z powinności lat fześciu, fubftytuci, którzy po odbytey
edukacyi nauczycielfkiey znayduią fię przy zgromadzeniu, Akademicy popa-
dli w kalectwo nieodeymuiące używania rozumu, na elekcyach tylko woto-
wać mogą. Jnni Zasłużeni albo pracuiący Akademicy wotować na elekcyach
i obierani na urzędy być mogą.

4to. Dwa cele będą obrad zgromadzeń Akademickich: ieden, obieranie
urzędników, drugi, rząd wewnętrzny i wykonanie uftaw zwierzchności.

5to. Obrady dla wybierania urzędników fkładane zwać fię będą, *Obra-
dy Wydziałowe*, te zaś, które za cel mieć będą rząd wewnętrzny, *Obrady
domowe*.

6to. Ofoby Stanu Akademickiego maiące prawo obierania na przełożeń-
ftwa i inne urzędy, przez znaiomość rzeczy, oświecenie i doświadczenie fwo-
ie nie będą potrzebować, aby im przypominano, iakich przymiotów, iakiey
cnoty i wiadomości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach wybierani
do każdey pofługi być powinni.

7mo Takowe Obrady *Wydziałowe* zwyczayne, co cztery lata odprawo
wać fię będą. Czas i porządek onych w taki fię fpofób przepisuie. Sió-
dmego dnia po zaczętych wakacyach Akademicy zgromadzeń *Podwydziało-
wych* ziadą fię na mieyfce zgromadzenia *Wydziałowego*. Wfzyfcy Akade-
micy maią prawo na takie obrady iechania, ale nie wszyscy do tego obowią-
zanemi fą. Gdyby żaden dobrowolnie iechać nie ofiarował fię, w ten czas
większością głosów iednego z pomiędzy fiebie obranego zgromadzenie wy-
fzle; w przypadku równości kresek rozwiązanie przy Prezyduiącym zosta-
nie: Prorektor zaś iechać na obradę *Wydziałową* obowiązany ieft, chybaby
z przyczyny choroby inny uproszony był albo obrany. Na *wydziałowych* obra-
dach naydawnieyszy z Zasłużonych, a kiedy takowy fię nie znaydzie, nayda-
wnieyszy z uczących Profefsorów prezydować będzie, z mocą rozwiązania
równości głosów. Obrada zacznie fię od obrania Sekretarza, którym być może ka-
żdy Akademik po wyuczeniu lat fześciu z powinności. Daley czytane będą roz-
rządzenia przefzłey obrady, i naftąpi roztrząśnienie, iak zachowane były. Zgro-
madzeni zaraz po obraniu Sekretarza podawać mu powinni materye do nara-
dzenia fię dalfzego, które maią naftąpić po elekcyach, a między temi pierwfze
będą, które na oftatniey obradzie podane nierozwiązanemi zoftały, chybaby in-
ne za nagleyfze uznane były. Nieodwłocznie przyftąpią do elekcyi przełożo-
nych i innych urzędników. Po fkończonych elekcyach wezmą do roztrząśnienia,
i rozwiązania materye podane od zgromadzonych tyczące fię wykonania uftaw
Kommifsyi, obowiązków Stanu Akademickiego, i każdego z ofobna urzę
du; zgoła rządu i karności tak fzkolney iak i domowey. Cokolwiek, tak
względem elekcyi, iak podanych materyi Obrady większością głofow uchwa-
lą

łą, Szkole Główney doniesiono będzie, i za iey potwierdzeniem moc obowiązuiącą wszystkie owego wydziału zgromadzenia otrzyma. Sekretarz obrad zapisze wszystkie onychże dzieie w protokoł na to sporządzony, a Prezyduiący z zasiadaiącemi podpisze. Te obrady przez dni trzy tylko trwać maią, przeto elekcyą urzędników naypierwey odprawić należy. Materye, na których roztrząsanie i rozwiązanie czas nie wystarczy, do przyszłych obrad odłożone, i iako się rzekło, zaraz po elekcyach roztrząsane będą. Kopia tego całego aktu, która do Szkoły Główney przesłana być ma, od Prezyduiącego i od osób zasiadaiących podpisana być powinna. Rektor i Prorektor zdaiąc urzędy swoie powinni dać zupełną informacyą następcom o rządzie domu, szkoł, o osobach ich zwierzchności, i o wszystkim, co służyć może do ich obiaśnienia, i ułatwienia im sprawowanie ich urzędu. Podobnie inni zdaiący urzędy swoie, stosownie do szczególnych każdego obowiązkow, powinni wchodzących na ich mieysce informować. W przypadku śmierci Rektora lub Prorektora w ciągu lat ich urzędowania, obacz Art: 2gi w Roz: VIII. *Rektor*,

8vo Przybyli na obrady *wydziałowe* płacić będą od stołu na osobę podług ustanowioney w tymże domu taxy, a to ze spólney kassy tego zgromadzenia, z którego są wysłani.

9no Obrady domowe odprawiać się maią na końcu każdego miesiąca; trwać dłużey obrada domowa nad trzy godziny nie powinna. Celem ich będzie, naprzod weyrzenie w gospodarstwo domowe co do wydatków spólnych, opatrzenie potrzeb i wygód; potym roztrząśnienie, ieżeli co względem wykonania ustaw szkolnych prędkiey poprawy i zaradzenia potrzebuiącego przypadnie. Co do pierwszego, zgromadzenie nie ma obowiązku donoszenia Szkole Główney ani wydziałowemu Rektorowi, chybaby niemożność ułatwienia między sobą tego wyciągała; co do drugiego punktu, albo z Rektorem wydziału, albo z Szkołą Główną podług okoliczności znosić się będzie powinno. Obrady szkolne osobnych dni będą składane, iako niżey w Roz: VIII. *Rektor*, *Prorektor*.

10mo Gdyby Rektor lub Prorektor widział konieczną a zwłoki nie cierpiącą potrzebę uchwalenia nowey iakiey ustawy, albo zaradzenia wynikaiącey nieprzyzwoitości w okolicznościach tyczących się swego domu lub szkoł swoich, albo w przypadku śmierci Akademika, około zastąpienia wakuiącego mieysca, zwoła obradę nadzwyczayną domową, o którą prosić każdemu *vocis passivæ* wolno będzie, a zwołania oney Rektor lub Prorektor odmowić nie może: tey uchwała, byleby przepisom Kommissyi i Stanu Akademickiego przeciwną nie była, obowiązywać będzie wszystkie tegoż domowego posiedzenia osoby do przyiazdu Wizytatora w zgromadzeniu *wydziałowym*, a w *podwydziałowym*, do wizyty Rektora, lub Wizytatora. Gdy wizytuiący lub osoby na obradach zasiadaiące na rzeczoną uchwałę przystaną, rzecz do Szkoły Główney doniesiona będzie, a tey potwierdzenie nada takowey uchwale moc obowiązania wszystkich owego zgromadzenia osób w podobnych przypadkach. Gdy rzecz będzie o wakuiące przez śmierć lub inny przypadek mieysce lub urząd w zgromadzeniu, doniesienie o tym do Rektora *Wydziałowego*, a od niego do Rektora Szkoły Główney uczynione być powinno. Co wszystko wciągniono być ma w protokół obrad domowych, z podpisem wszystkich Akademików w zgromadzeniu będących.

11mo. Protokoły do zapisywania dzieiów obrad będą te: ieden na obrady czteroletnie wydziałowe; drugi na obrady domowe, co do rządu ekonomicznego tak zwyczayne iak nadzwyczayne przy Prowizorze domu; trzeci obrad domowych co do spraw szkolnych, który koleią nauczyciele trzymać powinni. Patrz *Wzory* IV. V. VI. Nad to będzie księga porządku na zapisywanie corocznie osob zgromadzenia, zawieraiąca imiona, oyczyznę wiek, lata usługi, płacę, &c. podług *Wzoru* VII. Procz tego Rektor w piszewtęż księgę porządek wszystkich Zromadzeń swego wydziału. Te książki w Archiwum domu składane, i na każdey wizycie pokazane wizytuiącemu będą

12mo. Nie koniecznie każdy Akademik na obradach domowych znaydować się iest obowiązanym; do zupełney iednak na też obrady liczby posiedzenie z trzech przynaymniey składać się powinno. Rektor lub Prorektor każdą w zgromadzeniu osobę o następuiącey obradzie i o godzinie obrady na piśmie obwieści. To pismo od Prowizora, ieżeli w sprawach tyczących się rządu

domowego wnętrznego, ieżeliby w ſprawach ſzkolnych, przez Profeſsora maiącego trzymać protokoł każdemu ukazane być ma.

13tio. Cokolwiek na domowych obradach ſpoſobem zwyż przepiſanym uchwalono będzie, wſzyſtkich acz nieprzytomnych zarówno obowiąże.

14to. Na zwyczayne obrady dzień świąteczny lub wolny od ſzkoł wybrany przez Rektora lub Prorektora być powinien.

15to. Na pieczęci zgromadzenia *wydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewſką w literach S. A. z napiſem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie Wydziałowe. N;* Na pieczęci zgromadzenia *podwydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewſką w literach S. A. z napiſem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie z Wydziału N.*

ROZDZIAŁ VIII

REKTOR WYDZIAŁOWY, PROREKTOR

Jako Rektor nayblizey udzieloną ſobie od Kommiſsyi bierze władzę doglądania edukacyi narodowey, tak i naymocniey przekonanym być powinien o ważności tey ſprawy, i naydokładniey oświeconym w poſtępowaniu na urzędzie ſobie poruczonym. Sam przeięty gorliwością o prawdziwe dobro oyczyzny wynikaiące z edukacyi iey ſynów, ſam iako nayuſilniey zaprzątniony opatrywaniem tego wſzyſtkiego, cokolwiek do rzeczonego celu ſłuży, wſzyſtkie zgromadzeń ſobie powierzonych oſoby ożywiać i kierować przykładem i nieoſłabionym ſwoim dozorem będzie. Obowiązki iego nayceluieyſze ściągaią ſię do tego, aby edukacya i inſtrukcya ſprawowana była podług przepiſow uſtanowioney od Rzeczypoſpolitey na to zwierzchności; aby młodzi obywatele przez przyzwoite oświecenie, przez uſtawiczną w dobre obyczaie wprawę przyſpoſabiali ſię do własnego i powſzechności narodowey uſzczęśliwienia. Drugi obowiązkow iego podział zawiera to wſzyſtko, cokolwiek do rządu w ſwym wydziale i domu, do związku między nim a Szkołą Głowną i Kommiſsyą należy. Przepiſy zatym dla Rektora i Prorektora z przyzwoitym onych do okoliczności zgromadzeń mnieyſzych przyſtoſowaniem będą.

1mo. Rektor obierany będzie z tych tylko, ktorzy lat ośm, Prorektor z tych, ktorzy lat ſześć dobrowolnie oduczyli. Urząd ich ieſt czteroletni. Potwierdzani przez elekcyą być mogą. Lata Rektorſtwa i Prorektorſtwa w bieg dwudzieſtoletnich zaſług nauczycielſkich liczone będą. Płaca ich urzędowa i dorobkowa, iak w Roz. XXIII. *Płaca.*

2do. W przypadku śmierci, albo złożenia tak Rektora, iak Prorektora donieſiono Szkole Głowney o tym być powinno, a Rektor Szkoły Głowney z Radą ſwoią wyznaczy Subſtytuta na Rektorſtwo lub Prorektorſtwo do czaſu zwykłych czteroletnich Obrad *Wydziałowych*; względem iednak Rektora ma ſię wprzod znieść z Kommiſsyą. Ci namieſtnicy Rektorow i Prorektorow też władzą i korzyści mieć będą, ktore do tych urzędow ſą przywiązane. Nim zaś rzeczone wyznaczenie namieſtnikow od Rady Szkoły Głowney naſtąpi, w zgromadzeniach *Wydziałowych* przy nayſtarſzym w uczeniu władza zaſtępnicza zoſtanie.

3tio. Nie wolno będzie oddalać ſię od zgromadzenia ſwego w właſnych potrzebach Rektorowi nad dni ſześć, Prorektorowi nad cztery dni w mieſiącu. Ktoby z nich miał wymagaiący interes dłużſzego na czas oddalenia ſię, ma ſię udać o wyraźne pozwolenie do Rektora Szkoły Głowney, a mieyſce iego tym czaſem w zgromadzeniach większych zaſtąpi Prefekt, w mnieyſzych zaś naydawnieyſzy z nauczycielów. Oddalaiącym ſię dłużey nad ten przepis zgromadzenie, przy odebraniu ręczney płacy co puł roku, wytrąci tyle dwa razy z ich cały płacy roczney, ile na każdy dzień przypada roku ſzkolnego. Wytrąconą płacę obroci, na co mu ſię zdawać będzie. Mogą na wakacye wyieżdżać, lecz powinni uproſić na ſwoie mieyſce ktorego z Profeſsorow lub Zaſłużonych.

4to. Obeymuiąc urząd złoży wprzód ſeſsyą z oſobami domowemi, ukaże im patent Kommiſsyi na ſwoie Rektorſtwo: toż potym publiczną w ſali ſzkół odprawi ceremonią przy zgromadzonych wſzyſtkich oſobach ſzkol-

nych, zasłużonych i innych gościach, na ktòrey rzeczony patent będzie przeczytany, a sam Rektor akt ten przystosowaną mową zakończy.

5to. Naypierwszym i nayusilnieyszym staraniem iego będzie mieć nieustanną baczność na dopełnienie od wszystkich osòb swego zgromadzenia powinności imże przepisanych; na sprawowanie się tak tychże osòb iako uczniow co do pobożności i obyczaiow; przewidywać wszelkie okazye iakiego zgorszenia i nieprzyzwoitości, aby wczesnym zabieżeniem raczey przeszkodzić onym, niżeli być przywiedzionym do smutney potrzeby karania, lub niepewney poprawy.

6to. Co sobota, wyiąwszy przypadki nadzwyczayne i nagleysze, odbierać będzie od Prefekta sprawę względem obeyścia się nauczycielòw, uczniów, dozorcòw domowych; często o tym znosić się z samemi nauczycielami, i coby z kluby wypadło, iak nayprędzey temu zaradzać: napomnienia osobne w potrzebie nauczycielom i metrom dawać ma, nim do publicznych przymuszonym będzie.

7mo. Składać co miesiąc powinien obrady szkolne z Prefektem i nauczycielami; a gdyby potrzeba tego wyciągała, i Prefekt albo ktòry z nauczycielòw o to dopraszął się, częściey nawet nadzwyczayne; na których opatrywać maią, cokolwiek się do rządu i karności szkolney, do sposobu uczenia ściąga. Na tych posiedzeniach może publiczne napomnienia dawać, zachowuiąc rostropność i łagodność, kiedy osobne przestrogi powtórzone skutku nie otrzymały.

8vo. Na obradach co trzeci miesiąc czytane być maią przepisy dla Rektora, Prefekta, nauczycielòw, kandydatów, zasłużonych i kaznodziei, zgoła wszystkie tych ustaw rozdziały z porządku przypadaiące.

9no. Ma osobliwiey przestrzegać, aby w ukaraniu tak szkolnym iak domowym sprawiedliwość i pomiarkowanie iako nayściśley zachowane było, stosuiąc się do opisòw w Rozdziale XXIV. *Sąd, Nadgrody Kary.*

10mo. Co miesiąc każdą klassę wizytować, zdatność i pilność nauczycielów miarkować, uczniów pilnieyszych pochwalać, opieszałych zachęcać będzie. Powinien także znaydować się na examinach miesięcznych, podług opisu w Roz. XVII. *Examina i Popisy*; a zawsze upatrywać ma wcześnie sposobność młodzi do stanu nauczycielskiego, dla lepszey znaiomości na potym, gdy się który z niey dobrowolnie z chęcią do rzeczonego stanu odezwie. Gdyby ktòry z uczniòw znalazł się, po użytych rożnych sposobach, albo wcale nie zdatny do nauk, albo niepoprawny co do obyczaiòw, tedy za spólną z Prefektem i Professorami radą przełoży to rodzicom albo opiekunom owego młodzieńca, i do odebrania go ze szkòł przywiedzie.

11mo. Na publicznych popisach rocznych rozdawać będzie nadgrody uczniom, którzy się na examinach, podług zdania examinatorów, godnemi onych pokazali; a odbieraiących nadgrody w raporcie swoim do Szkoły Głòwney wymieni.

12mo. Rektor raz na rok raporta o uczniach od Prefekta i nauczycielòw sobie podane, i o osobach zgromadzenia od siebie ułożone, w Lipcu przyszle do Szkoły Głòwney, lub Wizytatorowi, gdy się na ów czas znaydować będzie, odda, podług *Wzorów* VIII. IX. X. Rownie postąpi z raportami przesłanemi ze szkoł swoiego wydziału. Co się tycze raportu o osobach zgromadzenia, ten tylko do Szkoły Głowney w swoim czasie odesłany być ma, nie wciągaiąc go w protokòł do mowy raportów.

13tio. Rektor spòlnie z Prefektem, albo Prorektor z naydawnieyszym z Professoròw ugadzać maią metrów ięzyków cudzoziemskich lub rysunku, stosuiąc się w tym punkcie do opisu w Roz. XV. *Klassy i nauki.* pod artykułem: *ięzyki i inne poboczne nauki*; przestrzegaiąc, aby z nich nie wynikała przeszkoda do nabywania istotnieyszych umieiętności.

14to. Ma okazywać oycowską opiekę około młodzi ćwiczącey się w szkołach, nie psuiąc w niczym winney od nichże Prefektowi i nauczycielom podległości. Nawiedzać będzie chorych, pociechę, pomoc i zaradzenie podług sposobności im świadczyć, ubogich bogatszym zalecać i sposoby utrzymywania się obmyślać tym zwłaszcza, ktòrzy się, co do obyczaiòw i nauk, lepiey sprawuią.

15*to*. Uczniow fundufzowych, którzy z ubogiey Szlachty kofztem pofpolitym utrzymywani będą, dozor i zawiadywanie fzczegòlniey do Rektora lub Prorektora należy. Co w przyięciu, żywieniu, odzieniu, i w inne potrzeby opatrywaniu onych zachować ma, przepifano będzie w Roz. XIX. *Uczniowie fundufzowi*

16*to*. Nie ma żadnym fpofobem nikomu tamować wolności udawania fię do Szkoły Głòwney i do Kommifsyi; przeciwny temu poftępek za przeftępftwo poczytany i fądzony będzie.

17*mo*. Pieczęć zgromadzenia *wydziałowego* przy Rektorze będzie, *podwydziałowego* przy Prorektorze. Patenta wychodzącym ze fzkoł lub innym tego żądaiącym wydawane będą pod tąż pieczęcią, z podpifem w zgromadzeniach *wydziałowych* Rektora i Prefekta, *podwydziałowych* Prorektora i naydawnieyfzego z nauczycielow.

18*vo*. Patenta Prefektòw lub lift Wizytatora, ktòre przychodzący do fzkòł przynofić i w ręku Prefekta fkładać maią, Rektorowi pokazane i roztrząfane być powinny.

19*no*. Rektor corocznie wizytować powinien zgromadzenia Akademickie fzkoły Zakonne w fwoim wydziale. Na tych wizytach podobnie, iak fię w Rozd: IV. *Wizyta Zgromadzeń Akademickich i Szkoł Narodowych* przepifało, poftępować ma, tak, ażeby wizyta iego oftatnich dni Lutego zoftała zakończona, i do Szkoły Głòwney raport o niey był nieodwłocznie przefyłany.

20*mo*. Prorektor w przypadkach wyciągaiących zaradzenia Rektora, udawać fię ma przez lifty do niego.

21*mo*. Rektor ftarać fię ma wiedzieć o fzkołach parafialnych w fwoim wydziale, i one podług fpofobności wizytować, ftofuiąc fię do Roz. IV. *Wizyta*; i co fię niżey opifze w Roz. XXII. *Szkoły Parafialne*. Każdy zaś Prorektor w pewnym okręgu, o ktòry fię z Rektorem umowi, wizytować ie powinien.

22*do*. Rektor i Prorektor, owfzem ofoby wfzyftkie edukacyi poświęcone, rządząc fię roftropnością i gorliwością o dobro fpoł obywatelòw fwoich, radami i przeftrogami wfpierać maią rodzicòw około powierzenia dzieci tym, ktòrzy fię ich ćwiczenia i uczenia podeymuią w fpołeczeńftwie ftołu i miefzkania; co *penfyami i konwiktami* zowią. Otworzą fzczerze rodzicom lub opiekunom chcącym panienki oddawać miftrzom lub miftrzyniom na penfye: iak ciężko ieft zdatne do tak ważney fprawy, iaka ieft edukacya, ofoby znaleść; iak częfto tey pofługi podeymuią fię tacy miftrze i miftrzynie, ktòre z właf ney edukacyi, z oboiętności w religii, z niedoftatku znaiomości świata, z przefzłey kondycyi i ftanu, z podłych a czafem i gorfzących obyczaiòw, z niedobrego w ftadle pożycia, z pogardy kraiu i obywatelòw, z zaniedbania zupełnego podiętych obowiązkòw, ktòre z powodu famego zyfku przyimuią, korzyftaiąc z niewiadomości rodzicòw, fzkodliwemi niezmiernie bywaią na całe życie dla poruczoney fobie młodzi: iako przez braknienie dobrych metrow ięzykow obcych, tańcu muzyki &c. śmiefznemi wychowanice fwoie czynią, niepoftrzegaiących rodzicòw i krewnych łudzą. Powiedzą im: że odfyłanie do ftołecznego miafta na penfye pfuie w większey części obywatelek dolę na dalfzy bieg życia, kiedy przyuczone do blafku powierzchownegò, do popifywania fię z talentami, do rozrywek, przeiażdżek, widowifk, do fądzenia o ludziach z pozoru i ze ftroiu, nabrawfzy chęci wyròwnywania w zbytkach i naśladowania bogatfzych, potym lofem fwego ftanu maiące wiek trawić na wfiach, znayduią w fkażoney imaginacyi i w zbałamuconym fercu źrzodła niefmakòw, nudòw i przykrości niezbytych; wpadaią w niefzczęście albo płochego wyboru małżonkow, albo złego w małżeńftwie pożycia. Przełożą: iż lepiey, aby dzieci nieumiały, kiedy inaczey być niemoże, ięzykòw, i niemiały infzych powierzchownych talentòw, a gruntownie wychowane w religii, cnocie, obyczaiach, gofpodarftwie, robotach ftanowi fwoiemu przyzwoitych, ftały fię potym dobremi żonami, matkami, paniami domu: że ten iftotny ieft cel edukacyi còrek, tak w ftołecznym mieście, iako i po woiewodztwach; że takie wychowanie rodzice, a fzczegòlniey matki przez fię fame obowiązane fą dawać; że fię uczyć maią wykonywania tey powinności nieoddzielney od rodzicielftwa; że oni fą w odpowiedzi Bogu, dzieciom, oyczyźnie, ieśli tego nie umieią, albo niechcą czynić.

A kie-

A kiedy zbieg różnych okoliczności to sprawi, iż przyidzie do otwarcia takowych pensyi w mieyscu wydziału Rektora, wtedy zniesie się on naprzód z rodzicami, i doyrzy, aby żadna osoba nie otwierała pensyi bez pewnych świadectw o religii, obyczaiach i zdatności swoiey; postara się być przekonanym przez się samego, co takowy mistrz lub mistrzyni umie: zwyż wyrażone przestrogi, i te, które się pod Roz: XXV. *Edukacya Fizyczna* zawieraią, przełoży, a za poddaniem się onych ustawom przepisanym na Pensye, rzecz do Kommissyi doniesie końcem otrzymania pozwolenia. Doglądać będzie, żeby nauki przyzwoite dawane były, zacząwszy od dobrego czytania i pisania po Polsku, oraz rachunkow, żeby uczono robot ręcznych przyzwoitych: względem sposobu nauk zaleci książki szkołom podane, a mianowicie moralney nauki i historyi zwłaszcza narodowey; zakaże romansów, prócz Telemaka; wyciągać będzie podania sobie regestru ksiąg. Co do edukacyi moralney i obchodzenia się względem instrukcyi, poda za prawidło przepisy dla nauczyciela moralney nauki, dla Professorow w ogolności, dla dyrektorów, z przyzwoitym do okoliczności płci, wieku i kondycyi przystosowaniem. Zaleci i dopilnuie, aby młode panienki wprawiano do szczerości, zamiłowania prawdy, i do kochania oyczyzny swoiey; aby przygotowywano do tych obowiązków, ktòre tę płeć w dalszym wieku czekaią, być dobremi, iako się rzekło, żonami, matkami, paniami &c. do tego wszystkiego przykładem swoim mistrzynie przodkować maią. Zakaże, aby nigdy w iednym domu dzieci różney płci nie były trzymane; aby nie więcey nad ośm osób na edukacyą przyimowano, i to nie dłużey, iak do lat czternastu wieku; aby do kompanii i obcowania nie przypuszczano chyba krewnych i osóby znaney stateczności, a to zawsze w przytomności mistrzyni. Sam Rektor wizytować takowe Pensye będzie, maiąc oko z naywiększą przystoynością i delikatnością, aby się wszystko porządnie i obyczaynie działo, aby instrukcya szła pożytecznie. Względem pensyi męzkich i konwiktów ogólny rozkaz ogłosi, aby uczniowie do szkół na nauki chodzili.

23tio. Co się tycze dozoru i rozrządzenia domu, zawiadywania kassą Prowincyonalną, w następuiących się osobnych rozdziałach wyrazi.

24to. Z tego wszystkiego corocznie raz raporta do Szkoły Główney prześle, oraz, aby od Prefekta i nauczycielów, podług opisu każdego z nich powinności, iemu do przesłania oddawane były, dopilnuie. Prorektorowie zaś do Rektora *Wydziałowego* swoie raporta odsyłać maią.

25to. Książki elementarne tak Rektor, iako i Prorektor na szkoły swoie przysłane odbierać będzie od tego, ktòry zostanie na to umocowany od Kommissyi. Jeżeli się tey będzie podobało wydzielić część iaką ksiażek dla ubogich uczniòw, wtenczas Rektor, za spolnym zniesieniem się z Prefektem i nauczycielami, uczniom za prawdziwie ubogich uznanym, podług rozrządzenia Kommissyi, też książki darem od Kommissyi rozda. Ze sprzedanych ksiąg zda rachunek temu, ktòry na to będzie miał prawo.

26to. Skład papierów i ksiąg czyli Archiwum domu w naybacznieyszym dozorze mieć będzie; to Archiwum nieoddzielnie od pomieszkania iego złożone być powinno.

27mo. Księgi, ktòre trzymać Rektor obowiązany iest, są te: *1mo.* Ustawy Kommissyi Edukacyi Narodowey. *2do.* Protokół wizyt przez generalnego Wizytatora lub przez Rektora *Wydziału* odprawionych *Wzor I.* *3tio.* Księga przestrog i zaleceń zostawionych Zgromadzeniu przez Wizytatora. *Wzor II.* *4to.* Księga kopii raportow wizyt *Wydziałowych* do Szkoły Główney posełanych, nie wciągaiąc iednak w nią zdań, ktore w nich dane były teyże Szkole Główney o osobach zgromadzeń *Wzor III.* *5to.* Dzieie obrad *Wydziałowych.* *Wzor IV.* *6to.* Dzieie obrad domowych co do rządu ekonomicznego *Wzor V.* *7mo.* Dzieie obrad domowych co do spraw szkolnych *Wzor VI.* *8vo* Księgi porządku na zapisywanie corocznie osob Zgromadzenia, zawieraiąca oyczyznę ich, wiek, lata usługi, płacę &c. *Wzor. VII.* *9no.* Księga informacyi przy zdawaniu urzędow zostawionych, patrz pod *Wzorem. VIII.* *10mo.* Księga kopii raportow do Szkoły Główney o uczniach i dyrektorach. *Wzory IX X.* *11mo.* Inwentarze domu, kościoła i szkoł, katalog biblioteki, *Musæi, Wzor XI. XII. XIII.* *12mo.* Księga rachunkow do kassy generalney. *Wzor XIV.* inna księga rachunkow *sartorum tectorum* &c. do Szkoły Główney. *13tio* Zapisy przychodzących i

odchodzących uczniow z wyrażeniem roku i dnia ich przyścia, oyczyzny, wieku, sposobu sustentacyi, oraz roku odeyścia, z opisaniem ich przymiotów. *Wzor XV.* 14*to*. Opis dzienny osobliwszych dzieiów i przypadkow mieysca. *Wzor XVI.* 15*to*. Zbior raportow dyrektorow o uczniach danych Prefektowi. *Wzor XVII.* 16*to*. Księga zdań zapisanych o postępku uczniow podczas examinów i popisów, ktora ma służyć do układania raportu maiącego się posełać do Szkoły Głowney *Wzor* XVIII. Także zbior zdań nauczycielskich danych Rektorowi lub Prorektorowi do tychże raportow z szczegulnych każdego lekcyi. 17*mo*. Opis wynalazkow iakich doświadczeń ważnych, przez ktorego z nauczycielow, lub kogokolwiek w okolicznym kraiu uczynionych *Wzor* XIX. ten należéć będzie do nauczycielow podług rodzaiu każdego nauki, ktòrą w szkołach daie 18*vo*. Księga szkoł parafialnych. 19*no*. Księga zapisuiąca anniwersarz i msze za dobrodzieiow funduszu edukacyinego. Naostatek iakiekolwiek papiery, listy, kopie tyczące się Kommissyi, kassy, szkoł, gdy ie osądzi za ważne i w czasie mogące być potrzebne, złoży w tym archiwum. Wszystkie te księgi prócz dzieiow i raportow *wydziałowych*, Prorektor będzie miał w swoim archiwum złożone. Tenże sam porządek ma się rozciągać na szkoły Zakonne przy których wszystkie księgi tyczące się rządu szkolnego, podług wzorów, znaydować się powinny.

ROZDZIAŁ IX

DOM

1*mo*. Pod imieniem domu rozumie się mieszkanie zgromadzenia, kościoł, szkoły, biblioteka, *Musæum*, wszystkie budynki domowe tak przyległe domowi, iako i oddalone, ogrody, place, apteka i drukarnia.

2*do*. W każdym domu być powinien u Przełożonego abrys z plantami i rozmiarem kościoła, szkoł, wszystkich innych budynków i placów podpisany od Wizytatora, i na każdey wizycie ukazywany z temi, ktoreby nastąpiły, odmianami.

3*tio*. Inwentarz domu, co do wszystkich iego części wewnętrznych i zewnętrznych iak naydokładniey wyszczególniony ze sprzętami sal, izb, komòrek, kuchni, piwnic, porządnie pod swemi artykułami ułożony podług *Wzoru* XI. podwóyny być powinien: ieden ręką Wizytatora podpisany zostanie przy Rektorze, lub Prorektorze, drugi od Rektora, Prefekta i naydawnieyszego z Professorów, a w zgromadzeniach mnieyszych od Prorektora i dwóch Professorów naydawnieyszych podpisany Wizytator raz pierwszy odbierze, i w kassie generalney Kommissyi złoży, następnie zaś corok, to tylko Wizytatorowi na piśmie podawane będzie, cokolwiek do inwentarza przybyło lub ubyło. Ten inwentarz iako i inne, Rektor, Prorektor, i każdy urzędnik, który iaką część zawiadywania domu ma sobie powierzoną, następuiącym na urząd z okazywaniem rzeczy w nim zawartych oddawać będzie.

4*to*. Gdzie się znaydzie apteka do Kommissyi należąca, prócz opisania iey w inwentarzach, iak się rzekło, dany ieszcze będzie regestr aptekarzowi wraz z kontraktem lub pozwoleniem Kommissyi od Rektora podpisany, a wzaiem od aptekarza podobny z iegoż podpisem w ręku Rektora złożony będzie. Tymże sposobem między Rektorem a Prefektem drukarni podwòyne inwentarze drukarni do Kommissyi należącey być powinny.

5*to*. Regestr ksiąg i rzeczy w bibliotece Prefektowi szkoł od Rektora, a w zgromadzeniach mnieyszych naydawnieyszemu z nauczycielów od Prorektora z wzaiemnemi podpisami oddany być ma. Regestr zaś zbioru narzędzia fizycznego &c. oraz ciekawości naturalnych, ma być od Rektora lub Prorektora nauczycielowi Fizyki oddany, a narzędzia matematycznego nauczycielowi matematyki. obacz Roz. XIII. *Prefekt Szkoł* i Rozdział XV. *Klassy i nauki*.

6*to*. Każdemu ze zgromadzenia wyznaczy Rektor lub Prorektor stancyą, maiąc wzgląd na wiek, zasługę i powinności urzędu każdego. Dopilnuie, aby u drzwi każdey izby ze strony korytarza była przybita tabliczka, dla wygody maiących co do mòwienia z osobami w zgromadzeniu zostaiącemi. Ta-

bliczka w ten ſpoſob będzie: na papierze, ktòrym okleiona być ma, wyrażą ſię mieyſca, gdzie ſię na ten czas mieſzkaiący znaydować może; każde mieyſce iedne pod drugim np. *w kościele, w ſzkole, w domu, w bibliotece; wyſzedł, powròci zaraz &c.* Dziurki przy każdym wierſzu, w ktòrym mieyſca rzeczonym ſpoſobem wypiſane ſą, ſłużyć będą na to, aby w nich znaczyć podług okoliczności, zatykaiąc kołeczek przy tabliczce zawieſzony.

7mo. Nie dopuści Rektor, lub Prorektor, aby oſoby zgromadzenia trzymały u ſiebie młodź na nauce, iako ieſt w uſtawach zgromadzeń Akademickich zakazano.

8vo. Część domu zoſtaiąca od potrzeby mieſzkania i innych wygod zgromadzenia, za zneſieniem ſię Rektora lub Prorektora z architektem Kommisſyi, oddzielona być ma murem lub innym ſpoſobem tak, aby inſzy wchód miała: i tę Rektor lub Prorektor obcym naymować może.

9no. Trzymany będzie odźwierny w domu; temu Rektor lub Prorektor zaleci, aby wniścia ludziom podeyrzanym nie pozwalał, aby żądaiącym widzenia ſię z ktòrą oſobą zgromadzenia uſłużnym i ludzkim ſię ſtawiał, oſoby, ktòrych kto żądać będzie, pierwey oſtrzegał, i czyli chcą przyiąć gościa w ſwey izbie, czyli zniść do niego, wypytywał. Aby to oſtrzeżenie wygodniey i bez oddalenia ſię odźwiernego od wniścia domu czynione było, do każdego piętra dzwonki będą, ktòremi tenże znak dawać ma tylokrotym zadzwonieniem, ilą liczbą naznaczona ieſt izba oſoby, o ktòrą proſzą. Tenże odźwierny trzymać będzie dzwonek domowy pod zawiadowaniem Rektora.

10mo. Ochędoſtwo w domu, nie ſpuſzczaiąc ſię na poſługaczow, ſam z iak naywiękſzą pilnością przeſtrzegać ma, na wſzyſtkie mieyſca często dawać baczność.

11mo. Takie między ſtròżami rozrządzenie uczyni, aby, dla beſpieczeńſtwa od ognia i złego człowieka, koleią po całych nocach czuwali.

12do. Ogòlnie dozor czeladzi Rektor z Prowizorem mieć będzie, ktòrey także mieſzkanie wyznaczy.

13tio. Co do Kościołòw przy ſzkołach znayduiących ſię należy, inwentarz kościelny opiſuiący wſzyſtkie w nim ruchomości i ſprzęty zakryſtyi, ſkarbcu, ołtarzow, podwoyny być powinien, ieden przy Rektorze lub Prorektorze z podpiſem kaznodziei, a przy wizytach Wizytatora zoſtanie; drugi z podpiſem Rektora lub Prorektora oddany kaznodziei będzie. patrz *Wzor* XII.

14to. Kaznodziei dozor naybliżſzy kościoła poruczony być ma. Jego powinnością będzie w kościele, zakryſtyi, kruchcie &c. porządek i ochędoſtwo utrzymywać; wcześnie potrzeby kościoła opatrywać i Przełożonemu zgromadzenia o nich donoſić; zakryſtyana ugadzać i iego poſług pilnować; przypadkowych, ieśli iakie będą, dochodow kościelnych regeſtr trzymać, i one na potrzeby tegoż kościoła, z dołożeniem ſię Rektora lub Prorektora, obracać. Przy zakryſtyi być powinna kſięga pod dozorem kaznodziei, w ktòrą wpiſywane będą anniwerſarz i mſze maiące ſię z obowiązku odprawiać, podług opiſu w Rozdziale XI. *Nabożeńſtwo.*

15to. Co do ſzkoł, ròwnie inwentarz budynkow, izb, ſal, i ſprzętòw w nich zawartych ſporządzony i na dwie ręce ſpiſany być powinien, ieden z podpiſem Wizytatora i Prefekta ſzkoł, a naydawnieyſzego z nauczycielòw w zgromadzeniach mnieyſzych, złożony u Rektora lub Prorektora; drugi z podpiſem Rektorſkim, Prefektowi lub naydawnieyſzemu z nauczycielòw w zgromadzeniach mnieyſzych oddany. Patrz *Wzor* XIII.

16to. Dozòr bliżſzy około porządku, całości i ochędoſtwa w ſzkołach, należy do Prefekta w zgromadzeniach większych, w mnieyſzych do Prorektora, iako ſię obſzerniey opiſze w Rozdziale XIII. *Prefekt.* On za ſpòlną z nauczycielami umową opatrzy ſług ſzkolnych; ſkładkę na opał i poſługę ſzkolną odbierać pod regeſtrem, a co od tey potrzeby zoſtanie, ròwnie zniòſłſzy ſię z nauczycielami remanentem zapiſywać w regeſtrach, i ſkładać będzie, a to końcem w naſtępuiącym czaſie zapobieżenia przez oſzczędzenie takowych pieniędzy niedoſtatkowi ſkładki na opał przeznaczoney.

17mo. Sługy ſzkolni mogą być wzięci zpomiędzy ubogich uczniow, ktòrzy ſię tego podiąć zechcą, za pewną płacę z Prefektem umòwioną.

18vo. Do Rektora i Prorektora należy ogólne doglądanie około utrzymywania wſzyſtkich budynków i naprawy w nich potrzebney, w czym ma ſię rządzić według naſtępuiących przepiſów. Wyznaczona od Kommiſsyi kwota na utrzymywanie w całości domu przy nich zoſtawać będzie. Pod imieniem utrzymywania całości domu, kościoła, ſzkoł, zawiera ſię *naprzód:* poprawienie, które wcześne być powinno, coby ſię w nich nadpſuło, a mianowicie opatrywanie i poprawa dachów każdey ieſieni. Gdyby ſię pokazywała potrzeba wielkiey i nadzwyczayney poprawy, tedy Rektor lub Prorektor rozpoczynać iey nie ma, aż pierwey Szkołę Główną uwiadomi, przyłączaiąc świadectwa rzemieślnikow o tey potrzebie. Nie wolno mu będzie nad kwotę wyznaczoną, ani z kaſsy prowincyonalney, ani z ſwoich pieniędzy, z upominaniem ſię powrotu, wydawać, wyiąwſzy bardzo nagły przypadek grożący znacznym nadwerężeniem albo upadkiem: co gdy ſię zdarzy, iak nayprędzey, tak o potrzebie, iak o uczynionym wydatku do Szkoły Główney donieſie; to zaś pod utratą właſnego wydatku, a powróceniem ruſzonych pieniędzy z kaſsy. Nie będzie mu także wolno przełamywać lub znoſić mury bez poradzenia ſię architekta, i pozwolenia Kommiſsyi. Ma dawać baczność, aby z okien nie wylewano, co ſię tak całości tynku i fundamentów, iako też ochędoſtwu ſprzeciwia. *Powtóre* do wydatku na utrzymywanie domu wyznaczonego należy doſtarczanie wina, woſku do kościoła, pranie bielizny kościelney, zapłata zakryſtyanowi, przykupienie lub poprawa ſprzętów domowych, ſzkolnych i kościelnych, palenie lamp po korytarzach i w kościele. Oſtrzega ſię względem napraw rzeczy nadpſutych, iż te tylko z pieniędzy od Kommiſsyi wyznaczonych czynione być maią, które czaſem, używaniem, lub treſunkiem zepſuciu podpadną; które zaś przez winę niedozoru lub niedbalſtwa zepſute będą, naprawione być maią, tego kosztem, któremu do używania albo do ſtrzeżenia powierzone były.

19no. Oſobny trzymać ma regeſtr Rektor i Prorektor wydatków na rzeczone budynków utrzymywanie, które wraz z kontraktami i kwitami rzemieślnikow przeſyłać do Szkoły Główney będzie; inne zaś rachunki do kaſsy generaley Warſzawſkiey odeſzle.

20mo. Przy każdym domu dla beſpieczeńſtwa od ognia utrzymywana być powinna porządnie ſtudnia; przy niey dwa wiadra: oprocz tego ſikawek cztery, wąworków ſześć, boſaków tyleż koſztem Kommiſsyi ſporządone. Na gwałt dzwonienie zaleca ſię, a Prefektowi ſzczególniey takowe z Dyrektorami ułożenie, aby do obrony od ognia i ſami przybywali, i z ſobą doroſłych uczniow ſprowadzali.

21mo. Opatrzenie bibliotek, *Muzeow*, i inne nadzwyczayne potrzeby do oſobnych Kommiſsyi wydatkow należeć będą.

ROZDZIAŁ X.

KASSA PROWINCYONALNA

Iſtotną rzadu Kommiſsyi około funduſzu na edukacyą narodową częścią ieſt rozrządzenie funduſzowey kaſsy. Dla dokładnieyſzego zawiadywania dochodów oneyże, Kommiſsya ogólną kaſsę w Warſzawie pod okiem ſwoim założywſzy, prowincyonalne po kraiu pod dozorem Rektorów *Wydziałowych* lub Prorektorów uſtanowiła; a około dozoru tychże takie im przepiſy podaie.

1mo. Każdemu Rektorowi lub Prorektorowi wyznaczony będzie *Wydział*, w którym dziedzice dyplomatyczni i dzierżawce dobr lub ſumm funduſzowych wypłacać maią dwiema ratami procenta funduſzowi edukacyinemu należące. Skład takowych dochodow ieſt kaſsą prowincyonalną, a Rektor lub Prorektor z tey miary kaſsyerem prowincyonalnym.

2do. Kaſsyer Prowincyonalny odbierać będzie rzeczone procenta w ratach wyznaczonych, to ieſt, na trzy Króle i na S. Ian Chrzciciel, gdyż od tego pewność płacy pracuiących około edukacyi, rząd wewnętrzny całego Stanu Akademickiego, a zatym dobro samey edukacyi iſtotnie zawiſło.

3tio. Odbierać zaś maią procenta nie częściami, lecz w całości.

4to,

4to. Po każdey racie powinien doniesienie do ogólney kaſſy uczynić o weſzłych lub nie weſzłych pieniędzach, a to naypożniey we cztery niedziele po trzech Królach, lub po S. Janie.

5to. Przed przypadaiącemi ratami mieć będzie przyſyłane ſobie od kassy ogólney kwity drukowane dla oddaiących procenta, oraz z kancellaryi ſądowey Kommiſſyi kopie pozwów na przypadek zawodu w oddawaniu na termin należytości.

6to. W takowey pozywania, potrzebie nie może Rektor lub Prorektor dłużey, nad dwie niedziele od terminu, wydawania pozwów odkładać. Wydawſzy pozwy zeznawać ie w właſnych Grodach, i iak nayprędzey extrakty do Warſzawy do kancellaryi ſądowey odſyłać maią.

7mo. Skoro wnidą do kaſſy iakie pieniądze, zapiſywać przychod ich będzie podług *Wzoru* XIV. Przy tym rachunku dochodow zwyczaynych, ma być oraz przyłączony przychodow, ieżeliby iakie zdarzyły ſię, nadzwyczaynych.

8vo. Każdy Rektor lub Prorektor mieć będzie od teyże ogólney kassy układ i opisanie, którym oſobom wypłacać, na iakie potrzeby wydawać z kaſſy prowincyonalney powinien; oddawać zaś należytość nieodwłocznie każdemu w czasy wyznaczone, które ſię pod Rozd. XXIII. *Płaca* wyrażaią, a kwity z podpisami osób, którym wypłaca, odbierać nayściśleyszym iegoż obowiązkiem będzie.

9no. Jak naywiękſze opatrywać ma beſpieczeńſtwo ſkładu pieniężnego. Od ſamey zaś kaſſy dwa klucze odmienne będą, ieden przy Rektorze, drugi przy Prefekcie, a w Szkołach *Podwydziałowych* przy Prorektorze i naydawnieyſzym nauczycielu, tak iednak, żeby w żadnym przypadku w iednym ręku dwóch kluczow nie było.

10mo. Gdy kto pokaże Rektorowi lub Prorektorowi aſſygnacyą od Kommiſſyi do kaſſy prowincyonalney iemu powierzoney, zapiſze na niey Rektor, iż ią przyimuie, ale póty pieniędzy wydawać nie będzie, aż obwieſzczenie od kaſsy ogólney o wyſzłey teyże aſſygnacyi odbierze.

11mo. Gdy, po wydatkach i płacach na kaſſę ſobie poruczoną przypadaiących, zoſtaną pieniądze, z należytą oſtrożnością zachowane być powinny, póki od kaſſy ogólney rozrządzenie iakie nie zaydzie; które gdy naſtąpi, zaraz ie kaſſyer prowincyonalny do ſkutku przywiedzie.

12mo. Do Rektora i Prorektora iako kaſſyera prowincyonalnego należeć będzie utrzymywać korreſpondencyą z kaſſą ogólną Warſzawſką, rachunki do niey dwa razy do roku, to ieſt oſtatnich dni Kwietnia i oſtatnich dni Października z raty trzech Królſkiey i S. Jańſkiey wraz z dowodami i doniesieniem wypadaiących okoliczności przeſyłać; a to według wzoru XIV. w teraznieyſzych uſtawach podanego. Prócz tych czaſow, gdy potrzeba wyciągać będzie, do niey ſię udawać, a wychodzące z niey rozrządzenia iako nay dokładniey wykonywać ma. A że według ninieyſzych uſtaw pod Roz. XXIII *Płaca*; w arty. 12*m.* penſye ręczne, pierwiaſtkowe, dorobkowe i urzędowe w racie Kwietniowey wypłacone będą 15. Lipca, a rachunki oſtatnich dni Kwietnia do kaſſy ogólney przeſyłane być maią, przeto, aby i rachunki były zupełne, i dowod na każdą znaydował ſię expens, Rektor lub Prorektor, zapiſawſzy w rachunki należące wſzyſtkim oſobom zgromadzenia ręczne penſye, których opłata do 15. Julii odłożona, przypiſze ręką ſwoią. „ Ponieważ „ według uſtaw Kommiſsyi ręczne penſye dopiero 15. Julii wypłacone być „ maią, przeto kwity od oſob wyżey wyrażonych die 15. Julii odeſſane będą; i według tegoż ſwego opiſu wypłaciwſzy na dniu wyrażonym penſye ręczne, kwity odeſzle do kaſſy ogólney naypierwſzą pocztą.

13tio. W wynikaiących potrzebach, które ſię proceſsu prawnego tyczyć mogą, odzywać ſię ma do Regenta kancellaryi ſądowey, i w poſtępowaniu ſwoim przepiſów iego trzymać ſię powinien.

ROZDZIAŁ XI.

NABOŻEŃSTWO, I ODPRAWUIĄCY POSŁUGI DUCHOWNE

Religia i prawdziwa pobożność będąc zasadą życia chrześciańskiego, a poświęceniem wszystkich cnot, iest tym samym nayistotnieyszą częścią edukacyi. Żądaiąc przeto zawczasu wpaiać ie w umysły i serca młodych, naprowadzać ich na prawdziwą drogę doczesney i wieczney szczęśliwości, ochronić od wszelkich w tey mierze nieprzyzwoitości i omyłek, te około nabożeństwa ćwiczącey się w szkołach narodowych młodzi, i około posług duchownych stanowią się przepisy.

1mo. Powinność uczenia religii, wpaiania pobożności wszystkim w zgromadzeniach i szkołach Przełożonym, wszystkim nauczycielom i dozorcom spólna, właściwiey do urzędu kaznodziei kosztem pospolitym od Kommissyi utrzymywanego przywiązana będzie.

2do. Rektor, Prefekt i nauczyciele, podług okoliczności, przekładać uczniom będą prawdy religii i obowiązki chrześciańskie, mówiąc gruntownie i z rostropnością, wszystko do wykonania i praktyki stosuiąc, we wszystkim ukazuiąc powinności społeczeństwa ludzkiego. Osobliwie Prefekt obiaśniać i doglądać ma dozorców domowych i dyrektorów.

3tio. Co rok przy otwarciu szkoł odprawować się będzie msza uroczysta, przy śpiewaniu hymnu *Veni Creator.* Podobnież przy zakończeniu szkolnego roku na mszy uroczystey śpiewane być ma *Te Deum*; na którym nabożeństwie całe zgromadzenie nauczycielskie i wszyscy uczniowie znaydować się maią.

4to. Dni poświęcone SS. Janowi Kantemu, Kazimierzowi, i Stanisławowi Kostce, iako patronom szkolney młodzi w Koronie i w Litwie, z większym nabożeństwem i okazalszą uroczystością od teyże obchodzone będą.

5to. Codzień przed zaczęciem szkół znaydować się wszyscy uczniowie powinni na mszy studentckiey, którą kaznodzieia, zasłużeni, i nauczyciele, którzy są kapłanami, koleią mieć będą o siodmey. Na tey mszy, iako też przy kommuniach i innych nabożeństwach, nauczyciele i uczniowie powinni modlić się za tych wszystkich tak żywych iako i zmarłych, którzy się do dobra edukacyi młodzi narodowey fundacyami, dobrodzieystwy, pracą, staraniem przyłożyli. Zaczynaiąc szkoły tak ranne iako i poobiednie nauczyciel uczyni wezwanie Ducha S. odmawiaiąc *Veni S. Spiritus.* Na mszy studentckiey nauczyciele koleią przytomnemi być powinni.

6to. W każdy miesiąc spowiadać się maią uczniowie, na co wyznaczaią się następuiące święta: w Październiku S. Jan Kanty, w Listopadzie S. Stanisław Kostka, w Grudniu Niepokalane poczęcie Nayświętszey Panny, w Styczniu Nowy rok, w Lutym Nayświętsza Panna gromniczna, w Marcu S. Kazimierz, w Kwietniu lub przy końcu Marca spowiedź wielkonocna, w Maiu S. Stanisław Biskup, w Czerwcu S. Piotr i Paweł, w Lipcu ostatnia niedziela przed zakończeniem szkoł. Częstsze do świętych Sakramentów przystępowanie szczególnemu każdego nabożeństwu zostawia się, z poradą rządcy sumnienia.

7mo. W wielkim tygodniu w poniedziałek, wtorek i śrzodę poprzedzaiące komunią wielkoczwartkową, schodzić się będą uczniowie na godzinę rano, na godzinę po południu na mieysca wyznaczone. Prefekt podzieli uczniów na dwie części, w pierwszey będą uczniowie trzech klass pierwszych, w drugiey starsi. Tam starszym kaznodzieia, młodszym naydawnieyszy z zasłużonych lub z uczących Professorów uwagi stosowane do zebrania się w siebie samego, do przypomnienia powinności chrześciańskich, do roztrząśnienia sumnienia, poprawy obyczaiów przekładać będą. We śrzodę w wieczor nastąpi spowiedź, do słuchania którey i obcych kapłanów Rektor lub Prorektor zaprosić może, rządząc się w tym rostropnością i znaiomością osób.

8vo. Wypłacaiąc się z winnego wdzięczności długu zeszłym z tego świata fundatorom, dobroczyńcom, i tym, ktorzy się do edukacyi w kraiu, iakim-

kolwiek opieki lub usługi sposobem przyłożyli, ustanowiono iest, aby corocznie w tygodniu zadusznym, tak w Warszawie w przytomności osób Kommissyi Edukacyiney, iako po wszystkich mieyscach zgromadzeń Akademickich i szkoł odprawowany był anniwersarz za ich dusze. Na tych całe zgromadzenie i wszystkie szkoły znaydować się powinny. Prócz tego, iako sami Kommissarze Edukacyini dobrowolny na siebie przyięli obowiązek postarania się swoim kosztem o pewną mszy liczbę, tak na wszystkich z funduszu edukacyinego płaconych włożona iest powinność, albo odprawowania, albo opatrzenia mszy w wymierze iednego złotego od sta. Miała także Kommissya na tę duchowną usługę za fundatorów i dobroczyńców wzgląd i pamięć przy układaniu nakazanych prawem konkordat *cum Loci Ordinariis*. Zaleca się oraz przełożonym szkoł, aby na końcu szkoł poobiednich nauczyciele z uczniami odmawiali psalm *De profundis*, z modlitwą, *Deus veniae largitor*.

9no. Nauka chrześciańska co niedziela i święto dawana będzie tym sposobem i porządkiem. Uczniowie dwóch pierwszych klass, w swoichże klassach i od swoich nauczycielów, brać będą początki wiary i wykład historyi religii, to iest starego i nowego testamentu, podług uczynionego między temi Professorami a kaznodzieią podziału na ten bieg dwóletni, nim książka w tey materyi na szkoły wyidzie. Zacząwszy zaś od trzeciey klassy, uczniowie bywać powinni na kazaniach lub naukach chrześciańskich w też same dni i godziny, których młodszym nauka chrześciańska dawana będzie. W te zaś dni świąteczne, które na uroczystość patronów szkoł i spowiedzi miesięczne wyznaczone są, wszystkich klass uczniowie kazania słuchać maią. W czasie adwentu i wielkiego postu wyższe też klassy, prócz słuchania zwykłych kazań, powinny będą znaydować się na katechizmach i naukach chrześciańskich w godziny wyznaczone od kaznodziei maiącego dawać te katechizmy, a to dla odnowienia onych pamięci, aby sposobnieyszemi byli; młodszych zwłaszcza dyrektorowie w tey nauce dopilnować maią.

10mo. Nauczyciele daiący naukę chrześciańską baczność na to iak naypilnieyszą mieć będą, aby w przekładaniu swoim iasność, prostotę i porządek zachowali, aby subtelne i do wiary ani do obyczaiow nie służące badania oddalali, aby we wszystkim gruntowną pobożnością, istotnym człowieka i chrześcianina obowiązkom nieprzeszkadzaiącą tchnęli.

11mo. Kaznodziei, iako duchownego rządcy sumnienia młodzi, iako nauczyciela religii powinności będą: co niedziela i co święto kazanie miewać, we dni świąt uroczystych, o których wyżey, zaprosić kogo z zasłużonych może, spowiedzi tak w naznaczone dni w miesiącach, iako i innych czasów słuchać uczniów, do choruiących chodzić, duchowne posługi onymże świadczyć; do czego wszystkiego nauczyciele i zasłużeni pomocą kaznodziei być maią.

12mo. Do gorliwości i rostropności iego należeć będzie, aby w kazaniach i naukach na gruntownym prawd wiary wykładzie przestaiąc, do wszystkich cnot człowieka i obywatela przez naypotężnieysze i nayświętsze religii pobudki, do wieku stosowane, młódź w naukach ćwiczącą się przysposabiał; aby naukę chrześciańską z pisma Bożego, z Oyców Swiętych, z naylepszych słowa Bożego opowiadaczow, ktorych sobie za wzór weźmie, czerpaiąc, z przyzwoitą myśli i stylu powagą, z gorącością ducha słodką i przenikaiącą starał się mówić.

13tio. Co się tycze zawiadywania kościołem i posługaczami kościelnemi, ma się trzymać kaznodzieia przepisów w tey rzeczy podanych pod Rozdziałem IX. *Dom.*

ROZDZIAŁ XII

ZASŁUŻENI

1mo. Osoby, które na usłudze Nauczycielskiey, lub inney równie w tymże stanie ważącey, lat dwadzieścia dobrowolnie odbywszy, przy płacy w w nim wyznaczoney w zgromadzeniach Akademickich zostaną, imieniem Zasłużonych (*Emerytów*) mianuią się.

2do. Zasłużeni przykładem swoim powinni budować młodszych; pomocą w czynieniu posług duchownych, gdy siły służą, iako to słuchaiąc spowiedzi uczniów, w porządku z innemi msze dla nich odprawuiąc, do chorych uczniòw chodząc, okażą, że są użyteczni zgromadzeniu i tchną duchem posługi publiczney.

3tio. W przypadku choroby Nauczycielòw a niedostatku zastępników, chwalebnie uczynią, gdy, podług sposobności sił, na iaki czas urząd Professora sprawować będą.

4to. Temi i innemi sposobami, iako to mianowicie przytomnością na examinach i popisach, na obradach szkolnych podawaniem rad, gdy o to od Przełożonych lub zgromadzenia proszeni będą, zachęceniem do cnoty i nauki ćwiczącey się młodzi, oświecaniem rodzicow i innych o korzyściach przepisòw edukacyinych, pomagać i przykładać się będą do dobra edukacyi obywatelskiey, a zatym do dobra Oyczyzny.

5to. Zasłużonym od wszystkich należeć będzie cześć i uszanowanie, iako tym, ktòrzy wiek i siły swoie na publiczną usługę łożyli. Oni zaś sami niczym sobie bardziey czci i miłości nie ziednaią, iako powagą w postępowaniu, łagodnością w obcowaniu, nie mieszaniem się w rządy i sprawy domowe nad przepisy sobie służące, gorliwością o pomnożenie pożytkow edukacyi.

ROZDZIAŁ XIII
PREFEKT SZKOŁ

1mo. Stopień Prefekta nayblizszy iest urzędu Rektorskiego. W niebytności Rektora, lub przypadku choroby, zastępować go w wykonywaniu obowiązkow iego, i zawsze być mu pomocą powinien. Zaczym wszystkie Rektora powinności mieć przed oczyma, często pamięć ich odnawiać i naywierniey one dopełniać będzie. W zgromadzeniach mnieyszych urząd Prefekta z Prorektorskim złączony iest. Prorektor w większey wagi przypadkach ma się z Rektorem swoiego wydziału znosić.

2do. Zgromadzenia na obradach *Wydziałowych* Prefektów obierać maią, a ten tylko Prefektem obrany być może, ktòry lat sześć dobrowolnego uczenia odbył. Urząd Prefekta czteroletni iest. Potwierdzany przez elekcyą być może. Lata Prefektostwa w zasługi liczyć się maią, i płaca rownie, iak nauczycielom, pomnażać się będzie. Teraz Prefektów Kommissya stanowi. W przypadku śmierci Prefekta przed czasem czteroletnich elekcyi, Rektor Szkoły Głòwney o tym uwiadomiony, razem z Radą swoią, naznaczy namiestnika Prefekta aż do rzeczonogo kresu; toż samo uczyni, gdy go zmienić lub złożyć będzie potrzeba.

3tio. Szczegòlnie do Prefekta należeć będzie rząd wewnętrzny szkoł co do porządku, karności, uczenia w klassach i dozoru w domach przez Dyrektorów.

4to, Co sobota Rektorowi na mieyscu znayduiącemu się donosić będzie, ieżeli wszystko podług powinności ze strony nauczycielów, dyrektorów, uczniów zachowano iest, a w przypadku niebytności Rektora, co dwie niedziele przez pocztę oznaymi. W przypadkach zaś prędszey Rektora wiadomości i zaradzenia wyciągaiących, każdego czasu bez odwłoki uwiadomienie mu czynić powinien. Także procz zwyczaynych szkolnych z nauczycielami obrad, o nadzwyczayne posiedzenia, kiedy potrzebę onych osądzi, dopominać się może.

5to. Prefekt nad nauczycielami władzą rozkazania tylko w niebytności lub niesposobności zdrowia Rektora mieć będzie. Zawsze zaś do niego należy pilnować, aby swoiey powinności czynili zadosyć, aby czas wyznaczony lekcyom wypełniali, aby w niczym przeciwko obowiązkom dobrego przykładu nie wykraczali; i o tym wszystkim, podług prawideł rostropności i miłości bliźniego ostrzegać i uwiadomiać Rektora, mianowicie zaś opuszczenie lekcyi od nauczycielów lub opoźnienie ich zapisywać, i Rektorowi podawać będzie, stosownie do tego, co się mowi pod Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

6to.

6to. Dopilnuie, aby w każdey klaſsie ſpiſane i zawieſzone były tablice rozłożonych nauk i godzin codziennych, iakie ſą do ninieyſzych uſtaw przyłączone.

7mo. Na wſzyſtkich examinach każdey klaſsy, i popiſach znaydować ſię powinien, zachowuiąc ſię podług opiſu w Rozd. XVII. *Examina i Popiſy.*

8vo. Zwiedzać powinien klaſsy, nie koniecznie codzień wſzyſtkie, ale iak nayczęściey każdą, ile czas pozwoli; w nich uważać, czyli tak co do godzin, iako co do ſpoſobu uczenia ſtaie ſię zadość uſtawom, czyli uczniowie na czas do klaſs przychodzą, iako i na mſze, na nauki chrześciańſkie i kazania. Prócz tego baczność mieć będzie na ochędóſtwo w ſzkołach, na całość budynków i ſprzętów, nakazuiąc ſługom ſzkolnym i zalecaiąc Profeſsorom, aby poſtrzegali tych, którzyby ſzkodę iaką czynili. Przepiſze ſługom ſzkolnym porządek i godziny pilnowania dzwonka, i dawania przezeń znaku na powinności uczniów.

9no. Naybliżey władza iego ściąga ſię do dyrektorów i uczniów, to ieſt do ich ſprawowania ſię, tak co do obyczaiów, iako i do nauki.

10mo. Wſzyſtkich przychodzących do ſzkoł zapiſywać będzie w kſięgze podług *Wzoru* XV.

11mo. Wolno będzie każdemu, chociaż nie wpiſanemu w regeſtr uczniow ſzkolnych, na lekcye publiczne przychodzić, byle ſię Prefektowi opowiedział: Prefekt zaś tego pozwolenia odmawiać nie będzie, chyba oſobom podeyrzanym, albo o złe obyczaie pomówionym.

12mo. Często nawiedzać powinien mieſzkania uczniów, dozieraiąc pilności dyrektorów, ochędoſtwa w domu i tego wſzyſtkiego, cokolwiek ſię do obyczaiów i zdrowia ich ściąga, kſiążki złe odeymuiąc, a zachęcaiąc do czytania dobrych i nabywania w tym guſtu.

13tio. Szczegulniey zaleci dyrektorom, aby mu donoſili nieodwłocznie, ſkoro który z uczniów w chorobę popadnie, a uczniowie o chorobie dyrektora donoſić maią. Zaraz za odebraną tą wiadomością nawiedzać będzie chorych, i nawiedzania podług okoliczności powtarzać, chybaby tego niebeſpieczeńſtwo łożnych chorób zabraniało. W każdym iednak przypadku z pośpiechem i troſkliwością potrzebne śrzodki do uleczenia, ſpoſoby obchodzenia ſię chorego i z chorym doradzać roſtropnie, i opatrywać podług ſpoſobności poczyta ſobie za naygodnieyſzy miłości chrześciańſkiey uczynek.

14to. W naznaczaniu dyrektorów uczniom z iak naywiękſzą znaiomością oſób co do religii, obyczaiów, i zdatności w naukach poſtępować powinien, zapiſuiąc zawſze, których uczniów któremu dyrektorowi porucza, i nieuſtannym dozorem pilnuiąc wykonania ich powinności, oraz odeymuiąc beſpieczeńſtwo przeſtępſtwa, a ſzczególną baczność maiąc na poſtępowanie dyrektorów w ukaraniu uczniów, aby żadney ſrogości, ani nawet grubiańſtwa nie popełniali; przeto zakaże tymże dozorcom domowym wſzelkiego ukarania na ciele bez ſwoiey wiadomości. Dla czego obowiązki dyrektorów pod Roz: XX. *Dyrektorowie*, na pamięci mieć będzie. Przepiſze porządek dzienny, którego ſię dyrektorowie w domach trzymać powinni. W tym rozłożeniu godzin baczność mieć będzie, aby codzień czas pewny na rozrywki i ćwiczenia ſił dla uczniów był wyznaczony.

15to. Co trzy mieſiące zwoławſzy dyrektorów, przeczyta im obowiązki w tych uſtawach zawarte; toż ſamo uczyni, ale inſzych dni, względem wſzyſtkich uczniów.

16to. Co mieſiąc od dyrektorów odbierać będzie raport o uczniach, podług *Wzoru* XVII. tymże dyrektorom podanego.

17mo. Prefektowi poruczony będzie dozor biblioteki, iako ſię rzekło pod Roz. IX. *Dom.* Powinności do urzędu bibliotekarza przywiązane będą te: regeſtr kſiążek i ſprzętów bibliotecznych podwóyny ſpiſać, podług przepiſu tamże podanego, względem przykupienia kſiąg potrzebnych Rektorowi donieſienia czynić, aby tenże przełożył potrzebę Kommiſsyi; doyrzeć, aby izby nauczycielów, kandydatów opatrzone były w kſiążki ſzkolne, na każdey kſiążce napiſawſzy do którego Profeſsora należą, i aby te od iednego do drugiego przenoſzone nie były, dopilnować. Nikomu z domowych nie wydawać kſiążki z biblioteki bez rewerſu; obcym zaś bez zakładu wartości wedwoynaſób tyle, ile kſiążka ſzacowana będzie.

ROZDZIAŁ XIV

NAUCZYCIELE,

Skoro włożony na siebie obowiązek przyimie Nauczyciel, przeięty ważnością urzędu i świętością powinności swoich zabierze się do wykonania onych z iak naywiększą gorliwością o pospolite ludzkości i Oyczyzny dobro. Uważać siebie będzie, iako obywatela służącego Oyczyznie w wychowaniu synów iey, a współobywatelów swoich. Rozważy istotę edukacyi człowieka i obywatela, iako ona zależy na tym, aby ucznia sposobnym ze wszystkich miar uczynić do tego, żeby i iemu było dobrze i z nim było dobrze. Cokolwiek stanowi szczęśliwość szczególną człowieka, zdrowie, cnota i obyczaie, rozsądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyiaźń i szacunek u drugich; cokolwiek składa szczęśliwość publiczną, rowna i nayściśleysza sprawiedliwość, prawodawstwo mądre, obrona kraiowa, cnoty obywatelskie, niepodległość w zdaniu, szlachetność myśli i postępków, szanowanie iako nayświętsze własności cudzey; to wszystko iest rzeczą edukacyi i celem starań nauczyciela. Biorąc się zatym do tey posługi, te w ogólności przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie.

1mo. Nauczyciel każdy powinien być o tym przekonany, że przymioty iego rozumu i serca wpłyną w rozum i serce uczniów. Trzeba nauczycielowi iaśnie widzieć rzeczy, znać grunt człowieka, skłonności, namiętności, poiętność każdemu wiekowi właściwą, związek umieiętności ludzkich. Trzeba być pobożnym, czułym, nienaruszonym, sprawiedliwym, gorliwym o dobro pospolite ludzi, i szczegulne swoich uczniów. Ktokolwiek się podeymuie tey usługi Oyczyznie swoiey, roztrząsnąć ma dobrze obowiązek, który bierze na siebie, siły które przynosi. Uczyć się sam powinien, czytać książki moralne czystey nauki, czytać dzieła dobrych Logików daiących poznawać postępowanie i związek myśli człowieka, czytać książki o sposobie uczenia. Mianowicie obowiązani są Nauczyciele książki elementarne, pierwey nim ie wykładać uczniòm poczną, z iak naywiększą pilnością przeczytać, ich układ i całą osnowę z gruntu zrozumieć, naukę w nich zawartą i sposób prowadzenia oney tam przepisany zupełnie przeiąć, rachować się z sobą samym po szkole, rozmyślać o postępkach swoich, myśleć i rozważać ieszcze więcey, niż czytać.

2do. Niech uważa, co się ma mòwić, co zamilczeć. Nic nigdy nie mòwić w szkole, czego sam iaśnie nie rozumie, na co się nie n gotuie, coby nad poietność uczniòw było. Mowić, odpowiadać grzecznie, przyiemnie do zadosyć uczynienia.

Pomnieć, że z ludźmi rozumnemi sprawa, chociaż z dziećmi sprawa. Mòwić z niemi zawsze rozsądnie, i zrozumiale, z przyzwoitym iedney rzeczy z drugiey wnoszeniem, i dozierać, aby i oni sami podług poiętności i wieku swego takimże sposobem o rzeczach mòwili, iest wprawiać uczniów w zdrową praktyczną logikę, to iest w gruntowny rozsądek, ktòry ma być przewodnikiem człowieka w całym iego życiu, w publicznych i domowych sprawach, i bez którego dowcip i nauki staią się prożnemi i szkodliwemi.

Starać się o poznanie charakteru, skłonności, przymiotów każdego ucznia powinien.

Pozwalać, owszem zachęcać dzieci, aby względem tego, co mòwi, poufale swoie pytania i wątpliwości czynili.

Nie obrażać uczniów mową dumną, zapalczywą, prożną, grubiańską. Poznaią iego charakter; prędkość, lekkość iego, przywiedzie ich do pogardy.

3tio. Sprawi sobie nauczyciel poważanie, kiedy przepisane ustawy Kommissyi iak nayściśley zachowywać będzie, nie ubliżać im przez żadne względy urodzenia, przywiązania, pokrewieństwa; kiedy iak naydokładniey powinności swoich pilnować będzie, odeymuiąc mocą przykładu dzieciom wszelką okazyą i pozòr wyimowania się z swoich obowiązkòw; kiedy w mowach i postępkach powagę rozsądną, tchnącą poszanowaniem, bez żadnego pozoru dumy i udawania utrzymywać będzie.

4to. Ziedna sobie przywiązanie, okazuiąc szczerą, przyiacielską, oycowską ku uczniom miłość, nie czczemi słowy, ale samym postępowaniem, słodko i z osobna napominaiąc, o zdrowiu ich maiąc staranie, nawiedzaiąc chorych &c.

5to. Co do sprawiedliwości należy, równie w większych iako i mnieyszych okolicznościach, zawsze iak naybardziey delikatnym i ścisłym pokaże się. Nie będzie chwalił ani nadgradzał nad miarę zasługi, dopieroż z poniżeniem drugiego.

W sprawach i kłótniach między uczniami zachodzących mieć będzie sobie za obowiązek sumnienia i honoru nigdy od prawidła sprawiedliwości nieodstępować, zapobiegać płotkom. Gdy przyidzie nieuchronna karania potrzeba, nigdy nie będzie karał, gdy sam, albo który zawinił, iest w gniewie; ile możności staraiąc się, aby za przełożeniem iego, ten, który na karę zasłużył, o winie swoiey przeświadczonym został. Kary nie na przykrościach na ciele zakładać będzie, ale na umartwieniu umysłu, przez umnieyszenie szacunku, skromne poniżenie, stosuiąc ukaranie do charakteru, czułości i skłonności młodego. Ogólnie mówić można, kiedy się przyczynom zasłużenia na kary będzie zabiegać, umnieyszy się ich potrzeba.

Władza Professora w ukaraniu określona będzie do tych tylko rzeczy, które do klassy iego należą, iako to: opuszczanie się w pilności, zaniedbanie lekcyi i kompozycyi, opuszczenie szkół, nie słuchanie i złe sprawowanie się w klassach &c.

Jakie zaś nadgrody, iakie kary wyznaczane być maią, znayduie się w Rozdziale XXIV. *Sąd, kary, nadgrody.*

6to. Ogólnie, cokolwiek zawiera edukacya fizyczna i moralna, wszystko to staranie Nauczyciela obeymować powinno. Obacz pod Roz. XV. *Klassy i Nauki;* w art: *Nauczyciel moralney* i Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna.*

7mo. W rzeczach co do porządku domowego, co do rządu i powinności szkolnych, wyiazdu na czas krótki, wytrącania pensyi za absencyą, Rektorowi z Radą w zgromadzeniach *Wydziałowych*, Prorektorowi w zgromadzeniach *Podwydziałowych* Nauczyciele podległemi będą. Prefektowi wszelkie uszanowanie okazywać, i z nim się w rzeczach do urzędu iego należących znosić powinni.

8vo. Że spółnauczycielami i dyrektorami zgodnie i z przyzwoitym każdego uszanowaniem obchodzić się będzie. W przypadaiących zatargach między nauczycielami do Rektora w zgromadzeniach większych; między nauczycielami zaś i dyrektorami, kiedy dyrektor iest winnym, do Prefekta udawać się należy: bo skargi przeciw nauczycielowi zawsze do Rektora zanoszone być powinny, chybaby ważność rzeczy i niemożność otrzymania w domu sprawiedliwości przymuszała wytoczyć sprawę do Wizytatora, lub Szkoły Główney. W mnieyszych zgromadzeniach zawsze do Prorektora obżałowanie czynione będzie.

9no. Każdy nauczyciel spisze regestr uczniów, którym dawać nauki podług rozrządzenia będzie, z wyrażeniem imienia, przezwiska, lat wieku, lat szkoły, i dyrektora.

10mo. Wyznaczy iednego lub dwóch, podług potrzeby, z uczniów znanych z cnoty i rzetelności, którzyby zapisywali nieprzytomność w szkole spółuczniów swoich. O przyczynach tey nieprzytomności wybadywać się będzie, a tym, którzy szkoły opuścili, wszystkie opuszczone lekcye i nauki przeyść, i z nich sprawę oddać nakaże, wyznaczaiąc, prócz dyrektora, zdolnieyszych spółuczniów do przebieżenia z niemi opuszczoney nauki. Któryby trzy dni w tygodniu szkoły opuścił, Prefektowi doniesie.

11mo. Żaden Professor, iako i n kt ze zgromadzenia nauczycielskiego, nie może dawać studentom prywatnych lekcyi bez zezwolenia Rektora, i póki nie skończy lat czterech dobrowolnego uczenia. Te lekcye nie będą dawane w domu Akademickim: kto się zaś podeymie być domowym nauczycielem, nie ma mieysca w zgromadzeniu.

12mo. Każdy nauczyciel powinien raz w roku szkolnym wygotować doniesienie, czyli raport o uczniach i naukach swoich, w miesiącu Lipcu, stosownie do *Wzorów* IX i X. Rektorowi lub Prorektorowi oddać do przesłania Szkole Główney. Względem zaś ksiąg elementarnych wypisze Nauczyciel w raporcie swoim, ieżeli co w biegu uczenia za powodem uwag i doświadczeń

postrzeże potrzebuiącego poprawy, lub odmiany w porządku i wyrazach tamże użytych. Takowe uwagi, mimo raportów, każdy przesyłać może Towarzystwu do ksiąg elementarnych wyznaczonemu. Do tych raportów przyłączą osobny sextern, w którym spiszą wyrazy Polskie do nauk, kunsztów, lub inney materyi służące, które im się dokładne zdawać będą.

13tio. Dla skutecznieyszego dopilnowania, aby powinności Nauczycielów zachowane były, i rząd szkolny należycie prowadzony, co miesiąc składane będą obrady szkolne, stosownie do Roz. VIII. *Rektor*; na których Rektor lub Prorektor, Prefekt i Nauczyciele zasiadać maią, a protokół tychże obrad nauczyciele koleią trzymać będą.

ROZDZIAŁ XV

KLASSY I NAUKI.

1mo. W szkołach maiących sześciu Professorów, bieg nauk w siedmiu latach się zamknie. Klassa piąta przez dwa roki trwać będzie, w innych zaś szkołach maiących mniey, iak sześciu Professorow, okrąg nauk w sześciu latach zawartym będzie.

2do. Czasu szkolnego dwie godziny rano, dwie po południu wyznaczaią się. We dni rekreacyine rano tylko szkoły będą. O trzech kwadransach na siódmą z rana dany będzie znak dzwonkiem szkolnym, za którym o siódmey znaydować się maią uczniowie z dyrektorami w kościele na mszy. Po mszy reszta czasu do ósmey łożona będzie na oddanie sprawy z lekcyi Dekurionom na to wyznaczonym w niższych klassach. Od ósmey do dziesiątey Professorowie ordynaryini lekcye dawać będą, a po południu od drugiey do czwartey. Po tych nauki ięzyków obcych nastąpią.

3tio. W każdey klassie układu nauk od Kommissyi przepisanego, a w książkach elementarnych podanego, nauczyciele nieodstępnie trzymać się będą.

4to. Rozpoczynaiąc każdą naukę, i w każdey oneyże części, przełożą nauczyciele iaśnie uczniom swoim, na co się ona w życiu ich przyda; które przełożenie na końcu teyże nauki powtórzone będzie.

5to. W sposobie prowadzenia nauki nieodstępnie trzymać się będzie tego prawidła, aby nigdy nie kłaść rzeczy albo wyrażeń ogólnych, ile możność, przed szczególnemi, trudnieyszych przed łatwieyszemi, złożonych przed poiedyńczemi i prostemi, oderwanych myślą przed podpadaiącemi pod zmysły.

6to. Ogólnie w każdey nauce Professorowie starać się i dozierać powinni, aby ich uczniowie więcey na rozum i poięcie, niżeli na pamięć uczyli się; w którey rzeczy, względem wypisów z autorów klassycznych, rządzić się maią przestrogami na czele onychże położonemi, a czasem zostawić wolności uczniów, aby sobie obrali, co im się bardziey na pamięć opowiedzieć podoba. Na dwie rzeczy w tey mierze nauczyciel baczność mieć będzie: pierwsza, aby umiał wybrać, co ma uczniom swoim do nauczenia się na pamięć wyznaczyć; powtóre, aby tym, którzy nie wyznaczone na pamięć części gładko i iaśnie swoiemi wyrazami wypowiedzieć nie potrafią, uczyć się co do słowa onych nakazał. Nieprzerwanym nauczyciela usiłowaniem być powinno, aby młódź sobie poruczoną wprawiał w zastanawianie się nad rzeczami, myślenie i uważanie przez siebie samych: do tego nauki, kompozycye i wszelkie ćwiczenia stosowane być maią. Są rzeczy i okoliczności, które otaczaiąc młodego, same przez siebie uczyć go zdolne są: należy do rostropności nauczyciela, bez wyraźney około nich nauki, umieć tylko skierować umysł, i zastanowić przyzwoicie uwagę i zmysły ucznia.

7mo. Względem kompozycyi i ćwiczeń w pisaniu ogólne prawidło będzie, aby materye onychże rozsądne, do wieku, do okoliczności, do obyczaiów dobrane; a wszystkie czcze, oschłe, oboiętne, zbyt zatrudniaiące, nadto dla uczniów wysokie wywołane były. Pomiarkowawszy zdatność uczniów do tego lub owego rodzaiu pisania, w tym się im bardziey nauczyciele ćwiczyć pozwolą. A zatym często, nie naznaczaiąc żadnego ćwiczenia, zostawi nauczyciel woli uczniów, aby sobie materyą i sposób pisania obierali.

8vo.

8vo. Ponieważ we czterech wyżfzych klaffach czterech Profefsorow z przepifanemi fobie naukami z iedney do drugiey przechodzić będą, a każdy kompozycye i ćwiczenia do fwoiey nauki ftofuiące fię wyznaczać ma, dla ochrony wfzelkiego w tey mierze zamiefzania ftanowi fię: naprzód, aby kompozycye i ćwiczenia tylko na niedziele i we dni rekreacyine wyznaczane były; potym aby Profefsor nauki moralney i prawa do takowego wyznaczenia miał niedzielę, Nauczyciel wymowy wtorek, Nauczyciel fizyki czwartek, nauczyciel matematyki naftępuiącą niedzielę. Toż dalfzą koleią zacznie nauczyciel moralney we wtorek; i ta przez całoroczny bieg utrzymywana będzie.

9no. Kompozycye i inne w pifaniu ćwiczenia od uczniów czynione, po iednym z tych pifm, w każdym miefiącu i w iedney materyi nauczyciel zachowa do czafu popifów, examinów i wizyt, dla użycia onychże podług tego, co fię w Rozdziale IV. *Wizyta Szkół* i Roz. XVII *Examina i Popify*, nakazuie.

10mo. Do wzbudzenia w młodzi chwalebney emulacyi pomoże różnica mieyfc w fzkole, podług zafługi i popifania fię każdego, iako i inne podobne fpofoby.

11mo. Z tych uczniów, ktòrzy fię bardziey dobrym poftępowaniem, a mianowicie obyczaynością i rzetelnością, oraz nauką zalecą, wymieni nauczyciel Dekuryonów, ktòrym by dziefięciu fpółuczniów wydzielonych wydawali lekcye, i przez nich nauczycielowi podawali kompozycye i inne ćwiczenia. Dekuryonowie podadzą Profefsorom na tablicy, przy imieniu każdego z fwego wydziału, fprawę, iako z tych każdy powinność fzkolną wykonał, lub nie. Dway będą *Decuriones Decurionum*, podług dwóch ftron, na które fię uczniowie dzielą w fzkole. Do Dekuryonów należeć będzie zapifywać dobre i złe noty fpò uczniów, oraz mieć oko na ich fprawowanie fię w fzkole.

W fzczególności o klafsach, i naukach onym właściwych, nauczyciele te uftawy zachowaią.

Klafsa Pierwfza

1mo. Profefsor pierwfzey klaffy dawać będzie grammatykę z wypifami z autorów łacińfkich, arytmetykę, moralną naukę, początki geografii, pierwfze wiadomości z hiftoryi naturalney.

2do. W uczeniu łacińfkiey i polfkiey grammatyki, deklinacye i koniugacye iak naylepiey na pamięć od uczniów umiane być powinny. Infze uwagi i reguły dofyć będzie dobrze poiąć i gładko wymówić. Która przeftroga ogólnie fłużyć ma i do innych nauk, niewyciągaiących wypowiedzenia co do fłowa, podług artykułu 6. *w tymże Rozdziale*.

3tio, Względem wypifów z autorów łacińfkich trzymać fię nauczyciel iak nayściśley będzie przeftrog na czele tychże wypifòw podanych; a mianowicie zaleca fię, aby przekładania autorów nie zbywał prędkim i ciągłym przełożeniem peryodów, ale pierwey każde fłowo, co do wfzyftkich ftofunków grammatycznych, ofobno wyłożył, toż dopiero cały fens gładkim polfzczyzny fkładem wytłomaczył, i tegoż famego od uczniów wyciągał. Ukaże oraz niekiedy uczniom fpofób fzukania fłów w dykcyonarzu łacińfko Polfkim, w którym fłowa porządkiem, pierwiaftkowe i od nich pochodzące, ułożone fą. Więcey co do tego artykułu należy, obacz pod tytułem, *Nauczyciel Wymowy*, w tymże Rozdziale.

4to. W nauce arytmetyki iak naypilnieyfzey ufilności przykładać ma, aby w niey uczniowie poftępowali. Nieprzeftanie na famych zadaniach w kfiążce elementarney podanych, lub z kąd inąd zaciągnionych, ale trzymaiąc fię nieodftępnie fpofobu w teyże kfiążce określonego, z uczniami wchodzić będzie w ciągłe rozumowanie około każdego działania arytmetycznego, zawfze ftofuiąc fię do poięcia młodzi, a uftawicznie to ćwiczenie powtarzaiąc. Póty nie ma z iedney części tey nauki poftępować do drugiey, póki uczniowie nie nabiorą nałogu i wzwyczaienia tak pewnego, aby z łatwością i bez żadney omyłki poprzedzaiące działania wykonywać potrafili. Inaczey żadnego w tey nauce pożytku fpodziewać fię nie można.

5to. W nauce moralney trzymać fię będzie przepifu, który fię podaie niżey Profefsorowi teyże nauki na wyżfze klafsy.

K

6to. Co się tycze kompozycyi, ćwiczeń szkolnych; w tey klassie kompozycyom prawie mieysca nie ma. Cwiczenia te pożytecznie użyte będą: *1mo.* Aby uczniowie z iak naywiększym dopilnowaniem wprawiani byli w dobre wymawianie, głośne czytanie, gładkie, wyraźne, przyzwoitym tonem z rozumieniem tego, co czytaią, tak ksiąg drukowanych, iako i rękopism, po polsku tylko, nim nabędą rozumienia łaciny; i to ćwiczenie odprawować się będzie w szkole. *2do.* Aby uczniowie w domu przygotowali sprawę z wypisów Autorów klassycznych, wszystkie każdego w nich słowa znaczenia wyrażaiąc, a z nich wybieraiąc to znaczenie, które w tamtym mieyscu autora służy; rozbior grammatyczny (*analysim*) każdego sensu czyniąc *3tio.* Aby na piśmie przynosili, co, bądź w Autorach, bądź w inney iakowey lekcyi naywięcey się im podobało, co do pożytku w codziennym życiu lub do obyczaiów publicznych i prywatnych stosuiącego się zdało; także w czymby wątpliwość mieli, lub im iaka uwaga do myśli przyszła. *4to.* Aby arytymetyczne zadania w domu rozwiązywali. *5to.* Aby iedni ćwiczenia drugich od nauczycielów sobie podane krytykowali z racyą i grzecznością, błędy w ortografii wytykali i poprawiali. *6to,* Cwiczenia ortografii i charakteru częste być powinny. *7mo.* Czasem polszczyznę na łacinę wywracać mogą, byle zdania lub powieści iasne, krótkie i pożyteczne dawane im były, a te przekładania nie inaksze będą, tylko wywracaiąc na łacinę to, co pierwey, a trochę dawniey, z łaciny na polskie tłumaczone było.

Klassa Druga

1mo. Professor drugiey Klassy dawać będzie też same nauki, które się w pierwszey klassie daią, podług *wydziału* i porządku w ksiąžkach elementarnych przepisanego.

2do. Zatym w naukach spólnych tey wtórey klassie z pierwszą, trzymać się należy przepisów i przestrog danych pod *Klassą pierwszą.*

3tio. Cwiczenia także będą też same, w większey iednak obszerności, z stosowaniem się do pomnożoney z wiekiem poiętności i nabytych iuż nauk.

Dalsze Klassy

We czterech następuiących klassach przechodzić maią nauczyciele z lekcyami, podług wyznaczonych rodzaiów nauk i wymiaru czasu w Tablicy I. ułożoney na tygodnie, i w Tablicach do tey przyłączonych, rozrządzenia na dnie zawieraiących, tak, żeby w tygodniu każdy Professor dwadzieścia godzin na lekcye sobie przepisane łożył. Professorowie ci będą: Nauczyciel Wymowy, Nauczyciel Matematyki, Nauczyciel Moralney nauki i Prawa.

Nauczyciel Wymowy

1mo. Do niego należeć będzie w *Klassie trzeciey,* trzecia część grammatyki, nauka łaciny, naybardziey przez tłumaczenie wypisów z autorów; które są, życia z Korneliusza Nepossa, listy Cycerona i Pliniusza: *w Klasie czwartey* taż nauka łaciny. Wypisy będą z tychże, co wyżey, autorów. *W Klasie piątey* na rok pierwszy, razem dla *pierwszoletnich i drugoletnich* przekładać będzie wybrane mieysca z Horaciusza, Juwenalisa &c. mowy niektòre w wypisach wyznaczone. Na rok drugi, także *dla pierwszoletnich i drugoletnich* wypisy w rozmaitym rodzaiu z Poetów klassycznych, mowy niektòre. Nakoniec *w Klassie szóstey* dawać będzie wiadomości i uwagi o wymowie i Poezyi, przekładaiąc wraz wybrane mowy z Cycerona, Liwiusza, Salustyusza, Tacyta, Kurcyusza, i list Horacyusza *de arte Poetica.*

2do. W przekładaniu łacińskich autorów pòydzie za przestrogami na czele wypisów z onychże położonemi. Podług stopni klass będzie się mògł obszerniey zabawiać wykładami grammatycznemi, krytycznemi, historycznemi i z rozmaitey wiadomości powziętemi, skromnie i rostropnie onychże używaiąc, kształt i osnowę mòw, listòw, i innych dzieł autorów okazuiąc. Gdzie się

zdarzy wspomnienie zwyczaiów publicznych i prywatnych w autorach dawnych, wykład wzięty będzie z dykcyonarza Mythiologii; około nazwisk dawnych mieysc i kraiów z dykcyonarza geograficznego.

3tio. Co do kompozycyi i ćwiczeń, im większe rozumu otwarcie i większa wiadomość rzeczy nabierana w przeciągu czterech klass będzie, a przez to uczniowie nabędą większey obfitości i łatwości w myśleniu, mówieniu i pisaniu, tym obszernieysze ćwiczeń szkolnych materye w nich się znaydą. Mianowicie nauczyciel wymowy, stosuiąc wszystko do stopnia klass i połączonych w każdey klassie nauk, tych się w naznaczaniu kompozycyi i ćwiczeń trzymać będzie przepisów. *1mo.* Aby, nieodstępuiąc nauki łacińskiego i polskiego ięzyka, więcey iuż sami uczniowie bez przewodnictwa nauczyciela z autorów przekładali, *analysim*, czyli rozbior, z nich czynili, sprawę z myśli, wyrazów i osnowy zdawali, wykłady i obiaśnienia grammatyczne, krytyczne, moralne &c. przydawali. *2do.* Aby dobrane kawałki z autorów łacińskich i polskich ku wolnemu naśladowaniu dawane były. *3tio.* Poprawy i krytykowania ćwiczeń spółuczniów nakazywane będą. *4to.* Przekładanie wątpliwości i uwag swoich względem tego, czego się uczyli, co czytali lub słyszeli, iako w innych, tak i w tey klassie ćwiczeniem ciągłym będzie, *5to.* Z dobranych przykładów dwóch podobnych, lub przeciwnych przypadkow, dwóch charakterów osób porównania, podobieństwa, róznicę znaydować i na piśmie wyrażać maią. *6to.* Naznaczać będzie często nauczyciel, aby uczniowie czynili powieści pisane lub ustne różnych przypadków i dzieiów, tak poważnych, iako też pożytecznych i żartobliwych, wprawuiąc ich w opowiadanie gładkie, iasne i przyzwoite do materyi; pilnuiąc, aby poznawali, co pierwey, co potym ma być powiedziano, iakie okoliczności, iakie wyrazy rzecz wybitnieyszą czynią. *7mo.* Naznaczać także będzie pisanie listów, którym pisaniem rozsądek i gust kierować ma, ile to być może, młodzi nie maiącey ieszcze znaiomości świata: dla tego takowe listów materye wybierane być powinny, które się do wieku ich i okoliczności, w iakich są postawieni, i do nabytych iuż nauk stosuią, a czasem ich wolnemu obieraniu zostawione. *8vo.* Pożyteczna rzecz będzie, aby się uczniowie ćwiczyli w pisaniu łacińskim, nabywszy iuż wiadomości ięzyka przez czytanie i przekładanie autorów klassycznych: ma zatym nakazywać nauczyciel wymowy niekiedy takowe pisania, których rzeczą wymienione zwyż materye ćwiczeń być mogą. Zostawi ochocie uczniów składanie i pisanie wierszy, a w którym tę ochotę i zdatność upatrzy, pomagać będzie okazaniem śrzodków do nabrania czystego gustu. Osobliwszym zaś staraniem nauczyciela wymowy być powinno, wpaiać w młódź ćwiczącą się, iż nadobne nauki prawdzie i cnocie służyć maią, iż często, uwodząc buyność młodego dowcipu, uszkodzić gruntownym umieiętnościom, wprawiać w próżność, lekkość i śmieszną wytworność zwykły.

Nauczyciel Matematyki.

1mo. Do niego należeć będzie, *w trzeciey klassie* powtórzyć bieg arytmetyki, dawać geometryą z ksiąźki elementarney: *w klassie czwartey* naprzód powtorzy część geometryi dawaną w trzeciey klassie, nie rozdziałów porządkiem, ale biorąc różne zadania i twierdzenia ważnieysze. To powtórzenie czynić się będzie bardziey przez wybadywanie i examinowanie uczniów, niż przez ciągłe nauczyciela wykładanie. Potym przystąpi do dalszego ciągu pierwszey części geometryi, tak miarkuiąc, ażeby zupełnie tę część w czwartey klassie dokończył; po którey dawać będzie algebrę porządkiem, iako iest w książce elementarney. *W piątey klassie* pierwszego roku razem dla *pierwszoletnich i drugoletnich* dawać ma drugą część geometryi; drugiego roku, także dla *pierwszoletnich i drugoletnich* kończyć ma algebrę rozpoczętą *w klassie czwartey. W szóstey klassie* dawana będzie logika.

2do. W dawaniu geometryi trzymać się powinien prawideł przepisanych około nauki arytmetyki, to iest, aby z iedney do drugiey części nie postępował, póki pierwszey uczniowie dobrze posiadać nie będą.

3tio. Dla ćwiczenia w praktyce geometryi, wyprowadzać będzie uczniów w czasach rekreacyi na pola i inne mieysca, dla wykonania rozmiarów. Ukaże im na zmysły używanie narzędzi matematycznych, i podawać będzie naukę rysowania mierniczego.

4to. Wytykaiąc często z okoliczności pożytki i użycie geometryi, tak do potrzeb codziennych w życiu ludzkim, iako też do rozumowania gruntownego, smak ku tey umieiętności pomnażać, i do dalszych postępków uczniów zagrzewać będzie.

5to. Daiąc w *szóstey klassie* logikę, powinien uczniów za każdą okazyą wprawiać w rozbior analityczny, i zachęcać ich do powtarzania w domu poprzedzaiących lekcyi.

6to. Przy wykładaniu logiki czynić często będzie przystosowanie ieyże do spraw moralnych, do postępowania sobie w życiu, pokazuiąc, iako wszystkie w tey logice nauki zasadzaią się na zdrowym rozsądku, z niego wynikaią, i do pewnieyszego onym rządzenia się prowadzą.

7mo. Jakikolwiek będzie zbiòr narzędzia matematycznego, pod dozorem nauczyciela matematyki zostawać ma. Regestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie, sposobem pod Roz. IX. *Dom.* Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za dom, osobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewersem biorących.

Nauczyciel Fizyki

1mo. Do niego należeć będzie dawać w *klassie trzeciey* historyą naturalną o ogrodnictwie, oraz wykładać wypisy z autorow łacińskich do teyże części historyi naturalney stosowane; w *klassie czwartey* historyą naturalną o rolnictwie z wypisami z autorów klassycznych do teyże historyi: dawać także będzie wykład wstępu do fizyki, podług książki elementarney. *W klassie piątey* roku pierwszego, razem dla *pierwszoletnich i drugoletnich* powtòrzy tenże wstęp do fizyki i część iey pierwszą będzie dawał; tudzież historyą naturalną o kopalnych z wypisami łacińskiemi, i botanikę; drugiego roku, także dla *pierwszoletnich i drugoletnich*, przypomniawszy wstęp do fizyki, będzie dawać część iey drugą, i botanikę, oraz wykładać naukę o zachowaniu zdrowia, wraz z wypisami do tego łacińskiemi. Książka elementarna historyi naturalney o zwierzętach, chociaż na lekcyach nie wykładana, chcącym iednak nabywać zupełnych oneyże wiadomości, będzie dopełnieniem troistego działu historyi naturalney. *W klassie szostey* historya sztuk i kunsztów, wypisy do tychże łacińskie.

2do. Wykładaiąc historyą sztuk i rzemiosł, czynić będzie, podług okoliczności, gdy się te zdarzą, przystosowanie do nich fizyki.

3tio W ciągu fizyki ma wyraźną ròżnicę czynić między tym, co iest z postrzegania i doświadczenia pewne, a co samym iest ieszcze domysłem i systema; unikaiąc wszelkich niepotrzebnych i za subtelne mianych badań i domysłów.

4to. Gdy cokolwiek uczniowie postąpią w fizyce i historyi naturalney, naznaczać im będzie, aby niektòre ciekawsze materye gładkim pisaniem w kształcie listów, powieści lub dyssertacyi wykładali: obranie materyi czasem od nauczyciela czynione, czasem woli piszących zostawiane być ma. W tych materyach fizycznych, w ktòrych, przy niepewności, odmienne zdania wielkich fizykòw znayduią się, zapyta uczniòw, zwłaszcza mocnieyszego dowcipu i postępku, iakie się któremu z nich mniemanie dowodnieysze zdaie, i zaleci, aby każdy swoie na piśmie z przyczynami przełożył. Niekiedy uczniowie uwiadomiać się będą o cenie rzeczy na targach i w kramach, przypatrywać się rzemiosłom i dziełom rożnych kunsztòw, uważać sposoby w robocie, roztrząsaiąc ich dokładność lub wady.

5to. Jakikolwiek będzie zbiór historyi naturalney i narzędzia fizycznego, pod dozorem nauczyciela fizyki zostawać ma. Regestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie sposobem pod Rozdziałem IX. *Dom* w Art. 5, wyrażonym Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za dom; osobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewersem biorącego. Naypotrzebnieysze do wykładu fizyki a zwłaszcza mechaniki są te narzędzia, ktòre przy swoiey prostocie do obiaśnienia nauki naywięcey służyć mogą.

Nauczyciel Moralney nauki i Prawa.

1mo Do niego należeć będzie dawać w *trzeciey klassie* część nauki moralney wyznaczoną, wypisy z autorow łacińskich do nieyże. Dzieie Assyryi-

skie

ſkie i Perſkie z geografią; wypisy łacińſkie ſtosuiące ſię do teyże hiſtoryi. W *czwartey klaſsie* moralną naukę i wypisy do niey, iak wyżey. Dzieie Greckie z geografią, wypiſy do nichże. W *piątey klaſsie* roku pierwszego, *razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* dzieie Rzymſkie z geografią, wypisy do dzieiow; oraz powtòrzy moralną naukę z poprzedzaiących klaſſ co do iſtotnych iey prawideł, łącząc zawſze wypiſy łacińſkie. Roku drugiego *także dla pierwſzoletnich i drugoletnich* moralną naukę i prawo; wypiſy do tychże. *W ſzòſtey klaſsie* moralną i prawo, wypiſy do tychże. Dzieie narodowe z geografią. A iako czytanie hiſtoryi powſzechney w tey zwłaſzcza klaſsie zoſtawione być ma domowey uczniòw zabawie, kierować tym czytaniem, ſprawę z niego podczas lekcyi odbierać do tegoż nauczyciela należy.

2do. Nauczyciel z wykładem moralney nauki łączyć ma nieodſtępnie wprawę młodzi ſtaraniu ſwemu poruczoney w dobre obyczaie, to ieſt poſtępowanie ſobie we wſzyſtkim podług prawideł ludzkości i ſprawiedliwości; pewny będąc, że w tey mierze wſzyſtko od dobrego nałogu i wezwyczaienia, przy doſtatecznym o powinnościach obiaśnieniu, zawiſło. Na ten koniec czuwać będzie na wſzyſtkie okazye, w ktòrychby młodzi wykonywać mogli ſprawiedliwość, dobroczynność, ludzkość ku bliźniemu; w ktòrychby naganiali, coby ſię przeciwnego takiemu poſtępowaniu trafiło; w którychby iak nayświękſzy wſtręt zabierali, oſobliwie kłamſtwa, oſzuſtoſtwa, niedotrzymania ſłowa, rozſiewania niezgod między drugiemi, i tym podobnych wyſtępkòw. Takowe okazye naſtręczy im częſto. Poda ſpoſobność, aby o obowiązkach moralnych z rozumem i czułością, podług miary poięcia i okoliczności, mowili między ſobą i obcemi. Należyte uczniòw poſtępowanie co do obyczaiòw, i w ich przytomności, i bez nich, przed temi, przed ktòremi naybardziey chwalonemi być pragną, chwalić będzie. Omyłki w zdaniach lub uczynkach przypadkowe proſtować, przeſtępſtwa kaźnią, daiącą poczuwać ſkutki takowych przeſtępſtw, karać niezaniedba. Oſobliwſzą także mieć będzie baczność, ktòre wyſtępki w kraiu lub prowincyi, gdzie uczy, bardziey panuią, aby uczeſnie przeciwko nim nauką, radą, uwagami i przeciwną wprawą uczniów ſwoich ochronił i obwarował. Tym ſpoſobem połączy inſtrukcyą moralną z edukacyą moralną.

3tio. Dawſzy młodzi początki geografii, podług wymiaru i poiętności, gdziekolwiek w dzieiopiſtwie wzmianka mieyſca iakiego zaydzie, zaraz ie nauczyciel na karcie geograficzney uczniom pokaże, i aby oni, przy zdawaniu ſprawy toż czynili, dopilnuie. W opowiadaniu dzieiòw chronić ſię będzie, aby niedawał fałſzywych wyobrażeń rzeczy, z ktòrych naywiękſze ſzkody i zepſucie zdań i obyczaiow wynikać zwykły. Wytykać zatym powinien w czynach ludzkich, chociaż na pozor okazałych, i błędnie za chwalebne poczytanych, co ſię z ſprawiedliwością, z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem ſłowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką, to ieſt umieiętnością rządu, ani bohatyrſtwem, co ieſt chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą naiazdem i cudzego przywłaſzczaniem.

4to. W nauce prawa z naywiękſzą roſtropnością poſtępować należy, aby wſzyſtkie iego początki na prawie przyrodzonym i nayściśleyſzey ſprawiedliwości zaſadzaiąc, przygotowywać umyſły młodzi do poſtrzegania w ſzczegòlnych uſtawach każdego kraiu ich niedoſtatki, i upatrywania ſpoſobòw wydoſkonalenia prawodawſtwa.

5to. Ponieważ, iako ieſt pod Roz. XXIV *Sąd, kary, nadgrody*, nauczyciele mogą mianować z pomiędzy uczniów do rozſądzenia i ugadzania w mnieyſzey wagi ſporach i przewinieniach ſzkolnych ſpółuczniòw, albo ciż ſami upraſzać i wybierać takowych polubownych ſędziòw, a w pierwſzym przypadku oſądzeni mogą nie przeſtawać na zdaniu ſędziòw wyznaczonych; w ten czas wytoczenie i odwołanie ſprawy pòydzie przed Profeſsora moralney nauki. W tym razie, nayściśley trzymaiąc ſię ſprawiedliwości, a przykładem i uczynkiem ſamym naydzielniey wſpieraiąc naukę ſwoią, ſpòr rozeymie, winie karę i należyte za krzywdę zadość uczynienie wymierzy, wytknie, w czym ſądzący omyłkę lub przeſtępſtwo popełnili, i te, podług okoliczności, ſproſtuie i zgromi.

6to. Obſzerne będzie miał pole materyi ćwiczeń w myśleniu i piſaniu uczniòw ſwoich. Poſpolitſze mogą być: opiſanie z pochwałą iakiego czynu

ſprawiedliwości, dobroczynności, lub inney cnoty, a z naganą ſpraw przeciwnych, gdy o nich wiadomość zabierze; porównywanie dwóch ſpraw dobrych lub złych, oſób chwalebnych lub nagannych; uwaga nad uſtawami w ſzczególnych przypadkach, zoſtawuiąc częſtokroć wybor materyi ſamymże uczniom.

Języki i inne poboczne nauki.

1mo. Maiąc wzgląd na okoliczności, w których ſię kray naſz znayduie względem granic ſwoich, i związki tak polityczne iako handlowe, e czewiſta okazuie ſię potrzeba iak naypowſzechnieyſzey wiadomości ięzyka Niemieckiego; zatym, gdzie ten ięzyk ieſt potrzebnieyſzy, opatrzeni będą metrowie do dawania publiczney onegoż lekcyi.

2do. Uczący ſię ięzyka Niemieckiego na trzy części podzieleni będą, to ieſt, poczynaiąc ch, poſtępuiących i doſkonalących ſię.

3tio. Na naukę wyznacza ſię godzin dwanaście w tygodniu, których podzielenie na zwyż pomienione uczących ſię części oznaczone ieſt w rozłożeniu dziennym Tab I. *Nro. I.*

4to. Język Słowiańſki, z uczeniem ſię czytać dawnych ſkoropiſów, po wſzyſtkich ſzkołach Bazyliańſkich dawany będzie.

5to. Metrowie ięzyka Francuzkiego, ryſunku i innych tym podobnych nauk, koſztem publicznym po ſamych tylko pryncypalnych prowincyi miaſtach, a mianowicie po Szkołach Głównych utrzymywani będą.

6to. Ugodzenie takowych wſzyſtkich metrów Rektor, za ſpólnym zznieſieniem ſię z Prefektem, czynić ma.

7mo. Pomiarkowawſzy zaś zdatność metra, może go za namieſtnika nauczycielów w potrzebie użyć, z przyzwoitą za tę pracę nadgrodą.

8vo. Metr ięzyka, kiedy z inſzych miar zdolnym będzie, może być dozorcą domowym, czyli dyrektorem, bez naruſzenia pierwſzego ſwego obowiązku i umowioney płacy.

ROZDZIAŁ XVI.

SZKOŁY MAIĄCE MNIEY OD SZESCIU PROFESSOROW.

1mo. Ponieważ nie wſzyſtkie ſzkoły ſześciu Profeſsorów mieć będą, a mniey od trzech nie będzie, dla łatwieyſzego nauk rozrządzenia, takie ſtanowi ſię ułożenie na ſzkoły maiące trzy klaſsy.

2do. W rzeczonych ſzkołach o trzech klaſsach podług Tablicy II. ci nauczyciele będą. 1mo Profeſsor *pierwſzey klaſy*, odprawuiący dwóletni bieg, dawać te lekcye będzie: grammatykę na dwie pierwſze klaſsy o ſześciu profeſsorach przepiſaną, z wypiſami z autorów klaſsycznych; oraz dwie części moralney nauki, początki arytmetyki, początki geografii. 2do Dwóch Profeſsorów przechodzących z ſwemi lekcyami pewnych godzin we dwóch naſtępuiących klaſsach. *Profeſſor Wymowy razem i Moralney nauki* dawać będzie w drugiey klaſſie przez lat dwie grammatykę z wypiſami na *trzecią klaſę* ſzkoł o ſześciu Profeſsorach wyznaczoną; dzieie Aſsyryiſkie, Perſkie, i Greckie z geografią; dwie części moralney nauki z tych kſiążek, ktore na trzecią i czwartą klaſsę ſłużą w biegu ſzkolnym ſiedmioletnim. *W trzeciey klaſsie* tenże nauczyciel *pierwſzego roku razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* dawać ma lekcyą o wymowie, z tłumaczeniem mów Cycerona, z wypiſami z Horacyuſza i innych Poetów; dzieie Rzymſkie z geografią, ſtoſownie do kſiąg elementarnych przypadaiących na klaſsę piątą w ſzkołach o ſześciu Profeſsorach: powtórzy moralną naukę z poprzedzaiących klaſſ, co do iſtotnych iey prawideł, z przekładaniem wypiſów do niey i do hiſtoryi w *klaſsie piątey* naznaczonych; *drugiego roku także dla pierwſzoletnich i druletnich* dzieie narodowe, moralną naukę i prawo, z dalſzemi wypiſami do moralney nauki ſtoſowanemi. *Profeſſor Matematyki razem Hiſtoryi natural-*

ney w drugiey klasie powtórzy arytmetykę, dawać będzie geometryi część pierwszą w ten sposób i podział, iako iest przepisano Professorowi matematyki w siedmioletnich szkołach w Rozd. XV. *Klasy i nauki*, pod tytułem, *Nauczyciel Matematyki*; Historyą naturalną na przemiany, iednego roku o ogrodnictwie, drugiego o rolnictwie; w *trzeciey klasie, pierwszego roku* dawać będzie drugą część geometryi, rysunki, wstęp do fizyki wzięty z klasy czwartey szkoł o sześciu Professorach; *drugiego roku* algiebrę, botanikę, historyą naturalną o kopalnych, historyą sztuk i kunsztów, z wypisami stosowanemi do tych lekcyi.

3tio. Ci nauczyciele nauki swoie takim podziałem, bądź co do lat, bądź co do godzin dawać będą, iako przepisuie Tablica II. i do niey należące. W sposobie zaś prowadzenia każdey nauki, naznaczania kompozycyi i ćwiczeń szkolnych, trzymać się nieoddzielnie będą przepisow pod Rozdziałem XV. *Klasy i Nauki* podanych. Gdzie zaś więcey, niż trzy klasy znaydować się będzie, nauki podług osobnych Tablic III. i IV. stosownie do rozrządzeń, tak sześciom iako i trzem nauczycielom przepisanych, dawane być maią; w czym zachowaią przepisy tak ogólne, iako i szczególne, dane pod Rozdział XV. *Klasy i Nauki.*

ROZDZIAŁ XVII

EXAMINA i POPISY.

1mo Przez pierwsze trzy miesiące szkolnego roku żadnych examinow nie będzie.

2do. W każdym potym miesiącu wszyscy uczniowie examina szczególne, a na początku Lipca examen z całorocznego postępku odprawiać będą.

3tio Dnie examinów od Rektora w szkołach *wydziałowych*, od Prorektora w *podwydziałowych*, za zniesieniem się z Prefektem i Professorami, wyznaczone być maią: w którym wyznaczeniu baczność mieć należy, aby zwyczayny bieg nauk iak naymniey przerwy ponosił.

4to. Examinatorami będą Prefekt, a co trzeci miesiąc i Rektor: Prorektor w szkołach *podwydziałowych* i Professor tey nauki, z ktorey ma być examinowany uczeń. Naywięcey pytań zadawać będzie sam nauczyciel, a Rektor lub Prorektor i Prefekt uważać odpowiedzi, i sposób ich dawania. Mianowicie Prefekta powinnością będzie wybierać, i rozrządzać materye i pytania, na ktore Professor odpowiedzi wyciągać ma, a oraz mieć na to baczność, aby się examen nie z pamięci tylko odprawiał. Na examinach nikt więcey przytomnym być nie powinien, chybaby był kto proszony.

5to. Zadawaniem pytań stawaiącemu na examen, i sądzeniem o iego postępku kierować ma rostropność i zupełna wiadomość sposobu, ktorym nauka dawana i prowadzona była.

6to Kto ma przezorność, kto zna, iako nie zawsze śmiałość i łatwość w tłumaczeniu się złączona iest ze zdatnością umysłu i wiadomością rzeczy, ten baczność mieć będzie, aby z prędkością o examinowanego postępku, lub o opuszczeniu się nie sądził, a w opieszałym lub trudnym odpowiadaniu lękliwość młodym zwyczayną od nieumieiętności rozeznawał.

7mo Kompozycye i inne ćwiczenia szkólne, (ktore iako się w Rozdz. XV. *Klasy i Nauki* w Art. 6. rzekło:) nauczyciele zachowywać powinni; na examinach pokazane będą, dla pewnieyszego o uczących się sądzenia.

8vo. Prefekt, Prorektor po każdym examinie zapiszą zdanie swoie o examinowanym, co i nauczyciel wykona, stosownie do czynienia rapportów półrocznych do Kommissyi o uczniach. Zdania zaś te zapisywać będą iednym z takowych wyrazów: *postępku miernego, nadmiernego, małego, żadnego.*

9no Przed ogólnym na końcu roku szkolnego popisem, Rektor, Prorektor odbierze od każdego nauczyciela raporta o postępku uczniów, i znosić ie będzie z okazanym tychże postępkiem na examinie z całorocznego nauk biegu, rostropnie to czyniąc, a nie porywczo z kilku osobnych odpowiedzi o całym pożytku sądząc.

10mo. Po ogólnym z całego roku examinie nastąpi popis publiczny tych tylko uczniów, ktorzy znaczniey się nad innych w iakieykolwiek nauce z pożytkiem okazali.

11mo. Na ten koniec wyznaczy Prorektor lub Prefekt, zniosszy się z Professorem nauki, w którey biegleyszym iest uczeń, materyą pisania na kształt dyssertacyi. Tę robotę swoią na publicznym popisie tenże uczeń czytać będzie. Który się nie w iedney tylko nauce z postępkiem znacznym pokazał, i nie w iednym rodzaiu rzeczony popis podeymie uczynić, wolność w tey rzeczy dana mu będzie: lepsze nawet takiego ucznia w ciągu roku pisane ćwiczenia ku zaleceniu iego czytane być mogą.

12mo Czas popisów każdey klassie Rektor lub Prorektor, za zniesieniem się z nauczycielami, wyznaczy. Popisy w wyższych klassach, podług podziału nauczycielow na lekcye, a nie podług podziału uczniow na klassy, odprawione być maią.

13tio Na publiczne popisy Rektor, Prorektor przez siebie lub przez innych, podług okoliczności, spraszać będzie znaczniey szych gości duchownego i świeckiego stanu, nie broniąc przystępu nikomu przystoynemu. Osoby zgromadzenia szkolnego przytomnemi być na popisach powinny.

14to Jakie maią być nadgrody tak zwyczayne iako nadzwyczayne uczniom dawane, wyznacza się w Roz. XXIV. *Sąd, Kary Nadgrody.*

ROZDZIAŁ XVIII

UCZNIOWIE.

1mo. Jako każdy z młodzi tym umysłem do szkoły przychodzić powinien, żeby oświecenia rozumu i dobrych obyczaiów, na czym zależy edukacya, ku dalszemu oyczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczerey swoiey chęci i ochoty, a nie z dozoru i przymusu przykładać się ma do wszystkich powinności, ieżeli prawdziwy i trwały pożytek otrzymać żąda. Często zatym sam z sobą rozmyślać będzie: iak miła rzecz iest coraz więcey umieć, czego się nie wiedziało poznawać; Rodzicom, krewnym i nauczycielom pociechę, spółrówiennikom przez dobry przykład zachęcenie, sobie chwałę przynosić; sposobić się do przyszłych usług w oyczyznie, i własnego swego szczęścia: iak przeciwnie żałośna i niesumienna, starań i kosztów Rzeczypospolitey i rodzicielskich, trudów i troskliwości pracuiących około edukacyi zawod czynić, czas nayzdatnieyszy do nabycia wszelkiego dobra marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę, a nayczęściey na nędzę i niedostatek w dalszym biegu życia wydawać. Te uwagi ożywiać ochotę iego, iakożkolwiek w ćwiczeniach pracę osładzać i szlachetny cel edukacyi wystawiać mu będą. Powinien na siebie poglądać, iako na młodego obywatela, który się sposobi, i do tego dąży, aby się stał obywatelem doyrzałym.

2do. Każdy uczeń, przychodząc do szkoł, wpisze się u Prefekta w regestr, czyli księgę zapisów, podaiąc imie, przezwisko, oyczyznę, sustentacyą, lata wieku. Jeżeli z inszych się szkół przenosi, pokaże świadectwo od Prefekta tego mieysca, z którego przychodzi, lub w niedostatku świadectwa, list Wizytatora ułatwiaiący mu przyięcie do szkół, z zaleceniem Prefektowi szczególnieyszego dozoru nad tymże uczniem, podług okoliczności, w których się mogł znaydować.

3tio. Podległym być powinien co do rządu Rektorowi, Prefektowi i Professorom; dyrektorowi zaś co do obchodzenia się w domu i w innych mieyscach, gdzie pod dozorem iego zostawać będzie. Posłuszeństwo to rozciągać się ma do tego wszystkiego, co podług przepisu, władza każdey z tych zwierzchności obeymuie.

4to. Kiedy uczniowie od niższey władzy za pokrzywdzonych się mieć będą, udadzą się do wyższey, iako to od dyrektorów i Professorów do Prefekta, i następnie Rektora, a w przypadku odmówioney tam sprawiedliwości, obżałowanie swoie do Wizytatora zanieść mogą. Gdyby zaś bez przyczyny, z krnąbrności tylko takie wytaczanie skarg swoich czynili, publicznym i surowym karom podpadną, podług Roz. XXIV *Sąd, Kary, Nadgrody.*

5to.

5to. Przyzwoitą każdemu mieyfcu przyftoyność zachowaią, mianowicie w kościele i w fzkole podczas lekcyi milczenie i fkromność.

6to. Ku ftarfzym z ufzanowaniem, ku rówiennikom z przyiacielfką do wzaiemnych pofług i pomocy ochotą, z grzecznością, ku wfzyftkim z ludzkością obchodzić fię będą. Doświadczenie uczy, iż zabrane w fzkołach przyiaźnie naytrwalfze i naypożytecznieyfze bywaią.

7mo. Ziednaią fobie uczniowie wzaiemną między fobą miłość i fzacunek, kiedy ani w flowach, ani w poruszeniach żadney ku drugim wzgardy nie będą okazywać, kiedy nie tylko nie będą odmawiać żądaniom drugich, mogąc im zadofyć uczynić, ale owfzem czuwać na okazye wyświadczenia uczynności; kiedy maiętnieyfi ubożfzym pomoc dawać będą, ofzczędzaiąc ich wftydu, nie wyciągaiąc od nich żadnych obowiązków, nie chełpiąc fię z fwoich dobrodzieyftw, gdyż okazanie wdzięczności od tamtych zawifło; kiedy chorych wfpomagać i nawiedzać będą, to iednak nawiedzenie nie inaczey czyniąc, tylko za wiedzą i rozrządzeniem Prefekta lub Profefsora dla należytey oftrożności; kiedy ftarać fię będą o pogodzenie i poiednanie kłócących fię, fami nigdy przeciw prawdzie i fprawiedliwości nie wykraczaiąc; kiedy czafem unioflfzy fię ieden przeciw drugiemu żywością, wnet poftrzegać fię i wzaiemnie fobie przebaczać będą.

8vo. Maiąc w dalfzym wieku fwemi lub cudzemi potrzebami zawiadywać, za iftotną część edukacyi fwoiey poczytaią, ftarać fię znać cenę rzeczy, fpofob iakim fię robi, zkąd fię doftaią (w czym od nauczycielów i dyrektorów kierowani będą) oraz mieć dozór rzeczy fwoich, ofzczędnie ie fzanować, regeftr onych trzymać.

9no. Zabiorą wczefny wftręt miękkości, ofpalftwa, delikatnego z fobą obchodzenia fię, niewieściey lękliwości, iako rzeczy równie zdrowiu i dobremu ludzi mniemaniu fzkodzących; a przeciwnym fpofobem zdrowie i fiły mezkim ćwiczeniem, pracą, wytrzymywaniem niewygód, na dalfzy bieg życia fwego hartować i umacniać będą.

10mo. Powinni też być przekonani, iż do zdrowia wiele bardzo pomaga, i do przyftoynego z ludźmi obcowania koniecznie potrzebne ieft ochędoftwo; a zatym ie iak naypilniey około fiebie i około rzeczy fwoich zachowaią.

11mo. Ucząc fię wyznaczonych fobie lekcyi, czytaiąc kfiążki, nie rozumiawfzy tego, około czego fię zabawiaią, nigdy daley nie poftąpią, ale zaraz przez pytanie nauczycielów i dyrektorów poftaraią fię zrozumieć. Nic na pamięć mówić nie będą, czegoby dobrze na rozum nie umieli. Przyuczać fię wcześnie do uważania i zaftanawiania fię maią myślą nad każdą rzeczą, gdyż tym fpofobem naygruntowniey i naykróciey doyść mogą do zamierzonego obiaśnienia rozumu.

12mo. W emulacyi ze fpółuczniami o mieyfca w fzkole, o inne zafzczyty i nadgrody, przy nayżywfzey chęci popifywania fię nad innych, w niczym bynaymniey, nienawiści, chęci upokarzania drugiego lub pogardy nie okażą.

13tio. Uczniowie obowiązani fą dawać wiadomość Prefektowi o zapadnieniu w chorobę dyrektorów fwoich.

14to. Ci, którzy od nauczycielów *Dekuryonami* wyznaczeni będą, wyciągaiąc od fpółuczniów fwoich fprawy z lekcyi, oddania pifm i ćwiczeń fzkolnych, z iak naywiękfzą grzecznością względem nich obchodzić fię powinni, a nauczycielowi winne donieflenie czynić. Równie, iak nayściśleyfzą fprawiedliwość i rzetelność zachowaią w poftrzeganiu i notowaniu tych rzeczy, które im od Prefekta lub nauczyciela zlecone będą.

15to. Nie wolno będzie wyieżdżać na żadne święta, maiąc dwa mieflące pozwolone na wakacye; na te zaś pierwey rozieżdżać fię nie powinni, tylko w czafach przepifanych pod Rozdziałem XXI. *Czas wolny od nauk*, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody*.

16to. Którzy, nie wpifani w regeftr uczniów ciągle chodzących do klafs, przychodzić będą na niektóre tylko podług upodobania lekcye, zarówno ze wfzyftkiemi do przykładnego obcowania, fpokoyności, ufzanowania przełożonych, obowiązanemi fię znać powinni.

ROZDZIAŁ XIX

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI.

1mo. Zakłada sobie Kommissya za cel pieczołowitości swoiey między innemi staraniami, aby po kraiu pewna liczba młodzi ubogiey Szlachty pospolitym funduszu kosztem utrzymywana przyzwoitą odbierała edukacyą. Spodziewa się, iż ta obywatelska przysługa miłe od Narodu przyięcie zyska; iż się spółobywatele powagą, zachęceniem i innemi sposobami, które im miłość oyczyzny natchnie, przykładać do pomnożenia liczby takowych konwiktorow zechcą.

2do. Względem takowych uczniów funduszowych nie iest myśl Kommissyi zakładać spólne mieszkanie i pożycie młodzieży wziętey na edukacyą, iako pod imieniem konwiktów lub *pensyi* zwyczaynie bywać zwykło; ale utrzymuiąc tę młodzież wrówności z innemi publicznych szkół uczniami, podzieliwszy ie na pewną liczbę, opatrywać mieszkaniem, żywnością, odzieżą, dyrektorami, książkami &c. przez bieg nauk przepisanych w tych szkołach, przy których taż młódź zostawać będzie.

3tio. Rektor lub Prorektor względem tych uczniów, którzy na fundusz edukacyiny podawani i zaleceni mu będą, wiadomość o rodzie ich szla, checkim i ubogiey fortunie, ile będzie mogł, zabierze, świadectw od pasterzów duchownych zaciągnie, i Kommissyi regestr tey młodzi z doniesieniem o zalecaiących i o świadectwach prześle. Uczniowie funduszowi między dziewiątym skończonym a dwónastym rokiem wieku na początkową edukacyą przyimowani będą. W przyięciu mieć oraz baczność należy, aby od niedołężności tak umysłu iako ciała, któreby ich niesposobnemi do nauk czyniły, wolnemi byli. Wybor w donoszeniu Kommissyi zaleconych uczniów na fundusz ubogiey Szlachty przy szkołach porucza się Wizytatorowi, iako osobiście przytomnemu na mieyscu i mogącemu naydoskonaley przeświadczyć się o stanie i przymiotach ucznia funduszowego.

4to. Gdy uczeń który na fundusz przyięty zostanie, Rektor lub Prorektor przyiąwszy go, opowie obowiązki takowego funduszu, i poda mu osobną księgę, w którą zapisze swoie imie i czas przyięcia swego.

5to. Powinności ucznia funduszowego, prócz spólnych wszystkiey młodzieży szkolney przepisanych, te będą: *1mo.* Szczególnieyszym sposobem Rektorowi lub Prorektorowi podległość i synowską ufność zachować, do którego się w swoich potrzebach udawać będzie; *2do.* Za nayściśleyszy mieć sumnienia obowiązek kosztom i staraniom publicznym przez pilność w naukach, przez dobre obyczaie dokładnie odpowiadać, nie zaymuiąc mieysca innym, z którychby oyczyzna większą korzyść odniosła *3tio.* Pewny oraz być powinien, że gdyby koszt i starania około niego stawały się daremne, wtedy od funduszu oddalonym będzie. *4to.* W spólnym z innemi funduszowemi uczniami pożyciu zgodę i spokoyność utrzymywać, posługi około porządku i ochędostwo wzaiemnie czynić, bynaymniey onych przez pamięć na stan swóy ubogi za poniżenie nie poczytuiąc. Równie z ochotą posługi publiczne około ochędóstwa i innych rzeczy, tak w szkołach iako w kościele, podług umiarkowania, z oszczędzeniem czasu na nauki, i względnością na dobre ich urodzenie od Prefekta, podeymować; *5to.* Szczególniey mieć staranie około rzeczy swoich, z oszczędnością zachowuiąc ie w całości i ochędostwie, regestra onych trzymaiąc. *6to.* Przy wyiściu z edukacyi funduszowey znowu zapisze lata, przez które ią odebrał, wiek w którym ią kończy, i przyrzeczenie, iako odwdzięczaiąc za publiczne na siebie nakłady, gdy w sposobności postawiony będzie, do podobnego się funduszu, choć doczesnego, na edukacyą iednego ubogiego Szlachcica przyłoży. Co własnym imieniem podpisze, a podpis iego dwóch świadków podpisami stwierdzony być ma.

6to. Rektor, lub Prefekt w szkołach *wydziałowych*, Prorektor lub naypierwszy w uczeniu w szkołach *podwydziałowych* naybliższy dozór nad uczniami funduszowemi mieć będą. Do nich należy opatrywać dyrektorów, stancye i stół naymować, odzież sprawować, i w innych potrzebach, a mianowicie w chorobie szczególną mieć pieczołowitość: często w domach ich nawiedzać,

upatruiąc co się zdrowia, wygody, pilności około nich i dyrektorów tycze, od dyrektorow co tydzień odbierać uwiadomienia w rzeczonych punktach, a co miesiąc przeglądać regestra szat i sprzętow każdego. Raporta o nich od Rektora lub Prorektora do Szkoły Głòwney przesyłane, pròcz spolnych wszystkim uczniom punktów, zawierać będą doniesienie, że iest uczniem funduszowym, i od którego czasu na fundusz przyięty. Jeżeliby ktòry z funduszowych, po kilko krotnym napomnieniu i ukaraniu, niesposobnym lub niepoprawnym co do nauki i obyczaiow pokazał się, Rektor lub Prorektor, uwiadomiwszy rodziców, lub tych, ktòrzy go oddali, doniesie o wszystkim Kommissyi; a gdy od niey takowy rozkaz zaydzie, odeszle niepoprawnego do rodzicòw lub nim się opiekuiących. Liczbę, w której umieszczeni być maią uczniowie w iedney stancyi, miarkować przełożeni będą obszernością i wygodą mieszkania, nigdy ani więcey nad sześciu, ani mniey nad czterech w iedney gospodzie nie stawiąc. Ciż przełożeni osobne wydatkòw na taką młodzież regestra trzymać powinni, Wizytatorom one pokazywać, i do kassy ogòlney przesyłać.

7mo. Któryby się z obywatelów do takowego na edukacyą ubogiey szlachty funduszu przyłożył, Rektor lub Prorektor Kommissyą o tym uwiadomi, i list do niego z oświadczeniem publiczney wdzięczności wyiedna, rzecz do wiadomości powszechney drogą gazet poda, pamięć dobrze czyniącego szkołom dla wdzięczności i pobożności uczniòw zapisze, a oraz przy akcie otwarcia szkòł ogłoszenie zaleci.

ROZDZIAŁ XX

DYREKTOROWIE.

Wątpić nie można, że przy bublicznej edukacyi wiele na dyrektorach, domowych dzieci dozorcach zależy. Zamierzenie i cel usługi ich tenże sam iest, który i wszystkich innych do edukacyi powołanych: wprawiać młòdź sobie poruczoną w dobre obyczaie, oświecać przez naukę, mieć o niey staranie co do zdrowia i innych potrzeb. Te są powinności dyrektorów, ktòrzy lubo nie pierwsze, naybliższe iednak w edukowaniu uczniów do szkòł oddanych uczestnictwo maią. Cokolwiek się w obowiązkach edukacyi moralney, w instrukcyi, edukacyi fizyczney zawiera, idąc dyrektorowie za przepisami dla nich podanemi wykonywać maią.

I. Edukacya moralna, to iest przysposobienie młodego, aby się stał cnotliwym i pożytecznym dla społeczności, wiecey na wprawie i rzeczywistym prowadzeniu ku dobrym obyczaiom zależy, niż na upominaniach, przestrogach i namowach moralnych. Tę prawdę znać i przenikać domowi dozorcy młodzieży obywatelskiey powinni, i nią się w postępowaniu z dziećmi rządzić maią, stosuiąc się do przepisów nauczycielowi moralney nauki podanych, a mianowicie wykonywaiąc następuiące prawidła. *1mo.* Przekonani o tym, iż dzieci naywięcey przykładem, bądź w dobrym, bądź w złym powoduią się, zwyczaynie tak mòwią i tak czynią, iak słyszą mòwiących i widzą czyniących starszych: za nayistotnieyszy sumnienia obowiązek poczytywać dyrektorowie będą, naymnieyszego nigdy słowem lub uczynkiem zgorszenia im niedawać, owszem przykładem i rozmowami swemi do pobożności ku Bogu, do miłości rodziców i krewnych, do uszanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do sprawiedliwości, dobroczynności, obyczaynego z każdym obcowania, do zachowania pònktualności co do czasu wyznaczonego, prowadzić. *2do.* Na wszystkie okoliczności czuwać i sami takowe rostropnie nastręczać będą, w którychby dzieci pomienione cnoty i powinności wykonywali, przez innych wykonane pochwalali, a ganili przestąpione; przeciwnym zaś sposobem odwodzić zawczasu i oddalać od uczniòw swoich maią okazye i łatwości złych uczynkòw i nałogòw. Przeto oko pilne mieć będą, z iakiemi ròwiennikami ucznie ich przestaią, w iakie i ze starszemi znaiomości wchodzą; a znosząc się z rodzicami i Prefektem, baczni być powinni około dobierania służących. *3tio.* Napominania i przestrogi nie fukliwym i grubiańskim sposobem, ale łagodnym a do przekonania mocnym podawać na rozum powinni; nigdy słów zelżywych nie używać, nigdy się zapalczywo-

ścią nie unoſić. Przeciwny poſtępowania ſpoſob gorſzy nie poprawia, roz-
iątrza i gniewa młodego, a i naylepſzym nawet radom moc ſkutkowania o-
deymuie; w dozorcy zaś okazuie mniey dobre wychowanie i nieobyczayność.
4to. Naywięcey wpaiać w dzieci należy uczciwość i miłość honoru, chęć
nie zaſłużenia nigdy na naganę, i wſzelkiey nieprzyzwoitości wſtyd z wła-
ſnego rozumu i przekonania. Będzie ſię także wyſtrzegał zawſtydzać przy
drugich ucznia ſwego; ale gdy co nieprzyzwoitego wymówi lub uczyni, da
mu poſtrzedz przez znak iaki twarzą lub geſtem, a potym nieprzyzwoitość
wytknie, i oświadczy, że go zawſtydzać niechciał, aby iawnym poniżeniem
nie przytłumił ſzlachetności umyſłu, a w zaniedbanie dobrey ſławy i w po-
dłość nie wprawił. Przyzwoicie zaś z roząſdkiem dobre ucznia ſprawienie
ſię pochwalaiąc, miłość czci i chęć zaſługowania na nią ożywi i zagrzeie.
5to. Roſtropny dyrektor będzie dawał poczuwać młodemu w ſkutkach wy-
nikaiących z przeſtępſtwa, iak one iemu ſamemu ſzkodliwe ieſt, tak n. p.
poſtrzeżonemu w kłamſtwie, a obiecuiącemu dla otrzymania rozrywki lub
inney korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić bę-
dzie: „ mamże wierzyć obietnicom i ſłowom twoim, kiedyś ſię tyle razy
„ domyślił mnie oſzukać? zarob ſobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom
„ twoim wierzyć będę. Jakoś ſam chciał, tak z tobą ludzie poſtępować
„ muſzą: kłamſtwa twoie przywiodły mnie do nieufności, a do większey i
„ przykrey dla ciebie oſtrożności. Widziſz tedy, że krzywdę innym czy-
„ niąc, ſam ią na ſobie ponoſić muſiſz. „ podobnie mówiąc o innych wadach.
Przeciwnym ſpoſobem ſtarać ſię będą, aby uczniowie doznawali miłych dla
ſiebie ſkutków z dobrych obyczaiów i uczynków. 6to. Gdy iakie między u-
czniami zaydą kłótnie, ieżeli ſię ſami nie pogodzą, w co ich wprawiać po-
trzeba, zabiegaiąc ſwarom i plotkom; tedy dyrektor, dawſzy czas oſtygnie-
niu żwawości dziecinney, wniydzie ſpokoynie w poznanie rzeczy, a nayściśley-
ſzą zachowuiąc ſprawiedliwość, winę lub niewinność przyznawać będzie,
winnego upomni. 7mo. Kiedy uczeń zaſłuży na karę, opowie mu naprzód
winę, przełoży iey ſkutki, zawſtydzi, nigdy w zapalczywości karać nie bę-
dzie. Ukaranie na ciele i uięcie pokarmu, za dołożeniem ſię tylko Prefekta,
zadawać może. 8vo. Do tegoż ſamego celu edukacyi moralney ſłuży, wpra-
wiać dzieci w dozór rzeczy ſwoich, ſzat, ſprzętow, kſiążek i tym podobnych,
aby wiedzieli ich ſzacunek, umieli ie ſzanować, i gdy przez właſną ich wi-
nę co potrzebnego utracą lub zepſuią, poczuli niedoſtatek i potrzebę aż do
przykrości; prowadzić ich na mieyſca robot rolniczych, ogrodniczych, ró-
żnych rękodzieł, do kramow, na targowiſka, aby poznawali wiele pracy i
roboty koſztuią ludzi, z przyrodzenia im równych, rzeczy potrzebne i wy-
godne dla nich; aby znali cenę i ſzacunek onych, aby ſię uczyli, iak iedni
ludzie drugim potrzebni ſą, iako wſzelkie ſtany i kondycye ſzanować na-
leży, i że ſama praca warta ieſt zarobku i pożytków. Do czego
wſzyſtkiego wieść młodych powinny rozſądne w takowych okolicznościach
uwagi dyrektora. 9no. Dla zaprawienia dzieci do uczynków miłoſiernych,
prowadzić ie czaſem dyrektor będzie (ale zawſze przez wzgląd potrzebney
oſtrożności i za wiedzą Prefekta) do ſzpitalów ubogich i chorych, do choru-
iących ſpółuczniów, daiąc im okazyą świadczenia pociechy, poſługi, i podług
ſpoſobności ratunku i opatrzenia. Dla przyzwoitey zaś obyczayności wpra-
wiać dzieci będą, wolnych od nauki czaſów, w nawiedziny krewnych, znaio-
mych, przyiacioł, maiąc zawſze wzgląd by nie było żadnego niebeśpieczeń-
ſtwa zgorſzenia i złey ſpołeczności. 10mo. Ażeby ſię dyrekterowie do tako-
wey uczniów edukacyi zdolnemi ſtawali, nieuchybny maią obowiązek nabie-
rać wiadomości potrzebnych i ſpoſobów edukowania, rozmyślaiąc często o
tym, naradzaiąc ſię i znoſząc z nauczycielami i Prefektem, czytaiąc kſiążki
w tey materyi za poradą tychże. 11mo. Skoro odbiorą w dozór ſwóy poru-
czone od zwierzchności ucznie, ſtarać ſię nayuſilniey będą poznać każdego
z nich ſkłonności, przymioty, ſpoſobność przyrodzoną; aby z większą ſpe-
wnością i pożytkiem rządzić ſię w ſwoim z niemi poſtępowaniu mogli. 12mo
Straż nieodſtępna dzieci iſtotną ieſt dyrektora powinnością. Odchodzić z
domu nie będzie, chyba z konieczney potrzeby, i to bardzo rzadko, nazna-
czywſzy uczniom albo robotę, albo rozrywkę iaką, ſtoſuiąc ſię do ogólnego
rozłożenia czaſu. Odprawadzać ich do ſzkoły, do kościoła, na przechadzki,

i tam

i tam być z niemi powinien; tych zaś uczniów, którzy przyłączeni tylko do innych, nie w iednymże z nim domu mieszkaią, nawiedzać czasami będzie. 13tio. Do otrzymania skutku starań swoich około dobrego wychowania uczniów, dyrektor ziednać sobie u nich szacunek, powagę i miłość powinien. Szacować go będą, kiedy w nim poczciwość, rzetelność, rostropność i rozum uznaią; kiedy postrzegą, iż sobie u starszych, u ludzi zacnych na szacunek zarobił: a uważanie w tey mierze dzieci, bystrzeysze i pewnieysze nad mniemanie bywa. Utrzyma powagę, kiedy wszystkie iego kroki, wszystkie mowy okazywać będą, iż iest od podłości, pochlebstwa, dumy, porywczości, nieporządney chęci zysku, od śmiesznego przywłaszczania sobie, co mu nie należy, i podobnych przywar daleki; kiedy stałym się pokaże zawsze i w pełnieniu obowiązków swoich, i w wyciąganiu powinności od uczniów, nieodmieniaiąc raz uczynionych ustaw przez żadną słabość lub poboczne względy, chybaby z sprawiedliwych bardzo przyczyn. Uymie sobie miłość uczniów nie w słowach tylko, ale rzeczywistym okazywaniem przywiązania ku nim, troskliwości o ich dobro, przyiacielskiego serca, pocieszaiąc w przykrościach, daiąc rady, opatruiąc i służąc w chorobie, iako zastępuiący mieysce rodziców względem oddalonych od domu i niby osierociałych dzieci.

II. Drugi dyrektorów obowiązek iest instrukcya, to iest ćwiczenie młodzi w naukach i oświecenie ich rozumu. Do osiągnienia tego celu takowe się im śrzodki przepisuią. 1mo. Powinni iako naypilniey powtarzać z dziećmi lekcye szkolne, i nigdy tego powtarzania po każdey szkole nieopuszczą. Ta naypierwsza będzie, gdy uczniowie ze szkoł powrócą i trochę odpoczną, zabawa z niemi; toż dopiero inne roboty lub rozrywka nastąpi, podług osobnego rozporządzenia czasu, iakie Prefekt z dyrektorami uczyni. To powtarzanie lekcyi równie czynić maią z uczniami przyłączonemi, którzy tylko do nich dochodzą. 2do. W takim lekcyi powtarzaniu, trzymaiąc się sposobu uczenia przepisanego, maią z uczniami postępować na rozum i poięcie, wybadywania przyzwoite i zręczne czynić o tym wszystkim, co słyszeli w szkole, co czytali, czego się uczyli, wprawuiąc ich, aby iednę naukę, iedną prawdę z różnych stron widzieć i poznawać potrafili. Też same materye sposobem poufałey rozmowy często a przyzwoicie przytaczać będą. 3tio. Nie tylko od nauk odstręczać nagleniem, fukaniem i obciążaniem nie powinni, ale smak onych, ochotę i upodobanie w dzieciach wzbudzać będą pochwaleniem pilnieyszych, zaleceniem ich przed rodzicami i przełożonemi, pozwalaniem więcey rozrywek, okazywaniem pożyteczności każdey nauki, przekładaniem, iak piękna i pełna korzyści na całe życie rzecz iest poznawać prawdę, nabywać wiadomości i rozum zaostrzać: pomoże do tego wiele dyrektorów przykład w pilności około nauk, w ochocie czytania i zadość czynienia powinnościom szkolnym. 4to. Lubo nie powinni dozwalać dyrektorowie, aby się dzieci im poruczone w naukach opuszczały, mieć iednak baczność na to należy, aby nie przytłumiać żywości przyrodzoney wiekowi, aby nie od wszystkich równy sobie postępek we wszystkich naukach obiecywać, ale uważać, który z nich do iakiey większą zdatność i ochotę pokazuie, miarkuiąc rostropnie rzetelność w tey mierze z strony uczniów, i lenistwu zupełnie zagradzaiąc. 5to. Żeby się dyrektorowie zdolnemi stali do takowego dzieci w naukach ćwiczenia, sami się uczyć i oświecać powinni: przeto książki szkolne i inne do nauk i sposobu uczenia służące czytać i rozważać, rady Prefekta i nauczycielów, i rozwiązania wątpliwości swoich z poufałością zasięgać maią. 6to. Mieć także dyrektorom należy iak naypilnieyszą baczność na kształcenie charakteru w pisaniu; gdyż doświadczenie uczy, iako dobroć charakteru i do wygodnego czytania potrzebna iest, i do wstępu w różne zyskowne posługi i urzędy wielce pomocna. Starać się także będą, aby wszyscy uczniowie pióra temporować umieli.

III. Co się tycze edukacyi fizyczney, stosować się dyrektorowie będą do przepisów i rad podanych w Roz: XXV. *Edukacya fizyczna*. Mianowicie szczególne staranie mieć będą około zdrowia dzieci sobie powierzonych, daiąc baczność na ich pokarm, wstrzemięźliwość, wygody i ochędóstwo. Przy zachowaniu należytey oszczędności nigdy niepowinni dopuszczać, aby dzieciom potrzeb ich brakowało, aby żywności zepsute i niezdrowe były, aby w o-

dzieniu chociaż miernym okazywać się miało skąpstwo i zaniedbanie. Dopilnuią, aby uczniowie, sami bieliznę, łóżko, szaty w całości i ochędóstwie trzymali, i nic około siebie, co do ochędóstwa należy, nieopuszczali. Codziennie izby przewietrzać każą. Postępować będą rostropnie, w pomiarkowaniu, aby nie szkodząc zdrowiu, i nie czyniąc gwałtu wiekowi, wprawiali uczniow zawczasu w życie męskie, trwałość na niewygody, wstręt i wstyd miękkości i delikatności niewieściey, w ćwiczenia hartuiące siły; przestrzegać będą, żeby dzieci zagrzawszy się z nagłością nie piły. W przypadku zasłabienia ktorego z uczniow, donieść zaraz powinien dyrektor Prefektowi, i podług rady od niego daney obchodzić się z chorym.

IV. Ma ieszcze dyrektor obowiązki względem przełożonych szkolnych, nauczycielów, i rodzicow uczniów swoich.

Prefektowi podlegli będą dyrektorowie we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach. Bez niego, ani podeymować się domowego uczniów dozoru, ani odstępować onego nie mogą; z nim się znosić, iego rady zasiągać, iego ułożeń, co do wewnętrznego w domu rządu, słuchać powinni. Co miesiąc oddawać mu będą sprawę na piśmie, wyrażaiąc imiona klassy, postępek w naukach, sprawowanie się co do obyczaiów, stan zdrowia uczniów swoich. W przypadku pokrzywdzenia od Prefekta, może się dyrektor udać do Rektora. Gdyby tam sprawiedliwość umknięta była, wytoczy obżałowanie swoie przed Wizytatora, u ktorego inaczey względów nie znaydą dyrektorowie, tylko przez dokładne pełnienie obowiązków swoich, i przez uznaną zwierzchności podległość.

Ku nauczycielom publicznym wszelkie uszanowanie zachowaią, uprzedzać ich winnym uszanowaniem, w sposobie uczenia do nich się stosować, i z niemi pousle naradzać się będą. Niech sobie poczytaią za rzecz niegodną cnoty i rostropności, za rzecz nawet szkodliwą powadze swoiey, nagabać przed uczniami, poniżać nauczycielów, kłócić się z niemi, a dopieroż zniewagę iaką wyrządzać. W przypadłey zaś różnicy zdania, ktorą za słuszną sądzić będą, powinni się albo z samemi nauczycielami rozmówić, albo do Prefekta udać, bez żadnego iednak rozruchu i zamieszania.

Maiąc do czynienia z rodzicami, ze wszelką ludzkością i grzecznością obchodzić się względem nich będą, okazuiąc usilną gorliwość o dobro ich dzieci; często się z niemi znosić względem potrzeb i wydatkow, iak naysumienniey sobie postępować, wcześniey ich ostrzegaiąc. Kiedy z iakiey przyczyny odstać od dozoru sobie poruczonego zechcą, oświadczą to z należytą przystoynością, a chronić się będą zaciągać przez iakie grubiaństwo i nieprzystoyne postępowanie nieprzyiaźń i podobnież z sobą obchodzenie się rodziców lub krewnych uczniów swoich.

V. Nadgrody i kary, które się do dyrektorów ściągaią, ustanowione są w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

VI. Dyrektorowie, ile są publicznych szkoł uczniami, te wszystkie powinności maią, które w przepisach dla uczniów podane są; ci nawet, którzyby po zakończeniu siedmióletniego nauk biegu, za zdaniem zwierzchności szkolney, od chodzenia na niektóre lekcye uwolnieni byli.

ROZDZIAŁ XXI

CZAS WOLNY OD NAUK, SZKOŁ OTWARCIE

Przerwa i pofolgowanie w naukach nietylko ożywieniem iest ochoty do większego w nich zasmakowania, ale też istotną edukacyi częścią: ile do wzmocnienia sił ciała służąc, sposobność w młodym sprawuie do wykonania powinności swoich, i do należytego przykładania się ku temu wszystkiemu, co go oświeconym i do obowiązków społeczności zdolnym czyni. Uwagi te dokładniey wyłuszczone będą z przyzwoitemi radami w Roz. XXV. *Edukacya fizyczna* Tu względem zwykłych rekreacyi i wakacyi takowe się podaią przepisy.

1mo. Dwa razy w tydzień, to iest we wtorek i we czwartek po obiedzie, rekreacye będą. Kiedy święto iakie w tygodniu przypadnie, ieden się dzień rekreacyi wytrąci.

2do. Każdego dnia rekreacyi dyrektorowie z uczniami wychodzić na przechadzkę powinni, bez wymówki niepogody; chybaby Prefektowi inaczey ſię zdało: iak nayrzadziey iednak dyrektorów od tego uwalniać może.

3tio. Rozrywki, gry, ćwiczenia ſił, ktore na rekreacyach używane być maią, opiſzą ſię w Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna*, a wybieranie onych ma być ſpólnie z dziećmi czynione. Naywięcey zaś zalecaią ſię takowe ćwiczenia, które, naśladuiąc żołnierſkie obroty, ku zręczności a ſzykowności ciała, i ku zaprawieniu mocy a tęgości duſzy, natchnieniu punktu honoru, na zawſze pomòdz mogą.

4to. Procz dni rekreacyinych codziennie powinien być czas iaki wyznaczony na rozrywkę dla dzieci lub w domach, lub w polu; około czego Prefekt z dyrektorami rozrządzenie czynić powinien.

5to. Wakacye dwòmieſięczne będą. Zaczną ſię dwudzieſtego dziewiątego Lipca, a ſkończą ſię dwudzieſtego oſmego Września. Dla tego zaś na wſzyſtkie ogòlnie ſzkoły przydłużſzy czas wakacyi naznaczony ieſt, aby wyieżdżaniu na święta raz na zawſze zagrodzić. Jako ſię w ſamey rzeczy to wyieżdżanie zakazuie pod karami w Roz. XXIV; *Sąd, Kary Nadgrody*, w Art. 4. opiſanemi. Doświadczenie uczy, iż takowe w biegu nauk, choć krótkie a częſte przerwy, poſtępkowi w nich niezmiernie ſzkodzą, ciąg i oſnowę lekcyi pſuią, koſzta rodzicòw i prace nauczycielòw zawodzą, że z ſiedmioletniego rachowania ſzkolnego przeciągu, dwie części łożonego w ſamey rzeczy na uczenie ſię czaſu liczyć nie można.

6to. Przed świętami Bożego narodzenia ſzkoły w wigilią rano zakończą ſię, a dwudzieſtego ſiòdmego Grudnia rozpoczną. Przed Wielkanocą zaś podług opiſu w Roz. X. *Nabożeńſtwo*, od Kwietniey niedzieli czas wolny od ſzkòł zakończy ſię z poniedziałkiem świątecznym. W te atoli dnie wolne zabawiani być uczniowie w domach powinni, co godzina rano, i tyleż po obiedzie powtarzaniem lekcyi ſzkolnych, kſztałceniem charakteru, ryſunkiem &c. według właſnego ich obrania.

7mo. W czaſie wakacyi nie można wątpić, że gorliwość rodzicòw o poſtępek w naukach dzieci ſwoich, i pilność dyrektorów około uczniów przykładem właſnym wſparta, podawać młodym będzie bez przymuſu i przykrości okazye, w którychby przypominali ſobie dawane w ciągu roku nauki, mòwili w nich ze ſmakiem i potocznych rozmòw ſpoſobem, niektòrych zwłaſzcza, geometryi, fizyki, hiſtoryi naturalney okazywania i ćwiczenia czynili, znayduiąc obfite do tego materye na wſi, w goſpodarſkich robotach, w ogrodach, około wòd, młynòw, rowòw, i tym podobnych dzieł natury i ręki.

8vo. Na końcu wakacyi wſzyſcy uczniowie iako i nauczyciele ſtawić ſię nieodwłocznie powinni do ſzkoł ſwoich, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

Otwarcie Szkòł

Każdego roku dnia dwudzieſtego dziewiątego Września odprawić ſię ma otwarcie ſzkòł w takowy ſpoſób. *1mo.* Rektor lub Prorektor ſproſi gości na tę uroczyſtość, i wſzyſtkie zgromadzenia oſoby obwieści. *2do.* Odprawi ſię mſza śpiewana z wezwaniem Ducha S. *3tio.* Na ſali publicznym odprawom ſzkolnym wyznaczoney, nauczyciel wymowy mieć będzie ſtoſowaną do okoliczności mowę, iednego roku łacińſkim, drugiego polſkim ięzykiem, którą pierwey Rektorowi i Prefektowi ukaże, *4to.* Naſtąpi czytanie uczniow do wyżſzych klaſs przenieſionych; a każdy z czytanych, z iedney ſtrony na drugą po przed gości przechodzić będzie: przy wymienianiu wyraźnie ſię doda, ktòry otrzymał nadgrodę nadzwyczayną, wymieniaiąc zaſługę i nadgrodę. *5to.* Nakoniec z przyzwoitą a krótką pochwałą przeczyta imiona tych obywatelòw, ktòrzy ſię do dobra edukacyi w ciągu przeſzłego roku przyłożyli, z wytknięciem ich dobrodzieyſtwa lub przyſługi: co z wiadomością Kommiſsyi czyniono być powinno. *6to.* To gdy ſię zakończy, Prefekt poodprowadza uczniòw do klaſs ſwoich, i nauczycielom ich poruczy,

ROZDZIAŁ XXII

SZKOŁY PARAFIALNE

1mo. Szkółki po miasteczkach i wsiach, bądź bliskie kościołów Parafialnych, bądź dalekie od nich, pod imieniem szkół parafialnych zawieraią się. Jedne z nich, zwłaszcza w miasteczkach, mogą być większe, to iest więcey nauk zamykaiące; innne, w których mniey nauk będzie, mnieyszemi nazwane.

2do. Oświecenie ludu około religii, około powinności stanu iego, około robot i przemysłu w tymże stanie, celem iest takowych szkołek. Każdy chętniey i dokładniey wykona obowiązki swoie, każdy lepiey odprawi robotę i rzemiosło, kiedy, iako człowiek rozumny, prowadzony w nich będzie, kiedy go nauczą, iako, i dla czego podległym mu być należy, iako, dla pospolitego i swoiego dobra, ma używać władz duszy i ciała, które od stwórcy odebrał.

3tio. Do Rektorów *wydziałowych* i Prorektorów należeć będzie dozor i zawiadywanie szkół parafialnych, podług tego, iako się opisało w Roz. VIII. *Rektor wydziałowy Prorektor.* Rektorowie bliżsi uczynią między sobą określenie okręgu, w którym zawieraiące się szkoły parafialne przyłączone być maią do którego z ich wydziału, a potym z swemi Prorektorami umówią się, względem dozoru onychże.

4to. Nim xiążki elementarne wyidą, w większych szkołach dawana będzie nauka chrześciańska, nauka obyczaiów stosowna do wieku i kondycyi uczniów, czytanie, pisanie, rachunki, początki rozmiaru z wiadomością miar, wag, i monet; nauka ogrodnicza i rolnicza więcey przez ukazywanie samychże robót, niż przez mówienie i przepisy na pamięć; wiadomości zachowania zdrowia, leczenia bydląt, handlu wewnętrznego w tey ckolicy i sąsiedztwie, użycia tych rzeczy, które się częstokroć po wsiach i miasteczkach zaniedbuią a użytecznemi być mogą, iako to n. p. różnych roślin przydatnych do farb, sierci bydląt, kor różnych drzew, starych chust, popiołów &c. W mnieyszych zaś szkołach, gdzie zwyczaynie sami wieśniacy uczyć się maią, w mnieyszym określeniu nauki do okoliczności stosowane będą. Trudna wprawdzie rzecz iest, aby, bez xiążek i przygotowania na to, mogli się znaleść nauczyciele zdolni do prowadzenia tych nauk; z tym wszystkim, ile możność, oświecenie i gorliwość pasterzow, dziedziców i dzierzawców dobr, za zniesieniem się z Rektorem *wydziałowym*, takowym potrzebom zaradzać będzie.

5to. Nauczyciel parafialny w obieraniu czasow nauk, osobliwie po wsiach, wzgląd mieć powinien na czas, w którymby dzieci potrzebne były rodzicom ku pomocy gospodarskiey. Ułożenie względem tego uczyni z plebanem. A nayprzyzwoiciey będzie, aby wieyskie dzieci do szkółki od S. Michała do S. Woyciecha codziennie chodziły; w lecie zaś co niedziela stawiały się dla utrzymania w pamięci i powtarzania nauki.

6to. Od nauk w tych szkołach nigdy nie ma być oddzielona wprawa młodzi w pracę, wytrzymywanie niewygód i odmian powietrza. Przeto iak nayczęściey na otwartym polu zabawiać się maią, tam ćwiczenia sił odprawować, tam się iakiemi pożytecznemi robotami zabawiać, iakie być mogą: kopanie ogrodów, tarcie drzewa, kręcenie powrozów, zgoła roboty podług pory czasu. Zaleca się mocno dozorcóm tych szkołek, aby nie pociągali uczniów do robót na pożytek swoy własny, a dopieroż nowych ztąd powinności na nich nie wkładali.

7mo. W dawaniu nauk, iak nayprościeyszych używać ma sposobów, n. p. ucząc czytać i pisać, każdą literę na tablicy napisze, każdemu wymawiać ią i pisać nakaże; działania arytmetyki na iakich rzeczach, pieniądzach, okazywać będzie; rozmiary na ogrodach czynić, prawdy moralne z okoliczności wyprowadzać &c.

8vo. Nauczyciel z iak naywiększą rostropnością i łagodnością postępować powinien z ubogiemi uczniami, szanuiąc w nich bliźniego, szanuiąc własny ich stan. Przeto nie ma ich lżywemi słowy fukać, kar cieleśnych, chyba rzadko, za znacznieysze występki i z pomiarkowaniem, używać; powi-

nien

nien o chorobach ich i innych przykrościach dowiadywać się, a pomocy od pasterzów duchownych, od panów lub dozorców dóbr zaciągać.

9no. Co trzy miesiące do Rektora lub Prorektora, iak mu bliżey będzie, postara się przesyłać doniesienie o liczbie, imionach, zdrowiu, zdatności i nauce uczniów swoich; a co półroku zniosszy się w tym z Rektorem lub Prorektorem popisy złoży, na które zaprosi proboszcza, pana i dozorcy dóbr &c.

10mo. Ktoby z obywatelów iakiegokolwiek stanu szkoły parafialne albo nowe założył, albo dawnieysze lepiey opatrzył, Rektor wydziałowy doniesie o tym do Kommissyi, imieniem iey wdzięczność dobroczyńcy oświadczy, oraz przy otwarciu szkół toż dobrodzieystwo ogłosi, do publiczney wiadomości drogą gazet poda, i nabożeństwo uczniom teyże szkoły naznaczy.

ROZDZIAŁ XXIII

PŁACA.

1mo. Płaca, którą Kommissya oddawać ma osobom stanu nauczycielskiego, albo na rzecz ich, dwoiaka, iest: *zwyczayna, i nadzwyczayna.* Pierwsza składa się z *stołowey i ręczney*, dzielącey się na *pierwiastkową, dorobkową, urzędową, zasłużoną, na płacę niedołężnego, płacę kandydata* i *kwotę na utrzymanie domu*; te wszystkie *zwyczayne* się zowią. Zakład gospodarski na nowe zgromadzenie *wydziałowe* lub *podwydziałowe*, opatrzenie zasłużonych lub kaleków chcących oddalić się ze zgromadzenia, i inne przypadkowe do *nadzwyczaynych* należą.

2do. Na każdą osobę w społeczności Akademickiey będącą, wyznacza się do kassy domowey złotych sześćset piędziesiąt na spólne potrzeby, i ta płaca iest *stołowa.* O zawiadywaniu wydatku tey kassy i użyciu oney opisano iest w Roz. VI. *Zgromadzenia Akademickie.*

3tio. Kandytat na Professora przy Szkole Główney zostaiący, roku pierwszego brać będzie złotych trzysta, w następuiących trzech leciech będzie mieć pensyi roczney 400. złotych: a gdy powróci do zgromadzenia *wydziałowego* mieć będzie stoł spólny tamże, i pensyi roczney złotych 400. póty, póki sześciu lat uczenia z powinności nie odbędzie, bądź na Professorstwie, bądź na zastępowaniu innych w zgromadzeniu Akademickim. Gdy zaś zacznie uczyć dobrowolnie weźmie złotych 500. ręczney pensyi; i ta pensya iest pierwiastkowa, służąca nietylko nauczycielom, ale też Rektorom, Prorektorom, Prefektom i Kaznodzieiom.

4to. Przydatek do tey pierwiastkowey płacy nauczycielowi, po sześciu leciech uczenia z powinności, corocznie po piędziesiąt złotych rosnący dawany będzie, tak, iż dopiero w drugim roku dobrowolnego uczenia 50. złotych weźmie, w następuiącym 100. i tak daley, aż do lat dwódziestu; który kres zasłużonym założony iest. Prefektom równie, iak Professorom płaca nad pierwiastkową pomnażać się ma. Takowa płaca *dorobkowa* iest. Kaznodzieiom zaś do pierwiastkowey pensyi corocznie po piędziesiąt złotych bez pomnożenia dodawać się będzie.

5to. Płaca zasłużonego, to iest, który od początku dobrowolnego uczenia przez lat dwadzieścia tę posługę odprawił, będzie złotych tysiąc, prócz spólnego stołu, póki iakiego innego opatrzenia, z równą lub większą korzyścią, od Kommissyi nie dostąpi: a gdyby z tą płacą oddalił się od zgromadzenia, corocznie samę tylko pensyą złotych tysiąc odbierać będzie, przysyłaiąc autentyczne świadectwo bliższych szkół Rektora lub Prorektora, do swego zgromadzenia, iako przy życiu zostaie, i kwit własną ręką podpisany.

6to. Płaca, do urzędu iakiego w zgromadzeniu przywiązaną, urzędową się nazywa. Takowa płaca Rektora *wydziałowego* iest złotych tysiąc osimset na rok; Prorektora sześćset na rok. Rektorowie i Prorektorowie przez czas urzędowania swego dorobkowey pensyi odbierać nie będą; po skończonym zaś urzędowaniu, powracaiącym do Prefektury lub Professoryi powiększenie dorobkowey pensyi rachowane będzie od tey kwoty, na ktorey

O

ftaneli przed zaczęciem urzędu; lata iednak ftrawione na urzędzie w liczbę lat dwudzieftu do emerytury wyznaczonych policzone będą.

7mo. Kalece, nie ze fwoiey winy w kalectwo popadłemu (podług Roz. VI) przez czas uczenia, oprócz fpólnego ftołu, będzie dawana *płaca ręczna.* Gdy który w pierwfzych dziefięciu leciech dobrowolnego uczenia w kalectwo, niefpofobnym go do tey ufługi czyniące, popadł, odbierać ma co rok złotych czteryfta; w drugich zaś dziefięciu leciech podobnemu kalectwu podpadaiący złotych fześćfet brać będzie. Jeśli, z kalectwa wyfzedłfzy, powróci fię do uczenia, taką płacę *ręczną* brać zacznie, na iakiey był przed kalectwem.

8vo. Na utrzymanie całości domu, wyznaczy Kommiffya w proporcyi potrzeby mieyfcowey, i zabraney o niey od Wizytatorow wiadomości.

9no. *Nadzwyczayne* wydatki fą. *1mo.* Na pierwfze założenie zgromadzenia i opatrzenie w fprzęty gofpodarfkie wyznaczy Kommiffya, podług potrzeby, którą uzna Wizytator. *2do.* Na porządki ogniowe *3tio.* Nauczyciel kaleka, chcący oddalić fię od zgromadzenia, weźmie raz na zawfze płacę *ftołową, pierwiaftkową* i tę *dorobkową*, którą odbierał w czafie, gdy w zgromadzeniu pracował. *4to.* Wydatek na przefyłanie kandydatów z kaffy Kommiffyi łożony będzie.

10mo. Rektor lub Prorektor obowiązany ieft na początku każdego pułrocza, to ieft 1. Października i 1. Kwietnia ftołową płacę, podług liczby ofob zgromadzenia, do fpolney kaffy złożyć, i z nią fię obchodzić, iak fię opifało w Rozdziale VI. *Zgromadzenia Akademickie.* Penfye zaś ręczne, iako to pierwiaftkowe, dorobkowe, i urzędowe oddawać będzie półrocznie 1. Października i 15. Lipca, każdemu do rąk, za kwitem. Patrz do tego *artyk:* 12. w Roz. X. *Kaffa Prowincyonalna.*

11mo. Na początku roku fzkolnego w kfięgę porządku, podług *Wzoru* VII, o czym mowiło fię w Rozd: VII. *Obrady*; Rektor i każda ofoba zgromadzenia zapifze imie fwoie włafną ręką, z wyrażeniem oyczyzny, wieku, lat w zgromadzeniu, i płacy wfzelkiego gatunku, iaką ktora odbierze: takoweż zapify, powtorzone przez też fame ofoby, Rektor ma odeflać, ieden do Szkoły Głowney, drugi do kaffy generalney. Prorektorowie takoż, po uczynionych, podobnym fpofobem, zapifach w kfięgę porządku fwego zgromadzenia odefzlą ie do Rektora *wydziału*, dla przeflania do Szkoły Głowney i kaffy generalney.

ROZDZIAŁ XXIV.

SĄD, KARY, NADGRODY.

Nayżywfzym ieft Kommiffyi życzeniem, aby wfzyfcy iey zwierzchności podlegli, rządząc fię iak naypięknieyfzemi fumnienia, honoru, flufzności, ubiegania fię do chwalebnych nadgrod pobudkami, wfzelką potrzebę i przyczynę fądów, i kar oddalali. Atoli opatruiąc na przypadaiące okoliczności pewną i nieodwłoczną fprawiedliwość, te względem fądów i kar prawidła ftanowi.

1mo. Sąd fzkolny w rzeczach ważnieyfzych fkładać fię będzie z Rektora lub Prorektora, Prefekta, i Nauczycielów. Nie można wątpić, iż ci, którzy przykładem i nauką młodzież obywatelfką do wfzelakich cnot, których fundamentem ieft fprawiedliwość, prowadzić maią, fami iak nayściśley fprawiedliwość fzanować i zachowywać będą, nigdy iey dla żadnych względów nieodftępuiąc.

2do. Ten fąd tylekroć, nawet w rzeczach mnieyfzych, fkładany być ma, ile razy tego, lub kto z maiących władzą fądzenia, lub obwiniony, albo ofkarżaiący żądać będzie, bez ufzczerbku fzkolnego czafu. Nic fię iednak nie uymie przez to władzy nauczyciela, zadawania kar umiarkowanych uczniom fwoim, w fzkole za przeftępftwa tamże popełnione, iakie fą wyrażone w Art. 5. w Roz. XIV. *Nauczyciele.*

3tio. Spofob fądzenia profty być ma i do tego kfztałtu, który fię fądowi o rugowaniu ze fzkół publicznych niżey przepifuie, ftofowany; wyiąwfzy

iż tam podanie tylko wiadomości do Szkoły Główney nakazane iest, w innych zaś okolicznościach ten sąd stanowić może.

4to. W potocznych przewinieniach szkolnych, nauczyciele, Prefektowie, Rektorowie sądzenia uczniow i karania władzą mieć będą w tych obrębach: *1mo.* Iż każdy z nich zarówno ten sąd sprawować, i mnieysze, iak się niżey wymieni, kary naznaczać może, do którego się pierwey sprawa wytoczy. *2do.* Pierwszy raz niedbalstwem, opuszczeniem lekcyi lub szkoły, niepilnością w słuchaniu, lekkomyślnością, małą obrazą drugiego, i tym podobnemi występkami wykraczaiący, napomniany i strofowany być ma prywatnie; za powtórnym wykroczeniem publicznie w swoiey klassie; za trzecim zaś publiczniey w obecności klass innych; chybaby pierwsze przestępstwo publiczniey-sze było, tedy strofowanie w teyże publiczności ma być czynione. W każdey szkole regestr leniwych trzymany będzie, w który, przy powtórnym w szkolnych przewinieniach napomnieniu, wpisywać nauczyciel każe. W tychże przypadkach kara klęczenia w szkole, przepraszanie urażonego, i tym podobne używane będą. *3tio.* Gdy się który z uczniów po mnieyszych karach w powinnościach swoich względem pobożności, obyczaiow, nauk, i winnego zwierzchności posłuszeństwa niepoprawnym ukaże, a ieszcze nic cięższego z gorszeniem złączonego w szczególności nie popełni, na ow czas Rektor lub Prorektor, Professorowie przyzwą obwinionego, i zgromiwszy go, karę publiczną zawstydzenia na korytarzu szkolnym odbyć mu przykażą: kara ta zależeć będzie na trzymaniu w ręku karty z napisem, n. p. *niedbały w naukach, kłótliwy, nieposłuszny &c.* *4to.* Dalsze w tychże przestępstwach trwanie plagami skarane być ma. *5to.* Po dalszey ieszcze niepoprawie, Rektor lub Prorektor rodziców albo opiekunów uwiadomi, i niepoprawnego ucznia odeszle bez żadnego ogłaszania: gdyż o karze rugowania ze szkół, czyli *exkluzyi*, niżey dadzą się przepisy. *6to.* Ktoby na święta wyiechał przeciwko zakazom w Roz. XXI. *Czas wolny od nauk*; ten odesłany do niższey klassy będzie, bez powrotu w tym roku do wyższey; za powtornym zaś wyiechaniem mieysce w szkołach utraci. Za wczesny na wakacye wyiazd, lub opoźniony powrót, zostanie się w dawney klassie przez czas, w proporcyi opoźnienia, i póty do wyższey przypuszczony nie będzie, póki examinu z opoźnionych w teyże wyższey klassie lekcyi, a prywatną pilnością nadgrodzonych nieodprawi.

5to. W przestępstwach nie stosuiących się do szkolnych iedynie obowiązków, albo nie tak małey wagi, iak są w przeszłym artykule wyrażone, władza sądu i kary przy Prefekcie, a przez odwołanie się od tego, przy Rektorze będzie: lubo w większych przypadkach Rektor zaraz w rozsądzenie wchodzić może, gdy, za spólnym Prefekta i nauczycielów zdaniem, potrzeba wyniknie.

6to. Przełożeni szkolni iak naybardziey około tego czuwać powinni, aby wmawiać w uczniów iak naywiększy wstręt kłótni, zawziętości, gniewu; wprawiać ich w łatwe przebaczanie wzaiemnych uraz, zwłaszcza z prętkości popełnionych. Niechay uczniowie, nie mogąc się sami poiednać, obieraią sobie roziemców i poiednaczów z pomiędzy spółuczniów swoich, na których postanowieniu większością zdań uczynionym przestawać koniecznie maią: a gdy tego między sobą nie uczynią, rzecz się do nauczyciela moralney nauki wytoczy. Ten trzech sędziów z pomiędzy uczniów mianować będzie; a gdyby na ich zdaniu strony uspokoić się niechciały, sam nauczyciel moralney nauki w rozeznanie rzeczy wnidzie, i podług okoliczności, albo w sądzących błąd, lub przestępstwo sprostuie lub zgromi, albo spornych do przestania na dobrym sądzie przymusi, i za niepotrzebne wywoływanie postrofuie.

7mo. Ogólnie każdy z podległych zwierzchności, czuiąc się być uciemiężonym w niższym sądzie, może wytoczyć sprawę do wyższey po stopniach władzy, iako, to od nauczyciela do Prefekta, od Prefekta do Rektora, od tego do Wizytatora i Rektora Szkoły Główney: ale kiedyby się kto bez przyczyny, przez samą niespokoyność i krnąbrność, wywołuiącym pokazał, taki poddanym być ma podwóyney, lub potróyney karze, która mu w pierwszym, lub drugim sądzie naznaczona była.

8vo. Szczególniey ci, którzy sądzić będą, takim się kar do wyftępku wymiarem rządzić maią.

Ktoby fpółucznia albo obcego zelżył, prywatnie go przeprofi, a w przytomności obrażonego od Prefekta lub nauczyciela zgromiony będzie.

Za potwarz rzuconą, odwoła potwarz przy świadkach, i plagi odbierze, podług miary ciężkości potwarzy, i godności fpotwarzoney ofoby. A tego wyftępku, iako niezmiernie niewinność krzywdzącego, naywięcey wftręt wpaiać w umyfł młodzi należy, równie iak i kłamftwa, które i do potwarzania, i do innych przeftępftw, do zbrodni nawet, do upodlenia dufzy i utraty fławy prowadzi.

Napaftowanie, rzucanie kamieńmi, uderzenie i tym podobne przeftępftwa, publicznym zawftydzeniem, i podług okoliczności, plagami karane będzie. Ktoby ważył fię ranić, ten znaczną karę na ciele odbierze, i za leczenie rany zapłaci.

Za kradzież mnieyfzą domową lub w fzkole, prócz wrócenia rzeczy, nadgrodzenia fzkody, plagom podpadnie. Za kradzież obcą, fąd, podług iawności wyftępku, czytanie dekretu, kara publicznieyfza zawftydzenia i plag; za powtórzoną kradzież obcą, wyrzucenie ze fzkół, podług warunków, niżey o rugowaniu opifanych, chybaby i pierwfza kradzież znaczna i z ogłofzeniem była; w ten czas bowiem do oddalenia ze fzkół zaraz przyftąpić należy. Przełożeni mieć będą na to baczność iak naywiękfzą, aby, ile możności, fekret o takowym wyftępku, kiedy fkryty ieft, i o ukaraniu był zachowany.

Piiańftwo przypadkowe pierwfzy raz zgromieniem, powtórzone ujęciem pokarmu, częściey trafiaiące fię plagami być ma ukarane: a gdyby fię pofirzegł nałóg, zwłafzcza z zgorfzeniem, napaftowaniem i kłóceniem fię, uczeń ze fzkoły oddalonym będzie, dyrektorowi zaś kondycya odebrana, i toż oddalenie nakazane. Rugowanie publiczne ze fzkoł, gdyby okoliczności wyftępku na nie zarabiały, ma fię, podług opifu w niżfzym artykule, wykonywać.

Jawne niepofłufzeńftwo zwierzchności, zelżenie nauczycielów, mianowicie od dyrektora, fąd na to złożony iawnym upokorzeniem przy publicznym zwierzchności obrażoney przeprofzeniu, klęczeniem na iawnieyfzym między fzkołami mieyfcu, a w młodfzych, plagami ukarze: gdyby zaś odważył fię który przeciw zwierzchności rozruchy i bunty wfzczynać, taki na fądzie, iaki fię o rugowaniu ze fzkół przepifuie, z nich wyrzucony zoftanie. A kiedyby zwłoka udawania fię do wyżfzey zwierzchności, o te rugowania ze fzkół karę, ośmielała buntowników, tak, iżby nie przeftawali rozruchów, Rektor lub Prorektor, wraz z Prefektem i nauczycielami, weźmie przed fię mocne a roftropne śrzodki, aby herfztowie buntów albo oddaleni, albo zamknięci zoftali.

Obwiniony o rofpuftę prywatną i bez gorfzenia, prywatnie plagi odbierze; kiedy ta wina publicznieyfza i ze zgorfzeniem będzie, publicznie furowe zgromienie i publiczne plagi naftąpią. Ktoby ieszcze w nią popadł, ze fzkół prywatnym odesłaniem oddalony zoftanie: dyrektor zaś w pierwfzym takowym zgorfzeniu, kondycyą utraci, za powtórnym, ze fzkół prywatnie oddalony, albo publicznie rugowany będzie, podług okoliczności wyftępku i wyroku złożonego na to fądu.

Dyrektor opufzczaiący powinności fwoie, względem poruczonych fobie dzieci, pieniężnym karom podpadać ma, iako nie czyniący zadofyć umówionym między fobą, a rodzicami, lub ich namieftnikami obowiązkom, których fame tylko wykonanie płacić fię powinno. A ten warunek Prefekt, przy dawaniu kondycyi, dyrektorom wyraźnie opowie, oraz z każdym z ofobna, w przytomności iednego przynaymniey nauczyciela, i iednego z ftrony dyrektora świadka uczyni wymiar winy pieniężney za opufzczenie każdey powinności, w proporcyi roftropnie wziętey do całoroczney płacy. Tak n. p. za powtórne nieodprowadzenie dzieci do fzkoły, do kościoła, na rekreacyą, dyrektor zapłaci tyle . . . Rzekło fię, za powtórne opufzczenie, bo pierwfze przebaczone być może, przeftaiąc na upomnieniu. Za opufzczenie domowego lekcyi fzkolnych powtórzenia, za opufzczenie oddania Prefektowi raportu miefięcznego zapłaci tyle . . .

Te

Te pieniężne winy odbierać będzie Prefekt przy dwòch ze zgromadzenia osobach, regestr ich zapisywać i na ubogich uczniów, a mianowicie chorych, obracać ma, sprawę zaś z tego Wizytatorowi zdawać; a kiedy się karze pieniężney dyrektor poddać nie zechce, wtenczas publiczną zawstydzenia, lub oddalenia od dyrekcyi, w proporcyi winy, karę odniesie.

Dyrektor za srogie z uczniami obchodzenie się utraci dyrektorstwo, na którym zostaie, a gdyby po poprawie, otrzymawszy potym inną dyrekcyą, tenże sam występek względem powtòrnych uczniów popełnił, do wszelkiego napotym dozoru domowego w szkołach niesposobnym się stanie.

9no. Żądaiąc Kommissya zabiedz łatwości rugowania obwinionych ze szkòł, iako ostatniey kary, a to ukaranie mocnieysze, a zatym rzadsze uczynić, taki porządek w przypadku obwinienia, ktòreby się na exkluzyą zarabiać zdawało, stanowi. Gdy ktòry z uczniòw o występek iakowy większy obżałowany zostanie, Rektor z Prefektem i nauczycielami, a Prorektor z nauczycielami złoży radę. Na niey oskarżaiący doniesienie swoie iawnie, lub, ieśliby okoliczność wyciągała, taiemnie poda na piśmie Rektorowi lub Prorektorowi, z podpisem swoim. Obwiniony, za daną sobie o skardze wiadomością, na posiedzeniu Rektora, lub Prorektora, Prefekta i nauczycielow sluchany będzie. Jeżeli przekonany zostanie, tedy zasiadaiący każdy z osobna zdanie swoie poda, czy sądzi winowaycę być godnym wyrugowania ze szkòł; kiedy większość głosòw przeciw oskarżonemu będzie, wtedy Rektor lub Prorektor poda uwiadomienie o całey rzeczy Wizytatorowi, albo Szkoły Główney Rektorowi, dostatecznie wykładaiąc, podług sumnienia, wszystkie okoliczności tyczące się winowaycy i winy, iako to: urodzenia iego, lat, przeszłego sprawowania się, dawnych napomnień, lub kar, zgorszenia, iawności i społeczeństwa w przestępstwie i tym podobnych. Doniesienie to wszyscy, ktòrzy zasiadali podpiszą, toż dopiero, co Wizytator lub Rektor Szkoły Główney z swoią radą postanowi, Rektor lub Prorektor wykonać winien będzie. Gdy kto raz popadnie exkluzyi, tym samym nigdzie, pod żadnym pozorem, nie będzie przyięty do szkòł publicznych.

10mo. Co do karności osób zgromadzenia Akademickiego, te się przepisy stanowią. *1mo.* Wyiąwszy przypadki wielkiego zgorszenia i niezwyczaynego przestępstwa, zawsze, nim do sądu i kary przyidzie, napomnienie poprzedzać powinno. Rektor lub Prorektor napominać ma dwa razy prywatnie osoby swego domu za wykroczenia lub opuszczenia powinności; Rektora zaś i Prorektora naydawnieyszy z zasłużonych, lub w niebytności iego naydawnieyszy z nauczycielòw. Zaczym, ktoby w Przełożonych winę wyciągaiącą napomnienia postrzegł, o tym naydawnieyszego z zasłużonych, lub nauczycielow uwiadomi, a sekret iego nayściśley ma być zachowany. *2do.* W przypadku niepoprawy, nastąpi napominanie publiczne na posiedzeniu zgromadzenia. Napominanie to czynić będą też same, ktòre się wzwyż wymieniły, osoby, oraz i posiedzenie zwoływać prawo maią. *3tio.* Kiedy, ani publiczne napomnienie skutku nie weźmie, sąd domowy złożony być ma. Jeżeli obwiniona osoba iest *vocis passivæ*, zasiadać będą ci, ktorzy *passivam vocem* maią; ieżeli zaś obwiniony iest tylko *vocis activæ*, zaròwnie tamei, iako i *vocem activam* maiący, na sąd zasiędą. Wtedy Rektor lub ten, ktòry napomnienia Rektora ma prawo, w nieprzytomności obwinioney osoby przełoży oskarżenie; wezwany potym ten, ktòry był oskarżony, usprawiedliwiać się będzie. Po wysłuchaniu stron i ustąpieniu obwinionego, sekretne kreski pòydą, ktòrych większość karę stanowić będzie. Moc rozwiązania rowności przy Prezyduiącym zostanie. W tych przypadkach, w ktòrych nie o doniesienie tylko Szkole Główney (iako się niżey rzeknie) sąd złożony będzie, ale o ukaranie winnego, ten ktòry oskarża, bądź przełożony, bądź ktòry z nauczycielòw, ani prezydować, ani kreski dawać nie może.

11mo. Kary, ktòre, podług okoliczności winy, sąd stanowić może, a miarkować powinien, będą te:

Na Rektora i Prorektora w rzeczonym sądzie uczyniony ma być raport, od wszystkich sądzących osòb podpisany, do Szkoły Główney, albo do Wizytatora posłany; to doniesienie ma być trzy razy wprzòd na posiedzeniu czytane, a skoro większością sekretnych kresek przyięte zostanie, od wszystkich bez wymòwki podpisane być powinno.

Na inſze oſoby zgromadzenia zakaz wychodzenia na iaki czas z domu, albo i z właſney izby; wyrobienie od Kommiſſyi publicznego napomnienia, i czytanie onego na obradach domowych; odięcie *vocis activæ* lub *passivæ* na rok. Kara ta mianowicie naznaczona być ma za wyiawienienie ſekretu na poſiedzeniach ſądowych.

12*mo*. Kary pieniężne, uznaiąc zawſze rzetelną chorobę za ſprawiedliwą niewykonaney powinności przyczynę, ſtanowią ſię te:

Rektorowi za oddalenie ſię od domu, nie z powodu powinności ſwoich, lub bez pozwolenia Szkoły Główney nad ſześć dni w mieſiącu, Prorektorowi z ś nad ni cztery, wytrącono być ma z całey płacy roczney tyle dwa razy, ile z niey równym podziałem na ieden dzień roku ſzkolnego przypada.

Prorektor i Prefekt za niebytność na examinach, lub ktorego dnia między ſzkołami, w równym wymiarze część płacy ręczney dzienney tracić będą.

Kaznodzieia podobnie, za opuſzczenie powinności ſwoich, takowey pieniężney karze podpadnie.

Nauczycielom za opóźnienie na lekcye półgodziną, część półdzienna płacy roczney, za uchybienie godziny, całodzienna część takowa wytrącona być powinna.

Gdyby zaś który z nauczycielow lub innych chorobę zmyślał, zmyślenie to na domowym poſiedzeniu wyiawione ku zawſtydzeniu iego, i na oczy wyrzucone mu będzie. Te pieniężne kary, za dowiedzionym przeſtępſtwem, uiſzczone być maią przy półrocznym oddawaniu płacy, którą oſoby zgromadzenia do rąk biorą: a opuſzczenia powinności zwyż wyrażone, zapiſywane będą, względem Rektora lub Prorektora, od naydawnieyſzego z zaſłużonych lub z nauczycielów; względem Prefekta, od naydawnieyſzego z nauczycielów; względem nauczycielów, od Prefekta; względem Kaznodziei, od Rektora lub Prorektora. Ilekroć to zapiſanie naſtąpi, ten, który zapiſał, Rektorowi lub Prorektorowi doniesie, (a względem Rektora lub Prorektora, dwòm oſobom *vocis passivæ*) ci zaś o tym donieſieniu uwiadomić maią tego, który zapiſany ieſt. Co ſię z takowych win pieniężnych zbierze, około tego zgromadzenie na końcu ſzkolnego roku w ten ſpoſób rozrządzenie uczyni: aby naprzod, podług wymiaru dzienney kwoty, tym płaca oddana była, którzy drugiego w opuſzczoney powinności zaſtąpili, potym, co nadto zbędzie, między nauczycielów pilnieyſzych, którzy obowiązków ſwoich nie uchybiali, podzielone było.

Ktoby, nieodwoławſzy ſię do wyżſzey zwierzchności, po wydanym przez ſąd domowy wyroku, wykonać go nie chciał, donieſiony być ma Szkole Główney, z podpiſem oſób zaſiadaiących na ſądzie.

13*tio*. Kary ſądowi Szkoły Główney zachowane ſą te: utrata płacy urzędowey, utrata powiękſzaiącey ſię rokiem płacy, utrata *vocis passivæ* na lat trzy lub więcey, odebranie urzędu, albo doczeſne od niego zawieſzenie, oddalenie od ſtanu Akademickiego.

4*to*. Kary pieniężne z przyczyny opuſzczenia lekcyi w Szkole Głowney też ſame poſtanowiaią ſię, które w tym Rozdziale przepiſane ſą na nauczycielów *wydziałowych i podwydziałowych*: co ſię ma rozumieć i o powinnościach oſob urzędy ſprawuiących w Szkołach Głównych.

NADGRODY.

Ile wſtrętu i przymuſu okazuie Kommiſſya w ſtanowieniu kar na przewiniaiących; ile ſobie życzy, aby na ſamym pogrożeniu kaźń zawſze przeſtawać mogła, tyle czuie ukontentowania, wyſtawuiąc zaſługom nadgrody, tyle ma nadziei, iż pobudki honoru i innych korzyści bezſkuteczne nie będą.

1*mo*. Nadgrody zwyczayne dla oſób ſtanu Akademickiego różnicą i trwałością pracy wymierzone wyznaczyły ſię w Roz. XXIII. *Płaca*,

2*do* Nadgrody nadzwyczayne dla tychże oſób być maią; przydanie roku do liczby lat pracy przepiſaney, do otrzymania urzędu Rektora, Prorektora i Prefekta; przyśpieſzenie rokiem płacy dorobkowey; dar w pieniędzach na ieden raz; policzenie iednego roku za dwa w przeciągu lat dwu-

dzieftu wyznaczonych do poczytania między zaflużonemi i do korzyści onychże; wyfyłanie do cudzych kraiów z pomocą fundufzu, ku wydofkonaleniu fię wyflanego i ku pofpolitemu dobru; oddanie prelatur, kanonii, beneficiów należących do kollacyi Kommiffyi. Te nadgrody nie mogą być otrzymane, tylko przez ofobliwfze zaflugi, iakowe fą: napifanie dobrego dzieła w którey umieiętności lub nauce; wynalazek pożyteczny w umieiętnościach i kunfztach; znaczny poftępek uczniów w większey onychże liczbie, niż zwyczaynie bywa, który poftępek iawnieby dowodził z ftrony nauczyciela ofobliwfzą pilność i biegłość w fpofobie uczenia. Uznanie wartości tych nadzwyczaynych nadgrod należeć będzie do sądu domowego tym kfztałtem, iaki względem kar przepifany ieft, do rozeznania Wizytatora. Co do zaflugi znakomitfzego uczniów poftępku, iako fię wyżey rzekło, fprawę dać i tę zaflugę rozeznawać dwoy naftępnie Wizytatorowie powinni, a iak fię rzecz ma, Szkołę Główną, i przez iey raport Kommiffyą uwiadomiać: Kommiffya zaś nadgrody wyznaczać będzie.

Kiedy kto! z ofob ftanu Akademickiego nadzwyczayną nadgrodę odbierze, Rektor Szkoły Główney wfzyftkim zgromadzeniom doniefie, i do publicznych gazet poda, z wyrażeniem ofoby, zaflugi, i nadgrody.

3tio. Dla uczniów zwyczayne nadgrody będą; pochwalenie w raportach do Szkoły Główney, a przez nią do Kommiffyi z obyczaiów i z poftępku w naukach; doniefienie o tymże rodzicom lub krewnym przez Prefekta uczynione; przy otwarciu fzkół ogłofzenie przeyścia do wyżfzey klaffy, podług opifu w Roz. XXI. pod tytułem *Otwarcie fzkoł*; dawanie dyrekcyi lepiey popifuiącym fię na examinach; obieranie w klaffach na *Dekurionów* i wyżfze mieyfca; obieranie przez nich gry i zabawek na rekreacyach, i tym podobne: Po każdomiefięcznym examinie, ci, ktòrzy znakomiciey fię popifzą, i od examinatorów iednoftaynie ofądzeni będą za godnych nadgrody, pozwolenie otrzymaią nofzenia u czapki lub kapelufza kokardy błękitney; nadto na tablicy tak w klaffie fwoiey, iako i na kòrytarzu fzkòł, imiona fię ich wyrażą a te nadgrody od iednego do drugiego examinu trwać maią. Kiedy zaś ktòry z uczniów za całorôczny examen taką nadgrodę otrzyma, przez cały naftępuiący rok używać będzie ponfowey. Procz tego, za iednomyślną po examinach zgodą, Prefekt z Profefforami rozrządzać mogą inne nadgrody, ftofownie do poftępkow w naukach i obyczaiach każdego.

4to. Około nadgrod nadzwyczaynych dla uczniów, takie fię rozrządzenie czyni. Po examinach całorocznych i popifach publicznych, Prefekt w fzkołach *wydziałowych*, *podwydziałowych* zaś naydawnieyfzy z nauczycielów, za daniem świadectw od Profefforów, poda Rektorowi lub Prorektorowi tych uczniów, ktòrzyby fię nadzwyczaynym poftępkiem popifali. Rektor lub Prorektor złoży obradę fzkolną, na ktòrey zniefione i porównane być maią zdania, po każdym examinie o uczniu żądaiącym nadgrody dawane, o raz kompozycye i ćwiczenia. Jeżeli ze wfzyftkich rzeczonych zdań ukaże fię, iż ftatecznie w biegu nauk był pilnym, i zawfze fąd examinatorów przyznał mu poftępek daleko większy nad mierność, wtedy przyftąpi Rektor fpòlnie z Profefforem nauki, o ktòrą idzie, do naznaczenia mu materyi do pifania w rodzaiu oneyże, albo w taki fpofób ułoży pytania, żeby z odpowiedzi znać było, iako uczeń obeymuie całą ofnowę, całego ducha nauki: może nawet dozwolić, aby podług upodobania fwego dał uftnie fprawę z teyże ofnowy, porządku i związku nauki. Prefekt przyzwoite oftrożności względem pifania naznaczoney proby opatrzyć powinien. Gdy popis uznany będzie większością głofów za godny przyięcia, z wymienieniem w fzczególności gatunku nadgrody, wtenczas Rektor lub Prorektor doniefie Szkole Główney i Kommiffyi, a za tey wyrokiem nadgroda na publicznym popifie przez naydoftoynieyfzą duchownego lub świeckiego ftanu ofobę na ten czas znayduiącą fię, uroczyście zaflużonemu oddana będzie. Przeto zaś w przyfądzaniu nadgrod nadzwyczaynych przepifuią fię ściśleyfze warunki, aby i fąd ten od wfzelkich pobocznych względów był iak naydalfzy, i nadgroda fama rzadfzą a tym famym chwalebnieyfzą ftawała fię. Takowe nadgrody będą: darowanie znacznego iakiego dzieła uczonego, narzędzi fizycznych lub matematycznych, lift od Kommiffyi do rodziców lub krewnych z oświad-

czeniem ukontentowania; umieszczenie w czasie w kancellaryi Kommissyi; zale- cenie J. K. Mci i Radzie Nieustaiącey; względem uboższych, przyięcie między uczniе fundusowe: a o tym wszystkim obwieszczenie po szkołach kraiowych, oraz doniesienie w publicznych gazetach, z wyrażeniem osoby, zasługi i nad- grody.

ROZDZIAŁ XXV

EDUKACYA FIZYCZNA

Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych iego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił iego, starań stosowanych do szczę- pomnażaiącego się wieku, a zawsze za cel maiących uczynić człowieka e- śliwym i do wykonania powinności zdolnym; takowa osnowa starań iest grun- dukacyą fizyczną. Związek i ziednoczenie nayściśleysze duszy z ciałem tuie istotną potrzebę i okazuie rownie ścisły związek edukacyi fizyczney z edukacyą moralną. Nie można być szczęśliwym, niemożna nabierać oświe- cenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu iey władz, zdatności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez zdrowia, bez mo- cnego i trwałego złożenia ciała: zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił, od pierwszego wychowania w niemowlęctwie, od sposobu życia w mło- dzieńskim wieku, nieochybnie zawisły. Pokarm, pielęgnowanie, hartowanie z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziecięciem, więcey, niż się pospolicie rozumi, wpływaią w przymioty umysłu i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszemi wrażeniami idzie przyzwy- czaienie się, wprawa i nałóg, a ten iest po większey części naturą.

1mo. Temi prawdami przekonani Przełożeni i wszyscy edukacyi społo- bywatelów poświęcaiący posługi i prace swoie, tak sami w wykonaniu te- go obowiązku rządzić się niemi maią, iako też trzymać się powodu rostro- pności, rodziców radami i oświeceniem ku iednemuż celowi prowadzić. Ra- dy te i przestrogi ściągnąć przyzwoicie można do tych punktów. *1mo.* Iż pierwsze niemowlęcia wychowanie istotnym iest rodzicielskim obowiązkiem; iż dalsza iego edukacya od tey pierwiastkowey koniecznie zawisła; iż pier- wszych błędów, i wynikaiących z tąd przywar przez poźnieysze ćwiczenia, nauki, strofowania, kary, zgładzić i poprawić zawsze niewymównie trudna, a częściey niepodobna iest; iż rodzice sami zdaleka przysposabiać się do te- go celu powinni przez wstrzemięzliwość życia i cnotliwe obyczaie *2do.* Sła- bość i niedołężność człowieka, nie tylko iemu samemu życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzystwa ludzkiego, użycia darow opatrzności, ale też szkodę niezmierną narodowi całemu i obywatelstwu przynosi; gdyż moc i obrona kraiowa, z siły i mocy ludzi w szczególności wziętych składa się i sta- nowi, bo przy równości inszych korzyści i kondycyi, a częstokroć i bez tey rowności, ten nakoniec kray potężnieyszym być musi, ktory siłą i czer- stwością każdego z osobna obywatela drugi naród przewyższa. Doświadcze- nie uczy, iak daleko słabsze iest dzisieysze pokolenie od dziadow swoich; ten skutek, ktory się zaniedbaniu edukacyi winien, w poźnieyszą potomność prze- słany z większą ieszcze powszechności szkodą pomnoży się, ieśli temu wy- chowanie mezkie nie zabieży. *3tio.* Naywiększą rodzicow baczność zabawiać powinno, aby iak naylepszy wybor osob maiących karmić i piastować dzieci czynili, tak co do zdrowia ciała, iako co do przymiotów duszy i obyczaiów. Bardzoby trzeba żałować tych rodzicow z dziećmi ich razem, ktorzyby potrzebowali wyłuszczenia tey przestrogi i przekonania o tey prawdzie. Wesołość lub posępność, złość lub dobroć, odwaga i męstwo, albo gnusność, lękliwość na całe życie człowieka zostaiące, nayczęściey początek maią w obchodzeniu się z dziećmi tych, ktorym pierwiastki dni onych poruczone by- ły. Nieustannie zatym rodzice na naydrobnieysze w pielęgnowaniu synów i corek swoich okoliczności czuwać maią, zabawę tę poczytuiąc, rownie za naypoważnieyszą, iako i naygodnieyszą stanu swego, a nie spuszczać się na osoby mniey o cudze dobro dbaiące, a często pełne błędow i złych nałogow

4to.

4to. Uwaga rodziców i trofkliwe roztrząfanie wfzyftkiego, co fię do edukacyi dzieci ftofuie, kierować ich poftępowaniem będzie, aby roftropne pomiarkowanie i środek zachowywali w obchodzeniu fię względem dzieci, co do ciepła, zimna, kąpieli, pokarmu, odzienia, hartowania fił, i tym podobnych rzeczy, według okoliczności zdrowia, fkładu ciała, pory czafu, &c. zawfze iednak pewni u fiebie być maią, iż gorąco, powietrze zamknięte, krępowanie, gnuśne leżenie, miękka pościel, zbytnie w fzaty otulenie, ofłabia, wątli i zniewieściałym czyni żyć zaczynaiącego człowieka. 5to. Za wzmagaiącym fię wiekiem i wzroftem dziecięcia, pomnażać w nim należy rzefkość, fzykowność i fiłę, daiąc mu wolność biegania i fkakania, wprawuiąc go, bez zbytnego filenia, w okazywanie i nabywanie mocy; przez gry trudnieyfze, gonitwy, ieżdżenie na koniu męfzczyzn, ugadzanie pocifkami, i innym tego rodzaiu ćwiczeniem; do czego ftofuie fię niżey podane na fzkoły opifanie gry i zabaw w czafach rekreacyi (*) 6to. Zbytnie fukanie, ftrofowanie, prędkość i łatwość karania, ucifka w dziecięciu i głufzy równie żywość umyfłu, iako i ciała 7mo. Gdy przyidzie do początków nauk, zczym fię ani śpiefzyć ani opoźniać należy, miarkuiąc fię okolicznościami fłabego lub dobrego zdrowia dziecięcia, otwartości lub tępości dowcipu i tym podobnemi; wtedy nieodftępnie tego rodzice przeftrzegać powinni, aby nagle nieobciążać młodocianego umyfłu naukami, gdyż w dalfzym czafie doyrzalfzego rozumu, więcey dzień ieden fprawi, niż długi przeciąg lekcyi w zahukanym a nierozumieiącym niemowlęciu. Smak młodym fprawić należy w uczeniu fię, aby tę zabawę mieli za rozrywkę, aby nauki i uczących kochali. Nic mniey nie przyftoi rodzicom, iako uwodzić fię ową próżną a równie śmiefzną, iak fzkodliwą chęcią, żeby fię dzieci z dowcipem i obciążaiącemi famą pamięć naukami popifywały. Naypierwfze i naydoftoynieyfze ftaranie być powinno, żeby nabywały rozfądku (którego miara ieft każdemu wiekowi przyzwoita) i wczefnych fkłonności ku dobremu, zamiłowaniu prawdy, i rzetelności; czego wfzyftkiego, bez rzamów moralnych, bez napominania i ftrofowania nabiorą, kiedy widzieć będą rodziców, i tych, którzy ie otaczaią, rozfądnie mówiących i poczciwie czyniących.

2do. Kiedy iuż rodzice do fzkół publicznych dzieci oddadzą, Rektorowie, Prefekci, nauczyciele, za iedną z iftotnych powinności mieć fobie będą, nieprzerwanie z edukacyą moralną łączyć edukacyą fizyczną, i w tey mierze rządzić fię maią temi prawidłami 1mo. W dawaniu nauk ftarać fię należy, aby dać uczniom poczuwać fmak z powiękfzania wiadomości, iżby fami lubili naukę, z ochotą i wefołością fię do niey przykładali; aby nie obciążać umyfłu, a zwłafzcza pamięci młodego, więcey na uwagę i rozmyfł, który naygruntownieyfzą czyni pamięć, aniżeli na ofchłe wzmiankowanie rzeczy, albo fłów, części nauk i ofnowę ich podaiąc. 2do. Utrzymuiąc młódź w granicach powolności, ufzanowania ku ftarfzym, i obyczayności wiekowi temu przyzwoitey, dawać iey przyftoyną wolność mówienia i czynienia, nie tłumić w nim rzefkości i żywości przyrodzoney, ale umieć ią obrócić dobrze, i ku dalfzym korzyściom kierować: wyftrzegać fię zatym uftawicznego ftrofowania i fukania, potrzebnym napomnieniom moc i dzielność daiąc, przez rozfądne okazywanie fkutków z ich błędów lub przywar, i przekonanie na rozum. 3tio. Doglądać przełożeni powinni, aby mieťzkania dzieci iak nayzdrowfze były, aby iak nayczęściey izby przewietrzane i od zbytniego gorąca chronione, aby fię młódź wprawiała w iak naywiękfze około fiebie, i około rzeczy fwoich ochędóftwo. Wmawiać w dzieci będą wftręt wfzelkiey miękkości, i zniewieściałey delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i boiaźni, które i zdrowiu fzkodzą, dufzę ofłabiaią, i pogardę a pośmiech ściągać zwykły, 4to. Rektor, Prorektor z Prefektem i nauczycielami uczyni ułożenie, które dyrektorom podane będzie, aby każdego dnia fzkolnego, czafy wyznaczone były na rozrywkę dla dzieci, a zwłafzcza po obiedzie, i wieczorem, wyraźnie ftanowiąc, aby codzień, ile możności, na wol

Q

(*) W Rzeczypofpolitey Rzymfkiey, kiedy kogo o złą edukacyą zawftydzić chciano, zwyczay był mówić: *nec literas novit, nec natare*: ani czytać, ani pifać, ani pływać nie umie.

nym powietrzu zabawiały się, a kiedy tego pora niedozwoli, różne ćwiczenia i rozrywki odbywały w domach: i takowe ułożenie wiadome przez Professora lub Prefekta być powinno uczniom. *5to.* Podczas rekreacyi i wakacyi, ćwiczenia sił, gry, rozrywki, cały czas zabierać powinny, miarkuiąc wszystko rostropnością, przez wzgląd okoliczności wieku, równych lub nierównych sił dzieci, zdrowia, przeszłego wychowania &c. *6to.* Takowe zaś ćwiczenia i gry, do mocy, szykowności, zręczności i szybkości ciała, do męstwa i odwagi pomagaiące, nayprzyzwoitsze zdaią się te: gra w piłkę z ubieganiem się i żywym obracaniem; palon, czyli gra w dużą piłę, ciskanie zręczne kamieni na wodę, gonitwy do pewnego kresu, wyprzedzanie się na wzgòrki i przykre mieysca, potykanie się w palcaty, ieżdżenie konno, rozmierzanie ogrodów, pòl, mieysc do przystępu trudnieyszych, i tym podobne. *7mo.* Za godne Szlacheckiey młodzi poczytać się powinny ćwiczenia takowe, które obrotów żołnierskich, w ciągnieniu, szykowaniu, dobywaniu, i bronieniu iakiego mieysca naśladuią: nic bardziey do wpoienia męstwa, mocy duszy, szlachetney wielkomyślności i ducha starodawnego rycerstwa nie pomoże, iako takowa młodzi zaprawa. W niey rostropnie kierowani nauczą się rozeznawać bezrozumne iunactwo od prawdziwego męstwa i waleczności: zawczasu przekonani zostaną o tey prawdzie, i do uiszczenia iey przygotuią się: iż każdy obywatel, we wszystkich kraiach, ale osobliwie w Rzeczypospolitey, żołnierzem, to iest obrońcą oyczyzny swoiey być powinien, nie oglądaiącym się na płacę, lecz idącym torem sprawiedliwości i honoru. A iako Przełożeni i dozorce nad edukacyą, w zwyż wymienionych ćwiczeniach i rozrywkach, bronić iak naypilniey maią wszelkich zdrad, podstępów, napastowania, przewodzenia mocnieyszych nad słabszemi, okazywania iunactwa i zuchwalstwa, gdy się zaś co takowego przytrafi, surowo karać; tak z drugiey strony wielce pomoże, kiedy nie lękliwych, nie delikatnych, odważnieyszych i zwycięzców w grach i ćwiczeniach, iawnie, bez poniżenia nikogo, pochwalać, gałązki lub wieńce im ofiarować, na czele innych w podobnych rozrywkach stawiać, drugich do sławienia wierszem wygraney spòłucznia zachęcać będą. Tak nierozdzielnym idąc związkiem edukacya moralna z edukacyą fizyczną, będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, oyczyźnie dobrego obywatela.

REGESTR ROZDZIAŁOW

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O SZESCIU PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.				
I. *Professor pierwszey Klassy.*	Grammatyka; wypisy łacińskie - godz: 9.	Arytmetyka - - - 6. Formowanie charakteru - - - 2.	Początki Geografii teraźnieyszey - - - 2.	Moralna nauka, i wypisy łacińskie - - 1.
II. *Professor 2. Klassy.*	W tey Klassie dalsze prowadzenie nauk tymże porządkiem, co wyżey, z Książek Elementarnych, które są przepisane.			
	W. PROF. WYMOWY	M. PROFES. MATEM.	F. PROFES. FIZYKI.	P. PROFES. PRAWA.
III.	Grammatyka; wypisy z Korneliusza Nepota; Listy Cycerona i Pliniusza - 8.	Powtórzenie Arytmetyki - - - - 2. Część pierwsza Geometryi - - - 4	Historya naturalna o Ogrodnictwie - - 2. Wypisy łacińskie do tegoż - - - - 1.	Dzieie Assyryiskie i Perskie z Geografią, i wypisy łacińskie - - - - 2. Moralna nauka i wypisy łacińskie - 1.
IV.	Wypisy z tychże Autorow, co wyżey; ćwiczenie się w wymowie - - - 3.	Kończenie części pierwszey Geometryi - 4. Algebra - - - - 4.	Historya naturalna o Rolnictwie, i wypisy łacińskie do tegoż - - - - 2. Wstęp do Fizyki - 4.	Dzieie Greckie z Geogr. i wypisy łacin. - - - 2. Moralna nauka i wypisy łacińskie do Moralney - - 1.
V. *Dwuletnia.* ROK. I.	*Razem pierwszoletni i drugoletni.* Wypisy z Poetow Klassycznych; Mowy niektóre - - 3.	Część druga Geometryi - - - 4.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey pierwsza - - 6. Historya naturalna o Kopalnych, i wypisy łacińskie do tey materyi - - - 2. Botanika - - - 1.	Dzieie Rzymskie z Geografią; i wypisy łacin. do Dzieiow - 3. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypisy łac. do Moralney - 1.
V. *Dwuletnia.* ROK. II.	*Razem Pierwszoletni i Drugoletni.* Wypisy z Poetów Klassycznych w rozmaitym rodzaiu; Mowy niektóre - - - 3.	Kończenie Algebry - - 2. Rysunki miernicze i inne potrzebne - 2.	Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey druga - - - 6. O zachowaniu zdrowia, i wypisy łacińskie do tegoż - 2. Botanika - - - 1.	Moralna i Prawo - - 3. Wypisy łac. do Moralney - - - - - 1.
VI.	Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza *de arte Poetica.* - - - - 6.	Logika - - - - 2.	Historya sztuk i kunsztow; wypisy do tychże łacińskie - - 2.	Moralna i Prawo - - 7. Dzieie Narodowe - 2. Wypisy łacińskie do Moralney nauki i Prawa - - 1.

NOTA. 1mo. NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

2do. Lekcye ięzyków cudzoziemskich dawane będą przez dwanaście godzin w tydzień uczniom na trzy części podzielonym, iak się wyraża w rozłożeniu dziennym tey Tablicy, i podług opisu w Roz: XV. *Klassy i Nauki,* pod tytułem: *Języki cudzoziemskie &c.* do którego opisu stosować się ma rozłożenie i innych pobocznych lekcyi.

Nro 1mo do Tabl: I.

ROZŁOZENIE DZIENNE TABLICY I. NA GODZINY PORZĄDKIEM KLASS SZESCIU Z ODMIANĄ PROFESSOROW.

KLASSY	Godziny				
I. *Professor pierwszey Klasy.*	od 8.-9. / 9-10.	*Pon. Srz. Piąt.* Gramat. wypisy łaciń.	*Wtor. Czw. Sob.* Aryt.		
	2-3	*Srz. Sob.* - - - / Gramat. wypisy łaciń.	*Pon. Piąt.* Charakter.		
	3-4	- - *Sob.* - - - -	- - - - - -	*Pon. Piąt.* Początki Geogr. terazniey.	*Srzoda.* Moralna, wypisy łacińskie.
II.		*Professor 2giey Klasy będzie prowadził dalszy ciąg tych samych nauk tymże porządkiem, co wyżey.*			
		W. PROFESSOR WYMOWY.	M. PROFES. MAT.	F. PROF. FIZYKI	P. PROF. PRAWA.
III.	8-9 / 9-10	*Pon. Srz. Piąt* Gramat. wypisy łaciń.	*Wtor.* Arytmet. *Czw. i Sob.* Geomet.		
	2-3	....	....	*Srz.* Wypisy łacińskie do Ogrodn. / *Piąt.* Ogrodnictwo.	*Pon.* Dzieie, wyp. łac.
	3-4	*Sob.* Gramat. wypisy łacińskie.	....	....	*Srz.* Moral. wyp. łac.
IV.	8-9 / 9-10.	.... /	*Pon. Srz.* Geom. *Piąt.* Algebra.	*Wtor. Czw.* Wstęp do Fizyki	*Sob.* Dzieie, wyp. łac.
	2-3	.... / *Piąt.* Wyp. łac. ćwiczenie się w wym.	*Pon.* ...... / Algebra.	....	*Srz.* Moralna, wypisy łaciń.
	3-4	*Pon.* Toż samo.	*Srz.*	*Sob.* Rolnictwo, wyp. łaciń.	
V. *Dwuletnia.* ROK *pierwszy.*	8-9	....	....	*Sob.* Kopalne, wyp. łac. / *Pon. Srz. Piąt.* Fizyka.	*Wtor.* Dzieie, wyp. łac. / *Czw.* Dzieie, wyp. łac.
	9-10	....	....	*Sob.* Kopal. wyp. łac.	*Wtor.* Powtórzen. Moralney, wyp. łac.
	2-3	*Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre. / *Srz.* Wyp. łac. mowy niektóre.	.... / *Piąt. Sob.* Część druga Geometryi.		
	3-4	....	....	*Pon.* Botanika.	
ROK *drugi.*	8-9	....	....	*Sob.* O zdrowiu, i wyp. łacińskie. / *Pon. Srz. Piąt.* Fizyka	*Wtor.* Moral. Prawo. / *Czw.* Moral. Prawo.
	9-10	....	....	*Sob.* O zdrowiu, i wypisy łaciń.	*Wtor.* Wypisy łaciń. do Moral.
	2-3	*Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre / *Srz.* Wyp. łac. mowy niektóre	*Piąt.* Algebra. *Sob.* Rysunki miernicze		
	3-4	....	....	*Pon.* Botanika.	
VI.	8-9 / 9-10	*Wtor. Czw. Sob.* Uwagi i wiadom. o wymo. i poezyi; wyp. łac.	....	....	*Pon. Srz. Piąt.* Moral. Prawo. / *Piąt.* Dzieie narod.
	2-3	....	*Srz.* ...... / Logika.	*Pon.* ...... / Hist. sztuk i kunszt. wyp. łac.	*Sob.* Moralna, Prawo, wypisy łaciń.
	3-4	....	*Pon*	*Srz.*	*Piąt.* Dzieie narod.

Msza Studentska co dzień ma się zaczynać o siódmey godzinie.

Język Niemiecki:
- Od 10 do 11 *Pon. Srz. Piąt. Sob.* Poczynaiący.
- Od 10 do 11 *Wtorek, Czwartek* Postępuiący.
- \- - - - - - - - - - - - -
- Od 1 do 2 *Poniedziałek, Sobota,* Postępuiący.
- Od 4 do 5 *Pon. Srz. Piąt. Sobota.* Doskonalący się.

NOTA. Wolno będzie Rektorowi odmienić którą godzinę lekcyi ięzyka Niemieckiego, ieśliby inne lekcye extraordynaryine tego wyciągały, bez umnieyszenia iednak liczby godzin; takoż w zimie, maiąc wzgląd na dni krótkie, lekcyą Niemiecką od 4 do 5. może przełożyć na inny czas; porządku zaś nauk pryncypalnych żadney niewolno mu czynić odmiany.

Nro 2do do Tabl. I.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	Godziny	Poniedziałek	Wtorek	Srzoda	Czwartek	Piątek	Sobota
I.	od 8 do 9 9 - 10	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.	Gram. wyp. łac.	Arytmetyka.
	2 - 3	Charakter	- - - - -	Gram. wyp. łac.	- - - -	Charakter.	Gram. wyp. łac.
	3 - 4	Począt. Geografii teraźnieyſzey.		Moral. wyp. łac.	- - - -	Począt. Geografii teraźnieyſzey.	
II.		Dalsze prowadzenie tychże nauk tym porządkiem, co wyżey.					
III.	8 - 9 9 - 10	W. Gram. wyp. łaciń.	M. Arytmetyka.	W. Gram. wyp łaciń.	M. Geometrya	W. Gram. wyp. łaciń.	M. Geometrya.
	2 - 3	- - - - - - - - P. Dzieie. wyp łaciń.	- - - - -	F. Wyp. łac. do Ogrodn.	- - - - -	F. Ogrodnictwo	W. Gram. wyp. łaciń.
	3 - 4	- - - - - - -	- - - - -	P. Moral. wyp. łacińſkie.	- - - - - - -		
IV.	8 - 9 9 - 10	M. Geometrya	F. Wſtęp do Fizyki.	M. Geometrya	F. Wſtęp do Fizyki.	M, Algebra.	P. Dzieie, wyp. łaciń.
	2 - 3	M. Algebra . .	- - - -	P. Moral. wyp. łaciń.	- - - -	W. Wyp. łac. ćwiczenie ſię w wymowie.	F. Rol. wyp. łac.
	3 - 4	W. Wyp. łaciń. Cwiczenie ſię w wymowie	- - - - - -	M. Algebra.	- - - -		
V. Dwuletnia — ROK pierwſzy.	8 - 9	- - - - - - F. Fizyka	P. Dzieie. wyp. łaciń.	F. Fizyka	P. Dzieie. wyp. łaciń.	F. Fizyka	F. Kopal. wyp. łaciń.
	9 - 10	- - - - - -	P. Powtorze. Mor. Wyp. łaciń.				
	2 - 3	W. Wyp. łaciń. Mowy niektóre	- - - - - -	W. Wyp. łaciń. mowy niektó.	- - - - - - -	M. Część druga Geometr.	M. Część druga Geometr.
	3 - 4	F. Botanika	. . . .				
ROK drugi.	8 - 9	. . . . . . F. Fizyka	P. Moral. Prawo	F. Fizyka	P. Moral. Prawo.	F. Fizyka	F. O zdrowiu, wyp. łac.
	9 - 10	- - - - - -	P. Wyp. ła. do Mo.				
	2 - 3	W. Wyp. łaciń. mowy niektò.	- - - -	- - - - - - W. Wyp. łaciń. mowy niektó.	- - - -	M. Algebra	M. Ryſunki miernicze.
	3 - 4	F. Botanika	- - - -	- - - -	- - - -		
VI.	8 - 9 9 - 10	P. Moral. Prawo	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łaciń.	P. Moral. Prawo.	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łaciń.	P. Moral. Prawo	W. Uwa. i wiad. o wym. i poez. wyp. łaciń.
	2 - 3	F. Hiſtorya ſztuk i kunſztów	- - - - -	M. Logika	- - - - - - - -	- - - - - P. Dzieie Naro.	Moral. Prawo P.
	3 - 4	M. Logika	- - - - -	F Hiſtorya ſztuk i kunſztów	- - - - - - -	- - - - -	Wyp. łac. do Moralney.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O TRZECH PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.				
I. Dwoletnia. Professor 1. Klassy.	*Dla pierwszoletnich* Grammatyka na Klassę I. *Dla drugoletnich* Grammatyka na Klassę II. Wypisy łacińskie iednak będą dla obóletnich; *iednego roku, co na Klassę I. drugiego, co na drugą w szkołach o sześciu Professorach są wyznaczone.* 10. NOTA. *Gdy pierwszoletni biorą lekcyą Grammatyki, drugoletni maią sobie przypominać i poprawiać pierwszoletnich. Gdy się tłumaczy drugoletnim, pierwszoletni będą częścią słuchać, co iuż mogą na swych początkach poiąć, częścią tłumaczyć na piśmie wypisy, częścią charakter formować.*	*Dla pierwszoletnich* Moralna nauka na Klassę I. i wypisy łacińskie. *Dla drugoletnich* Moralna nauka na Klassę II. i wypisy łacińskie. 1. NOTA. *Wszyscy razem będą słuchać iedney i drugiey części, iako łatwych do zrozumienia.*	*Dla pierwszoletnich* Arytmetyka. *Dla drugoletnich* Dalsza Arytmetyka 6. NOTA. *Gdy się pierwszoletnim lekcya daie, drugoletni będą sobie przypominać, i pierwszoletnich poprawiać. Gdy drugoletni biorą swoię lekcyą, pierwszoletni będą częścią słuchać applikacyi łatwieyszey, częścią rozwiązywać na piśmie zadane sobie przykłady.* Formowanie charakteru dla obóletnich - 1.	*Dla obóletnich* Początki Geografii teraźnieyszey - - - - - - 2. *Wszyscy razem słuchać maią.*
	W. PROFESSOR WYMOWY	**I RAZEM NAUKI MORALNEY.**	**M. PROFESSOR MATEMATYKI,**	**I RAZEM HISTORYI NATURALNEY.**
II. Dwóletnia.	*Dla pierwszolet.* Grammatyka z Klassy III. o 6 *Prof.* *Dla drugoletnich* Taż sama. *Tey wraz z pierwszoletnemi będą słuchać dla wrażenia sobie w pamięć prawideł Gram.* Wypisy z Korneliusza, listy Cycerona i Pliniusza iednak będą dla obóletnich; *wzięte iednego roku z Klassy III. drugiego z IV. szkół o sześciu Professorach.* 6.	*Dla pierwszoletnich* Dzieie Assyryiskie i Perskie wraz z Geografią, i wypisy do tych łacińskie *Dla drugoletnich* Greckie z Geografią, i wypisy łacińskie 2. NOTA. *Wszyscy razem maią słuchać Dzieiów, które z wypisami łacińskiemi będą brane z Klass III. i IV. szkół o sześciu Professorach.* Podobnie moralna dla obóletnich wraz z wypisami łaciń. do tey materyi *wzięta z Klass III. i IV.* . . . . 1.	*Dla pierwszoletnich* Powtorzenie Arytmetyki i Część pierwsza Geometryi. *Dla drugoletnich* Kończenie Części pierwszey Geometryi. 8. NOTA. *Daiąc tę lekcyą podobnie postąpić należy, iak w pierwszey Klassie podczas Arytmetyki dawaney dla obóletnich.*	*Razem dla pierwszoletnich i drugoletnich* Historya naturalna na przemiany, iednego roku o ogrodnictwie brana *z Klassy III*, drugiego o rolnictwie z IV *Szkoł o sześciu Professorach* - - 2 Wypisy łacińskie stosowane do teyże materyi - - - - - - - - - - 1.
III. Dwóletnia.	ROK. I. *Razem dla pierwszoletnich i drugoletnich.* Cwiczenie się w wymowie, Mowy niektóre; wypisy z różnych Poetów Klassycznych; *Jak w Klassie V. Roku I. Szkoł o sześciu Professorach.* 6.	Dzieie Rzymskie z Geografią i wypisy do tych łaciń. z *Klassy V. Roku I.* - - 4 Powtorzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypisy łacińskie *podobnie, iak w Klassie V Roku I.* 1.	Druga Część Geometryi - - - 4. Rysunki miernicze i inne - - 1.	Wstęp do Fizyki z *Klassy IV. Szkoł, o sześciu Professorach* - - 4.
	ROK. II. *Razem dla pierwszoletnich i drugoletnich* Cwiczenie się w wymowie. Mowy niektóre; wypisy z różnych Poetów Klassycznych *Jak w Klassie V. Roku II.* 6.	Moralna, prawo, i wypisy łacińskie do tey materyi, *iak w Klassie V. Roku II.* 4. Dzieie Narodowe z *Klassy VI.* - - 1.	Algebra - - - - - - 4. Botanika - - - - - - 1.	Historya naturalna o kopalnych, y wypisy łacińskie; *iak w Klassie V. Roku I.* - - - - - - - 2. Historya sztuk i kunsztów; wypisy łaciń. do tychże; *iak w Klassie VI.* - 2.

NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

Nro 2do do Tabl: II.

ROZŁOZENIE DZIENNE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM TRZECH KLASS Z ODMIANĄ PROFESSOROW.

KLASSY	Godziny				
I. *Dwóletnia.* *Professor pierwszey Klassy.*	od 8. - 9.	*Pon. Srz. Piąt* Gram. wypisy łaciń.	. . . .	*Wtor. Czw. Sob.* Arytmetyka.	
	9 - 10.	. . . .	. . . .		
	2 - 3	. . . .	. . . .	*Piąt.* Charakter	*Pon.* Początki Geogr. teraźnieyszey.
	3 - 4	*Srz. Sob.* Gram. wyp łaciń.	*Piąt.* Moral. wyp. łac.	. . . .	
		W. PROFESSOR WYMOWY I MORAL.		M. PROFES. GEOM. I HIST. NATUR.	
II. *Dwóletnia.*	8 - 9	*Pon. Srz. Piąt.* Gram. wypisy łaciń.	. . . .	*Wtor.* Arytmet. *Czw.* i *Sob.* Geomet.	
	9 - 10	. . . .	. . . .		
	2 - 3	. . . .	. . . .	. . . .	*Srz.* Wypisy łac. do Ogrod. albo Roln.
			Sob. Dzieie, wyp. łac.	*Pon.* Geometrya.	*Piąt.* Ogrodnict. albo Rolnict.
	3 - 4	. . . .	*Srz.* Moral. wyp. łac.	. . . .	
III. *Dwóletnia.* *ROK pierwszy.*	8 - 9	*Wtor. Czw. Sob.* Cwiczenie się w wymowie, wyp. łaciń.	. . . .	*Pon. Pią.* Część druga Geometryi.	*Srz.* Wstęp do Fizyki.
	9 - 10.				
	2 - 3	. . . .	*Srz.* Powtorze. Moral. wyp. łaciń.	. . . .	
			Piątek, Pon. Dzieie wyp. łaciń.		*Sob.* Wstęp do Fizyki.
	3 - 4	. . . .	. . . . . .	*Srz.* Rysunki miern.	
ROK drugi.	8 - 9	*Wtor. Czw. Sob.* Cwiczenie się w wymowie, wypisy łaciń.	. . . .	*Pon. Piąt.* Algebra.	*Srz.* Kopalne, wyp. łaciń.
	9 - 10				
	2 - 3	. . . .	*Srz.* Dzieie Narodow.	. . . .	
			Piąt. Pon. Moralna, Prawo, wyp. łaciń.		*Sob.* Hist. sztuk i kunsztów, wyp. łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . .	*Srz.* Botanika.	

Msza Studentska codzień ma się zaczynać o godzinie siódmey.

Nro 2do do Tabl. II.

TOZSAMO ROZŁOZENIE TABLICY I. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	Godziny.	Poniedziałek	Wtorek	Srzoda	Czwartek	Piątek	Sobota
	od 8 do 9						
I.	9 - 10	Grammat. wyp. łaciń.	Arytmetyka.	Grammat. wyp. łaciń.	Arytmetyka.	Grammat wyp łacin.	Arytmetyka.
Dwóletnia.	2 - 3	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	Charakter.	
		Począt. Geogr. teraźn.		Grammat. wyp. łaciń.			Grammat. wyp. łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . . . .	. . . . .	. . . . .	Mor. wyp. łac.	
	8 - 9						
II. Dwóletnia.	9 - 10	W. Grammat. wyp. łac.	M. Arytmet.	W. Grammat. wyp. łac.	M. Geometrya.	W. Gram. wyp.	M. Geometrya
	2 - 3	. . . .	. . . .	M. Wyp. łaciń. do Ogrodn. i Rolnict.	. . . .		
		M. Geometrya.				M. Ogrodnict. albo Roln.	Dzieie, wypisy łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . .	W. Moralna wyp. łaciń.	. . . .		
	8 - 9	. . . .	. . . .	. . . .			
		M. Geometrya.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Wstęp do Fizyki.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Geometrya.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.
	9 - 10	. . . .	. . . .				
	2 - 3	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .		
ROK pierwszy.		W. Dzieie, wypisy łaciń.		W. Powtórzen. Moralney, wyp. łaciń.		W. Dzieie, wyp. łaciń.	M. Wstęp do Fizyki.
				M. Rysun. mier.	. . . .		
	3 - 4	. . .	. . . .				
III.							
Dwóletnia.	8 - 9						
ROK drugi.		M. Algebra.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.	M. Kopal. wyp. łaciń.	W. Cwiczenie się w wymo. wyp. łaciń.	M. Algebra.	W. Cwiczenie się w wym. wyp. łaciń.
	9 - 10						
	2 - 3	. . . .	. . . .	W. Dzieie Narodowe.	. . . .		
		W. Moralna, Prawo, wyp. łaciń.				W. Moral. Prawo, wypisy łaciń.	M. Hist. sztuk i kunsztów, wyp. łaciń.
	3 - 4	. . . .	. . . .	M. Botanika.	. . . .		

Tabl: III. Roz. XVI.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH O CZTERECH PROFESSORACH, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA PRZEZ TYDZIEN PO GODZIN 20.

KLASSY.	W. PROF. WYMOWY i razem MORALNEY		M. PROFES. MATEM.	F. PROFES. FIZYKI.
I. Dwóletnia. *Profeſsor pierwſzey Klaſsy.*	W tey klaſie Grammatyka, i inne nauki będą dawane przez godzin 20. na tydzień, tym ſpoſobem, iaki ieſt na Tablicy II. dla pierwszey klaſsy dwóletniey w ſzkołach o trzech Profeſsorach, i w rozłożeniu teyże dziennym przepiſany.			
II. przez ieden Rok	Grammatyka; wypiſy z Korneliuſza Nepoſa; Liſty Cycerona i Pliniuſza godz. 6. *Jak w Klaſsie III. o ſześciu Profeſsorach.*	Dzieie Aſsyryiſkie; wypiſy do tych łacińſkie - - - 1. Moralna, wypiſy łacińſkie - - - 1. *wſzyſtko iak w Klassie III. Szkoł o ſześciu Profeſsorach.*	Powtórzenie Arytmetyki - - - - 2. Część pierwſza Geometryi - - 6. Ryſunki miernicze - 1.	Ogrodnictwo godz. - 2. Wypiſy łacińſkie do tegoż - - - - 1. *Jak w Klaſsie III. ſzkoł o ſześciu Profeſsorach.*
III. przez ieden Rok	Wypiſy z tychże Autorow, co wyżey. Cwiczenie ſię w wymowie. } 3. *Jak w Klassie IV. Szkoł o ſześciu Profeſsorach.*	Dzieie Greckie z Geografią; wypiſy łacińſkie - - - 1. Moralna i wypiſy łacińſkie - - - 1. *Jak w Klassie IV. ſzkoł o ſześciu Profeſsorach.*	Algebra - - - - 4. Kończenie Częścipierwſzey Geometryi, i Część iey druga 3.	Rolnictwo - - - 2. Wypisy łacińſkie do tegoż - - - - 1. Wſtęp do Fizyki - 4. *Jak w Klaſsie IV. ſzkoł o ſześciu Profeſsorach.* Botanika - - - 1.
IV. Dwóletnia.	ROK I. *Razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich.* Wypiſy z różnych Poetow Klaſsycznych; mowy niektóre - - 1. *Jak w Klaſsie V. Roku I. i II. ſzkoł o ſześciu Profeſsorach.*	Dzieie Rzymſkie z Geografią; i wypiſy do tychże łacińſkie - - 3. Moralna, Prawo, wypiſy łacińſkie - - 3. *Jak w Klaſsie V. Roku I. i II.*	Kończenie Części drugiey Geometryi - 3. Ryſunki miernicze - 1.	Przypomnienie wſtępu do Fizyki, i Część iey pierwsza - - 6. Hiſtorya naturalna o kopalnych, i wypiſy łacińſkie do tychże . . . 2. Botanika . . . 1. *Jak w Klaſsie V. Roku I. ſzkoł. o ſześciu Profeſsorach*
	ROK II. *Razem dla pierwſzoletnich i drugoletnich* Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiuſza, Kurcyuſza, Tacyta; Liſt Horacyuſza *de arte Poetica.* *Jak w Klassie VI.* } 5	Dzieie narod. z *Klaſsy VI.* - - - 1. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass, i wypisy łacińſkie - - 1.	Kończenie Algebry - - 2. Logika z *Klaſsy VI.* 2.	Przypomnienie wſtępu do Fizyki, i Część iey 2ga, *iak w Klassie V. Roku II.* 6. O zachowaniu zdrowia, i wypiſy łacińſkie z *Klaſsy V. Roku II.* - - 1. Hiſtorya ſztuk i kunſztow; wypiſy łacińſkie, *iak w Klassie VI.* - - - - 2.

NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

Nro 2mo do Tabl: III.

ROZŁOŻENIE TABLICY III. NA GODZINY, PORZĄDKIEM CZTERECH KLASS Z ODMIANĄ PROFESSORÓW.

KLASSY	Godziny				
I. *Dwóletnia. Professor pierwszey Klassy.*	od 8. - 9. 9 - 10 2 - 3 3 - 4	W tey Klassie lekcye iść będą podług rozłożenia dziennego przyłączonego do Tablicy II. Nro. 1mo.			
		W. PROF. WYMOWY i razem MORALNEY		M. PROF. MATEM.	F. PROF. FIZYKI.
II. *przez ieden Rok.*	8 - 9 9 - 10	*Pon. Srz. Piąt.* Gram. wypisy łaciń.	- - - - - - - - - -	*Wtor.* Arytmet. *Czw.* *Sob.* Geometrya.	
	2 - 3 3 - 4	. . . .	*Srz.* Dzieie, wyp. łac. *Sob.* Moral. wyp. łac.	*Sob.* Rysunki miernic. *Pon.* Geometrya. . . . . - - - -	*Piąt.* Ogrodnictwo. *Srz.* Wyp. łac. do Ogr.
III. *przez ieden Rok*	8 - 9 9 - 10.			*Pon. Srz.* Algebra. *Piąt.* Geometrya.	*Wtor. Czw.* Wstęp do Fizyki. *Sob.* Rolnictwo.
	2 - 3 3 - 4	*Sob.* Wyp. łac. ćwiczenie się w wymowie. *Piąt.* Toż samo.	*Pon.* Dzieie, wyp. łac. *Srz.* Moral. wyp. łac.	. . . . . . *Sob.* Geometrya.	*Srz.* Botanika. *Pon.* Wyp. łac. do Rol.
ROK pierwszy	8 - 9 9 - 10	. . . .	*Sob.* Dzieie, wyp. łac. *Wtor.* Dzieie, wypisy łac. *Czw.* Moralna, wyp. łaciń. *Sob.* Moral. wyp. łac.		*Pon. Srz. Piąt.* Fizyka.
	2 - 3 3 - 4	. . . . *Pon.* Wyp. łac. mowy niektóre.	- - - - - - - - - - - - - -	*Piąt.* Rysunki miern. *Srz.* Geometrya. *Pią.* Geometrya.	*Pon.* Botanika. *Sob.* Kopalne; wypisy łaciń.
IV. *Dwóletnia.* *ROK drugi.*	8 - 9 9 - 10.	- - - - - - *Wtor. Czw.* Uwagi, i wiad. o wymowie, i Poezyi, wyp. łac. *Sob.* Tożsamo.	*Sob.* Dzieie narodowe.		*Pon. Srz. Piąt.* Fizyka.
	2 - 3 3 - 4	- - - - - - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - *Pon.* Powtórzenie Moralney; wyp. łac.	- - - - - - - - *Srz.* Algebra, *Piąt.* Logika.	*Pon.* O zdrowiu wraz z wypisami. łac. *Sob.* Historya sztuk i kunszt. wyp. łac

Msza Studentska codzień ma się zaczynać o godzinie siódmey.

Nro 2do do Tabl. III.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE TABLICY III. NA GODZINY, PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

KLASSY.	Godziny.	Poniedziałek	Wtorek	Srzoda	Czwartek	Piątek	Sobota
I. Dwóletnia.	od 8 do 9 9 - 01 2 - 3 3 - 4	Tym porządkiem, iak w Rozłożeniu dziennym przyłączonym do Tablicy II. Nro. 2do.					
II. przez ieden Rok	8 - 9 9 - 10	W. Grammat. wyp. łaciń.	M. Arytmetyka	W. Grammat. wyp. łaciń.	M. Geometrya.	W. Grammat. wyp. łacin.	M. Geometrya
	2 - 3	. . . .	. . . .	W. Dzieie, wyp. łaciń.	. . . .	. . . .	M. Ryſunki.
		M. Geometrya.				F. Ogrodnict.	
	3 - 4	. . . .	. . . .	F. Wyp. łaciń. do Ogr.	. . . .	. . . .	W. Moral. wyp. łaciń.
III. przez ieden Rok.	8 - 9 9 - 10	M. Algebra.	F. Wſtęp do Fizyki.	M. Algebra.	F. Wſtęp do Fizyki.	M. Geometrya	F. Rolnictwo.
	2 - 3	W. Dzieie, wyp. łaciń.	. . . .	M. Botanika.	. . . .	. . . .	Wyp. łac. ćwiczen. w wym.
						W. Wyp. łaciń. ćwicz. w wym.	
	3 - 4	F. Wyp. łaciń. do Rolnict.	. . . .	W. Moral. wyp. łac.	. . . .	. . . .	M. Geometrya
IV. Dwóletnia. ROK pierwſzy.	8 - 9	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	W. Dzieie, wypiſy łaciń
		F. Fizyka.	W. Dzieie, wypiſy łaciń.	F. Fizyka.	W. Mor. wyp. łaciń.	F. Fizyka.	
	9 - 10	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	W. Moralna, wyp. łaciń.
	2 - 3	F. Botanika.	. . . .	. . . .	. . . .	M. Ryſunki.	
				M. Geometrya.			F. Kopalne.
	3 - 4	W. Wyp. łac mowy niektóre	. . . .	. . . .	. . . .	M. Geometrya.	
ROK drugi.	8 - 9	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	W. Dzieie narodowe.
		F. Fizyka.	W. Uwagi, wiadom. o wym. i Poez. wyp. łacińſkie.	F. Fizyka.	W. Uwagi, wiadom. o wym. i poez. wyp. łaciń.	F. Fizyka.	
	9 - 10	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	W. Uwagi, wiadom. o wym. i Poez. wyp. łaciń.
	2 - 3	F. O zdrowiu wraz z wyp. łaciń.	. . . .				
				M. Algebra.	. . . .	M. Logika.	F. Hiſt. ſztuk i kunſztów, wyp. łaciń.
	3 - 4	W. Powtorzen. Moral. wyp. łaciń.	. . . .				

Tabl: IV. Roz. XVI.

ROZŁOZENIE NAUK i GODZIN w SZKOŁACH o PIĘCIU PROFESSORACH, z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA PRZEZ TYDZIEN PO GODZIN 20.

Gdzieby dla liczności uczniow potrzeba było mieć pięciu Profeſsorów, porządek dla tych będzie ułożony ſtoſownie do trzech poprzedzaiących Tablic, a to w ten ſpoſób: ieżeliby większa liczba uczniów była w pierwſzych klaſsach, tedy Klaſsy I. i II. pòydą tym rozłożeniem nauk i godzin, iakie ieſt na Tablicy I. ułożoney na ſzkoły o ſześciu Profeſsorach; trzy zaś dalſze wypełnią przepis Klaſs II. III. i IV. na Tablicy III. ſzkòł o czterech Profeſsorach, tak, iż Klaſsa druga na Tablicy III. będzie uważana trzecią, trzecia czwartą, czwarta piątą, zachowuiąc wiernie rozłożenie nauk i godzin na każdą przepiſane. Lecz, gdzieby większa liczba uczniów znaydowała ſię w wyżſzych klaſsach, tedy Klaſsa I. może być dwòletnia i ſtoſowna do rozłożenia nauk i godzin, iakie ieſt na Tablicy II. ſzkół o trzech Profeſsorach; cztery zaś dalſze wykonane będą, iak ſą rozrządzone na Tablicy I. ſzkół o ſześciu Profeſsorach, tak, iż klaſsa trzecia na Tablicy I. będzie uważana drugą, czwarta trzecią, piąta czwartą, ſzòſta piątą. A zatym wyſzczegulnienie Tablicy IV. przez rozkład na pięciu Profeſsorów tu ſię niekładzie, iako łatwo z poprzedzaiących mogącey ſię uformować, gdzieby potrzeba było tey liczby Nauczycielów. Ta tylko zoſtawuie ſię przeſtroga, ażeby nic nieodmieniać z porządku tygodniowego i dziennego nauk i godzin w nadmienionych trzech Tablicach i w innych do nich przyłączonych opiſanego, które Rządzcy ſzkół i Nauczyciele wiernie wypełnić powinni.

NAUKA CHRZESCIANSKA

będzie dawana w każdą Niedzielę i w Swięta.

PROTOKOŁ MIEYSCOWY WIZYT

PRZEZ

GENERALNYCH WIZYTATOROW

lub przez REKTOROW WYDZIAŁU N,

ODPRAWIONYCH

W SZKOŁACH N.

ZACZĘTY

W MIESIĄCU N. ROKU N.

NOTA. Papier tego Protokołu i innych kśiąg rządowych, ile można, będzie tey wielkości, iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a zwłaszcza rapporta posyłane do Szkoły Głowney zachowaią koniecznie tę miarę papieru, dla łatwieyszey ich oprawy w iednę księgę.

WIZYTA GENERALNA SZKOŁ N.

ZGROMADZENIA AKADEMICKIEGO

lub XX. PIAROW, BAZYLIANOW &c.

ODPRAWIONA W ROKU N.

przez N. - - GENERALNEGO WIZYTATORA.

lub przez N. - - REKTORA WYDZIAŁU N.

Zaczęta dnia n. mieſiąca n. ſkończona dnia N.

ZAGAIENIE WIZYTY NA OBRADZIE.

Imiona Osób.

Dnia, *ut ſupra,* zaczęta i zagaiona ieſt Generalna Wizyta na obradzie zgromadzenia, *którą* ſkładali, N. Rektor *vel* Prorektor, N. Prefekt, N. Zaſłużony, N. Profeſsor &. N. Kaznodzieia. Po przemowie ſtoſowaney do okoliczności dałem do czytania inſtrument Delegacyi Wizytatorſkiey; czytana była kſięga przeſtrog na przeſzłey generalney wizycie zoſtawionych; uczynione potym pytania o ſtanie ſzkół, prowadzeniu nauk, poſtępku uczniów w nauce i obyczaiach; o Dyrektorach i fizyczney edukacyi; ſłowem przebieżone w generalności uſtawy Kommiſsyi na ſzkoły przepiſane. Powzięte z tey obrady potrzebne wiadomości oſobno w pamiętniku zapiſałem do dalſzego rozważenia, z których, iako i z dalſzych, w naſtępuiących dniach robot ułożone artykuły ſą te:

KSIĘGI RZĄDOWE.

Podane mi były kſięgi tyczące ſię rządu ſzkół i domu, inwentarze &c. wyrażone pod rozdziałem VIII. *Rektor.* podług wzorów. *Te Wizytator, gdy będą dokładne, podpiſze.*

ROZMOWY OSOBISTE.

Porządkiem, zacząwſzy od Rektora, przyzywane były oſoby zgromadzenia &c. Przełożenia ich ſą te &c. *Nic niewyrazi w tym akcie, coby ſekretu wyciągało; to zapiſze oſobno w ſwoim pamiętniku.*

NABOZENSTWO

Nabożeńſtwo ſię wypełnia ſtoſownie do uſtaw takowym porządkiem &c. Obchodzona bywa corocznym nabożeńſtwem pamięć dobroczyńców edukacyi. Mſze ſię za nich odprawuią &c. Co zapiſano bywa w kſięgę na to ſporządzoną. *Nadmieni, ieśli ſam tylko Kaznodzieia powinność duchowną odbywa, lub kto mu ieſt na pomocy.*

DOM, KOSCIOŁ, SALE SZKOLNE.

Te budowle w dobrym ſtanie zoſtaią, równie iak biblioteka i *Muſæum. Naznaczy co przybyło, a co ubyło z Inwentarzów &c.* Stół ſpolny ſię utrzymuie, ekonomika tym idzie porządkiem &c.

KASSA PROWINCYONALNA i PŁACA ZGROMADZEN.

Kaſsa w tym ſtanie &c. Płaca dochodzi wſzyſtkich &c. *Poſtąpi podług uſtawy.*

ZWIEDZENIE KLASS, LICZBA UCZNIOW.

Zwiedzaiąc klaſsy, znalazłem liczbę uczniów wynoſzącą do N. Lekcye idą podług rozłożenia nauk w uſtawach przepiſanego z kſiążek elementarnych. Doświadczenie Klaſsy pierwſzey trwało godzin N. drugiey godzin N. trzeciey &c. Zadawane były pytania przezemnie i przez NN. Znaydowali ſię przytomni NN. Ze wſzyſtkich rodzaiów nauk uczniowie ściśle doświadczani byli. Naywięcey ſię popiſali w pierwſzey klaſsie NN. w drugiey NN. w trzeciey &c. Czytane były w wyżſzych klaſsach kompozycye, w niżſzych przeglądane formowania charakteru. Mowa ſtoſowana do dzieła wizyty poprzedzała i kończyła każde doświadczenie. *Słowem zapiſze różne mogące wypaść zdarzenia.*

J Ę Z Y K I C U D Z O Z I E M S K I E.

Metrowie ięzykow NN. Przykładaią ſię do nich uczniowie w liczbie NN.

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE.

Te ſię podług uſtaw pełnią. Jeſt kſięga one zapiſuiąca. Na popiſach rocznych przytomni bywać zwykli goście NN&c.

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA.

Wpraſzaią ſię NN. Zgromadzenie o nich zaświadcza. Na doświadczeniach Wizytatorſkich wybornie ſię popiſali &c.

EDUKACYA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE.

Zwiedzane bywaią przez Prefekta ſtancye uczniów, przeſtrzegane ochędóſtwo, i porządek w pomieſzkaniach &c. Gry ſą, piłka, muſtra, ubieganie ſię &c. Zdrowie ſłużyło, lub podlegali ſłabościom: Dyrektorom czytaią ſię ich uſtawy &c. Przełożenia im podczas wizyty uczynione ſą te &c.

U C Z N I O W I E F U N D U S Z O W I.

W liczbie ich ieſt NN. Poſtępek, ochędoſtwo &c. Na funduſz wpraſzaią ſię ci NN.

K O N W I K T Y, P E N S Y E.

Są z pozwoleniem Kommiſsyi te. Młodź z nich do ſzkół publicznych chodzi &c. *Wypytać ſię, ieśli nie ma ſzkół w okręgu wydziału bez pozwolenia Kommiſsyi.*

S Z K O Ł Y P A R A F I A L N E.

Są te NN. odległość ich taka &c. Urządzenie Rektora z Prorektorem względem wizytowania onych ieſt takie &c

P A T E N T A.

Bez patentów Prefekta lub liſtu Wizytatora nie byli do ſzkół przyimowani.

S P R A W Y.

Sprawy takowe były, tak ſię zakończyły &c. *lub* ſąd przez Wizytatora złożony &c

I N N E A R T Y K U Ł Y.

Różne okoliczności, i zdarzenia mogą ieſzcze uformować inne artykuły, które ſię w akt wizyty wpiſzą, z przeſtrogą zawſze dla Wizytatora, aby ſekretne wiadomości w pamiętniku iego tylko zoſtały. Przeſtrogi ſtoſowne do tego aktu i innych okoliczności wpiſzą ſię w kſięgę oſobną, na to ſporządzoną.

Z A K O N C Z E N I E W I Z Y T Y.

Po roztrząśnieniu wyrażonych i innych materyi tyczących ſię ſzkół i zgromadzeń, ſproſiłem oſoby, którym uczyniłem niektóre przełożenia, zaleciłem zachowanie uſtaw &c. Dałem do czytania ten akt wizyty wciągniony w protokół mieyſcowy, z którego wypis, aby podpiſali, upraſzałem. Dan N. dnia &c. N. Wizytator Generalny mpr.

NOTA. *Ta cała wizyta wypiſana będzie dla Wizytatora z położeniem na początku:*

Wypis z Protokółu mieyſcowego Generalnych wizyt.

WIZYTA GENERALNA SZKOŁ N.

ZGROMADZENIA &.

na końcu. Wyięto z protokołu, czyli Aktów Generalnych Wizyt ſzkół N.

Na co ſię zgromadzenie podpiſuie.
wſzyscy maią podpiſać ſię.

Potym będzie dana do czytania kſięga oſobna przeſtrog ſtoſowanych do tego aktu i innych okoliczności, której wzór naſtępuie.

KSIĘGA PRZESTROG I ZALECEN

ZOSTAWIONYCH

PRZEZ

GENERALNEGO WIZYTATORA

SZKOŁOM WYDZIAŁOWYM N. lub *SZKOŁOM PODWYDZIAŁOWYM* N.

NALEZĄCYM DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTA W MIESIĄCU N. ROKU N.

ROK N.

W MIESIĄCU N.

Odprawiła ſię Wizyta Generalna, zaczęta dnia N. skończona N, ktòrey Akt wciągniony ieſt w protokół mieyſcowy Wizyt. Tu ſię oſobne zoſtawuią zgromadzeniu przeſtrogi i zalecenia. *Naprzòd &c.*

Wzór III. Roz. IV.

RAPPORT

WIZYTY GENERALNEY SZKOŁ NN.

Wymieni wſzyſtkie ſzkoły.

ODPRAWIONEY PRZEZ N. &c.

ALBO

WIZYTY WYDZIAŁU N.

ZAWIERAIĄCEGO SZKOŁY NN.

ODPRAWIONEY PRZEZ N. REKTORA WYDZIAŁU N.

W ROKU N.

DANY SZKOLE GŁOWNEY.

NOTA. Papier tego rapportu będzie, koniecznie takowey wielkości iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwieyſzey oprawy wſzyſtkich rapportow w iedną kſięgę

RAPPORT WIZYTY GENERALNEY PRZEZ N.

PRZESTROGA. Rozmaite są roboty pod czas Wizyty, iedne służące wszystkim szkołom, drugie właściwe niektórym mieyscom, inne naostatek wypadaiące z różnych zdarzeń i okoliczności: rapport zaś Wizytatora wszystko to zamykać i określić powinien. Bezstronność i rostropność powoduiąca go poda mu zdania; Akt wizyty, przestrogi i zapisania w pamiętniku podadzą mu materye.

ARTYKUŁY GENERALNE WIZYTY WSZYSTKIM SZKOŁOM SŁUŻĄCE.

Opisze krótko sposób swóy wizytowania generalnie we wszystkich szkołach zachowany: przywiedzie rzecz przemowy swoiey przy zagaieniu wizyty na obradzie, tudzież mów i przełożeń podczas zwiedzenia klass do uczniów mianych: wyrazi sposób, iakim czynił doświadczenia w ich postępku: nadmieni o rozmowach swoich z obywatelami, o innych robotach wszystkim szkołom spólnych, o zakończeniu wizyty &c.

WYSZCZEGULNIENIE WIZYTY.

I. WYDZIAŁ N.

1. SZKOŁY N. STANU AKADEM. *lub* ZAKONNE. N. *Ma zachować porządek artykułów, iaki iest w akcie Wizyty położony, którego wypis przyłączy.*

ZAGAIENIE WIZYTY NA OBRADZIE.

IMIONA OSÓB.

Wizyta Generalna zaczęta i zagaiona była na obradzie zgromadzenia, dnia N. miesiąca N. Skończona dnia N. Szkoły te są o sześciu, trzech, czterech &c. Professorach. Imiona ich są położone w Tabelli generalney, i w akcie wizyty.

KSIĘGI RZĄDOWE.

Da Wizytator zdanie o dokładności onych, podług Roz: VIII. *Rektor.*

ROZMOWY OSOBISTE.

Do tego, co w akcie wizyty wyraził, przyda wiadomości w swym pamiętniku zapisane, i szczegulnieysze doniesienia tyczące się Szkół i edukacyi; wyrazi, iakie przedsięwziął potrzebne zaradzenia i śrzodki &c. Postąpi, iak przepisuie artykuł 11. w Roz: IV. *Wizyta.*

NABOZENSTWO.

Opisze nabożeństwo, obyczaie osób zgromadzenia, dyrektorow i uczniów &c. Da zdanie o Kaznodziei.

DOM, KOSCIOŁ, SALE SZKOLNE.

Do tego, co położył w akcie wizyty, przyda zdanie swoie o stanie budowli, o dozorze domu, stole spólnym &c. da zdanie o Inwentarzach &c. Bibliotece, *Musæum* &c. podług art. 13. w Roz. IV. *Wizyta*; także podług Rozdziału IX. *Dom.*

KASSA PROWINCYONALNA i PŁACA ZGROMADZEN.

Podług tegoż 13. artykułu w Rozdziale IV. i podług Rozdziału X. względem Kassy postąpi i wyrazi wszystko w rapporcie. Nadmieni także, ieśliby co postrzegł zdrożnego względem płacy. Roz. XXIII, *Płaca.*

ZWIEDZENIE KLASS, LICZBA UCZNIOW.

Do tego, co iest w akcie wizyty opisane, przyda w rapporcie zdania swoie o Rektorze, osobach zgromadzenia, lekcyach &c. wymieni uczniów osobliwszym postępkiem przewyższaiących: postąpi we wszystkim podług artykułów 14. 15. 16. w Rozdz. IV. *Wizyta*, i innych przepisów w ustawach Rektora, Prefekta, Nauczycielów, uczniów, klassy i nauki &c.

JĘZYKI

JĘZYKI CUDZOZIEMSKIE.

Da zdanie o metrach i uczniach, do czego przeczyta w Roz. XV. *O ięzykach i innych pobocznych naukach.*

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE.

Opisze, iak się te pełnią &c. Przeczyta Rozdział XVII. *Examina i Popisy.*

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA.

Zapisze o nich zdania podług artykułu 16. w Roz: IV. *Wizyta*, i podług Roz: V. *Kandydaci.*

EDUKACYA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE.

Postąpi w tym, i opisze podług przepisów w ustawach.

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI.

Stosować się ma do art. 18. w Roz. IV. *Wizyta*, i do Roz. XIX. *Uczniowie Funduszowi.*

KONWIKTY, PENSYE.

Postąpi podług art. 19. w Roz. IV. *Wizyta*, i art. 22. w Roz. VIII. *Rektor.*

SZKOŁY PARAFIALNE.

Zachowa przepisy pod Rozdziałami IV. *Wizyta*, VIII. *Rektor*, XXII. *Szkoły Parafialne.*

PATENTA, SPRAWY, OBRADY ZGROMADZEN, WIZYTY REKTOROW WYDZIAŁOWYCH uformuią tyleż artykułow Wizytatorowi do rapportu. Prócz tych, inne artykuły wypaść mogą z różnych okoliczności, zdarzeń &c. Przeto Wizytator ma dobrze wrazić sobie Rozd. IV. o *Wizytach*, a w szczegulności art. 6; także ma mieć przed oczyma całe Ustawy Kommissyi Edukacyi na szkoły przepisane, do których się ma stosować, i ieśli te przez zgromadzenia Akademickie były pełnione, przeświadczyć się, wykonanie onych zalecić, i wiernie szkole Główney rapportować &c.

ZAKONCZENIE WIZYTY I ZOSTAWIONE PRZESTROGI

Po przeczytaniu Aktu Wizyty przed zgromadzeniem, i podpisaniu przez nie wypisu tegoż aktu z protokołu, czytane były następuiące przestrogi i zalecenia, zostawione w kśiędze na to sporządzoney. *Tu ie wszystkie wiernie wyrazi.*

2. SZKOŁY N. ZGROMADZENIA N. *Podobnie w każdych szkołach przeydzie wszystkie opisane artykuły, stosuiąc ie do każdego mieysca.*

TABELLA GENERALNA

Wydział	Szkoły należące do Wydziału	Osoby Zgromadzenia
Wielkopolſki	Poznań	Rektor N. Prefekt N. Profeſsor N. &c. Kaznodzieia N. Zaſłuzony N.
	Kaliſz	Prorektor N &c.
	N.	N. &c.
Wydział N.	N.	N. &c.
	N.	N. &c.

WIZYTY PRZEZ N. ODPRAWIONEY

Metrowie	Kalecy	Uczniowie Fundufzowi	Szkoły Parafialne
N.	N.	N. &c.	N. &c.

D Z I E I E
OBRAD WYDZIAŁOWYCH N.
ODPRAWIONYCH W MIESCIE N.
ZACZĘTE W MIESIĄCU N.

ROKU N.

DZIEIE OBRAD WYDZIAŁOWYCH.

Rok	Dzień Miesiąca	
N.	N.	Zagaione iest posiedzenie z osobami zgromadzonemi, dla wybrania osób na urzędy, podług ustaw Prześwietney Kommissyi. Znaydowały się na tym posiedzeniu: 1mo. Osoby szkół tuteyszych Wydziałowych NN. 2do. Osoby szkół NN. należących do tego Wydziału N. *Należy wyrazić wszystkie osoby, które wchodziły do posiedzenia.* Ułożono to &c. Przystąpiono do tego &c. Posiedzenie odłożone na dzień N.
N.	N.	Odprawiło się posiedzenie w materyi N. &c. *J tak podobnie innych dni będą wyrażone materye posiedzeń. Gdy się te zakończą, podpiszą ie wszystkie osoby. Któreby nie były przytomne, wzmiankować należy, dla czego.*

D Z I E I E

OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

albo W SZKOŁACH PODWYDZIAŁOWYCH N,

NALEŻĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE w MIESIĄCU N.

ROKU N.

DZIEIE OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO

Rok	Dzień Miesiąca	Materye obrad	Resultatum
N.	N.	Złożone posiedzenie względem obrania Prowizorów i ułożenia materyi ekonomicznych &c.	Obrany Prowizorem N. Udecydowano względem N.
	Dnia N.	Ukazał rachunki Prowizor Zgromadzeniu.	Examinowane i podpisane rachunki domowe.

DZIEIE

OBRAD DOMOWYCH CO DO SPRAW SZKOLNYCH N.

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. albo *W SZKOŁACH PODWYDZIAŁOWYCH N.*

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE W MIESIĄCU N. ROKU N.

DZIEIE OBRAD CO DO SPRAW SZKOLNYCH

Rok	Dzień Miesiąca	Materya Obrad	Resultatum
N.	N.	Złożone posiedzenie ze Zgromadzeniem z okoliczności N. Dla naradzenia się względem N. Z przyczyny N. Dla poprawienia nieporządku. Dla ogłoszenia listu okolnego N. *i tym podobnych użyią wyrazów.* Znaydowali się na nim N. Rektor N. Prefekt NN. Professorowie NOTA. *Jeśliby się który nie znaydował, należy zanotować, dla czego.*	Uchwalono, aby &c. Zdało się zgromadzeniu, aby &c. Zabieżono przez te srzodki &c Porządek ustanowiony. Zalecono wykonanie rozkazow Prześwietney Komissyi: *i tym podobnych użyią wyrazów* *Resultatum to ma być podpisane przez zgromadzenie.*

KSIĘGA PORZĄDKU OSOB ZGROMADZENIA

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

albo PODWYDZIAŁOWYCH N.

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTA w ROKU N.

PORZĄDEK OSOB ZGROMADZENIA

W SZKOŁACH N. W ROKU N.

Osoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny	Wiek	Lata w zgromadzeniu	Powinności przydatkowe	Płaca		
				Pierwiaftkowa	Dorobkowa	Urzędowa
Rektor *lub* Prorektor N. z *Woiewodztwa Poznańſkiego lub Wotyńſkiego* &c.	N.	N.	N.	N.	N.	N.
Prefekt						
Profeſsor Fizyki						
Profeſsor Matematyki						
Profeſsor Wymowy						
Profeſsor Prawa						
Profeſsor II. Klaſsy						
Profeſsor I. Klaſsy						
Kaznodzieia						
Zaſłużony						
Subſtytut						
Metr ięzyka						
Kandydat poſłany do Szkoły Głowney						
Kaleka						

Nota. Prócz tego Rektor wpiſze w tęż kſięgę perządek wſzyſtkich zgromadzeń ſwego wydziału.

Wzór VIII. Rozd. VIII.

RAPPORT

REKTORA *lub* PROREKTORA

O OSOBACH ZGROMADZENIA SZKOŁ N.

DO SZKOŁY GŁOWNEY

ROKU N.

NOTA. Papier tego rapportu i następuiących będzie koniecznie takowey wielkości, iaką określaią wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwieyszey oprawy wszystkich rapportów w iednę księgę.

RAPPORT O OSOBACH ZGROMADZENIA

Oſoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny	*Wiek*	Lata w zgromadzeniu	*Zdrowie*	*Zdatność*	*Pilność*	*Obyczaie*	*Przydatkowe powinności*
Rektor (a) *lub* Prorektor N.	N.	N.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Prefekt N.	N.	N.	Dobrego.	Nadmierney.	Wielkiey.	Stateczny. Uważny. Płochy.	
Profeſsor Fizyki N.	N.	N.					
Profeſsor Matematyki							
Profeſsor Wymowy							
Profeſsor Prawa							
Profeſsor II. Klaſsy							
Profeſsor I. Klaſsy							
Kaznodzieia							
Zaſłużony							
Subſtytut							
Metr języka							
Kandydat poſłany do Szkoły Główney							
Kaleka							
(a) *O Rektorze zdanie w rapporcie Wizytatora*							

NOTA 1mo. Na końcu rapportu położy ſzczególne donieſienia wyięte z opiſu Dzieiów i wynalazków; przyłączy uwagi i poſtrzeżenia, które podadzą mu Nauczyciele względem kſiąg Elementarnych, oraz wyrazów ſłużących do umieiętności i ſztuk różnych.

2do. Ten rapport o oſobach zgromadzenia poſzle tylko do Szkoły Główney, nie wciągaiąc go w protokół domowy rapportów podług *art. 12. w Rozdziale VIII.* Będzie iednak kſiążka, w którey Rektor i Prorektor przy zdaniu urzędów podadzą naſtępcom ſwoim informacyą tak o oſobach zgromadzenia, iako o całym rządzie. Podobnie poſtąpią inni zdaiący urzędy ſwoie, podług ſzczegulnych każdego obowiązków. *Patrz art: 7. w Roz. VII.*

R A P P O R T

O DYREKTORACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N.

lub PODWYDZIAŁOWYCH N.

DO SZKOŁY GŁOWNEY

W ROKU N.

NOTA. *Rektor ten rapport podany sobie od Prefekta, przeszle wraz z innemi rapportami do Szkoły Główney.*

RAPPORT O DYREKTORACH

Nazwiſko	Liczba uczniów	Zdatność	Ieśli zadoſyć czyni	*Dalsze zdanie względem nauk, obyczaiów, odſyła ſię do rapportu o studentach, stosownie do klaſs, w których się ſam dyrektor uczy.*
N.	N.	Mierney Nadmierney	Powtarza lekcye, albo nie; ieśli chodzi z uczniami na rekreacye? Czy ochędóstwa przeſtrzega &c.	ieſt w Klaſsie N.

RAPPORT

REKTORA *lub* PROREKTORA

O STUDENTACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N. lub PODWYDZIAŁOWYCH N.

DO SZKOŁY GŁOWNEY

w ROKU N.

NOTA. Ten wzór ſłużyć oraz będzie Prefektowi za wzór XVIII. do ſporządzenia księgi, w którą ſię zapiszą zdania o poſtępku uczniów podczas examinów i popiſów, maiące ſłużyć do układania rapportu do Szkoły Głowney.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA I.

Nazwisko i oyczyzna.	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	Postępek				Obyczaie.
				w łacinie.	w Arytmetyce.	w Moraln.	w formowaniu charakteru.	
1, N. z Woiewodztwa N. *wyrazi urzęd, ieśli ma.* *Jeżeliby drugi rok siedział w iedney klassie, przyda:* Drugi rok iest w tey klassie.	N.	dobrego. słabego.	dobrey. mierney. nadmierney, małey.	dobrego miernego, nadmiernego, małego.	&c.			płochy, uważny, stateczny
2. N. &c.								

KLASSA II.
podobnie, iak pierwsza.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA III.

Nazwiſko i oyczyzna	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	Postępek w łacinie	w Geometryi.	w Hiſtoryi naturalney	w Moraln.	w Hiſtoryi dzieiów ludzkich.	Obyczaie.

KLASSA IV.

Nazwiſko i oyczyzna.	Wiek.	Zdrowie.	Pilność.	Postępek w łacinie.	w Geomet. i Algebrze.	w poczat. Fizyki i Hiſtoryi natur.	w Moraln.	w Hiſtoryi dzieiów ludzkich	Obyczaie.

RAPPORT O STUDENTACH SZKOŁ N.

KLASSA V. DWOLETNIA.

Nazwiſko i oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	*Poſtępek*					Obyczaie
				w łacinie i wymowie	w Geometryi lub Algebrze.	w Fizyce i Hiſtoryi naturalney	w Moraln. i Prawie	w Hiſtoryi dzieiów	

KLASSA VI

Nazwiſko i oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	*Poſtępek*					Obyczaie
				w łacinie i wymowie	w Logice	w Hiſtoryi ſztuk i kunſztów	w Moraln. i Prawie	w Hiſtoryi dzieiów	

INWENTARZ DOMU

ZGROMADZENIA AKADEMICKIEGO N.

Y SPRZĘTOW DOMOWYCH

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE DOMU, a naprzód DOŁ

Wchodząc do *Collegium* od ulicy N. furta maiąca ſklepienie, do którey drzwi podwóyne wielkie dębowe na zawiaſach potroynych. Ławy w niey dębowe w koło do ściany przybite; poſadzka z kamienia Krakowſkiego. Z furty na kurytarz dolny drzwi poiedyncze dębowe na zawiaſach podwoynych z zamkiem pol ſkim. Na lewey ſtronie furty izba dla Murgrabiego, do którey drzwi ſoſnowe poiedyńcze z zamkiem francuſkim, okna taflowe w ołow oprawne; piec biały w paſki niebieſkie, podłoga z tarcic ſoſnowych. Za izbą Murgrabiego, izba ſzafarza, do którey drzwi ſoſnowe &c.

Takim ſposobem opisanie kuchni, refektarza i każdey izby dolney być powinno.

Po opiſanym dole naſtępować ma *pierwsze piętro, drugie &c. potym piwnice.*

Nakoniec przyległe *Collegio* mieſzkania: ogrod, wſzelkie place &c.

SPRZĘTY DOMOWE

SZAFY

Szafa dębowa z drzwiami podwóynemi z zamkiem francuſkim, i czterema pułkami.	w izbie Rektora lub N.

KRZESŁA

Krzeseł 12 Gdańſkich ſkorą zieloną złotem nabiianą powleczone, używane,	6 w izbie Rektora 3 u Prefekta 3 u Prof. Matematyki.

STOLIKOW &c.

Toż ſamo ma ſię rozumieć o wſzyſtkich ſprzętach, naczyniach i narzędziach domu, których pod ſwemi tytułami dokładne powinno być opiſanie, a na boku oznaczenie do czyiego ta rzecz dana ieſt używania.

I N W E N T A R Z

SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

I ICH SPRZĘTOW

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE SZKOŁ

Szkoły ſą murowane, od *Collegium* oſobne, o dwòch piętrach, pròcz dołu. Na dolnym kurytarzu po prawey ſtronie dwie klaſsy: druga i trzecia. Po lewey także dwie: pierwſza i czwarta. W klaſsie pierwſzey drzwi ſoſnowe na zawiaſach żelaznych z zamkiem francuſkim, trzy okna taflowe w ołów oprawne, kraty żelazne od ulicy, maiące pułap, piec zielony z blachą żelazną; ławek w całey klaſsie 20. *W klaſsie drugiey, trzeciey, &c. podobne będzie opiſanie, wyrażaiąc pierwſze, drugie &c. piętra, a oſobliwie powinien dokładnie opiſać ſale, gabinet Hiſtoryi naturalney, Muſæi i Biblioteki.*

SPRZĘTY SZKOLNE

1. Musæum; w którym iakie się znayduią instrumenta, te opisać pod osobnemi tytułami. *Naprzykład*: Fizyczne, Geometryczne &c.
2. Gabinet historyi naturalney. *Opisze wszystkie osobliwości* &c.
3. Regestr ksiąg biblioteki; *porządny uczyni.*
4. Mappy, rysunki, tablice, *iakie w których się klassach znayduią, wymieni.*

INWENTARZ KOSCIOŁA

i SPRZĘTOW KOSCIELNYCH

PRZY SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

OPISANIE KOSCIOŁA

Wchodząc do Kościoła od ulicy N. drzwi dębowe podwoyne w kostkę, na potróynych zawiasach, z podwóynemi zasuwami, z zamkiem polskim. W Kościele po prawey stronie okien siedm wielkich i tyleż po lewey, nad któremi, bliżey sklepienia, tyleż okien owalnych. Szkła w tych oknach w drzewo oprawne. Ołtarzów wszystkich razem z wielkim 13. Ołtarz wielki SS. Piotra i Pawła pozłacany &c. Ołtarze poboczne &c.

Zakrystya &c.

Skarbiec &c.

Dzwony &

SPRZĘTY KOSCIEŁNE

APPARATY

Ornat i para dalmatyk na dnie zielonym, złotem wyszywane nowe, albo używane.

Ornaty cztery czerwone z adamaszku z lamką złotą &c.

Srebro, to iest: kielichy, patyny, puszki, monstrancya, i inne sprzęty będą opisane.

RACHUNEK

KASSYERA PROWINCYONALNEGO

I WSZYSTKICH PRZEŁOZONYCH SZKOŁ

ODBIERAIĄCYCH i ROZDAIĄCYCH OPŁATĘ

ZDANY

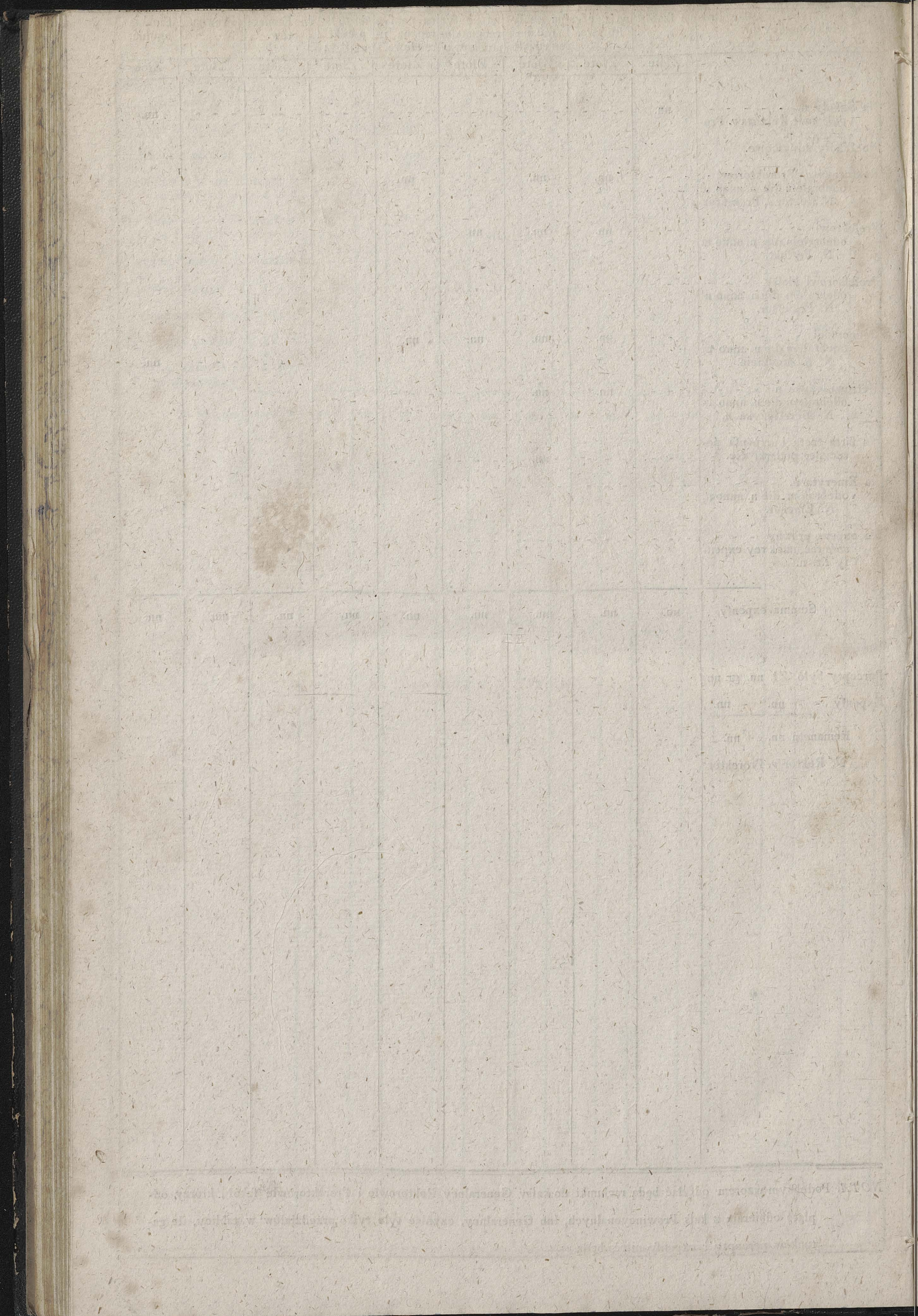
KASSIE GENERALNEY

Z RATY N. w ROKU N.

Percepta z Raty N. do Kassy Prowincyonalney N.	z Remanentu		z Dobr		od Summ		Potoczna i extraordyn.		Prawna		z Kassy N.		Summa ogólna.	
	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gr.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro
Remanentu od ostatnich rachunków - - - - - -	nn.	- -	- - -		- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -
Z Dobr n. za Ratę n. - -	- - -	- -	nn.	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -
Z Dobr n. za Ratę n. - -	- - -	- -	nn.											
Od summy n. na Dobrach n. za Ratę n. - - - -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -
Od summy n. na Dobrach n za Ratę n. - - - - -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -								
Z naymu apteki *v.* drukarni	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -					nn.	
Z naymu stancyi - - - -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -						
Za kondemnatę od JP. n. - -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -	- - -	- -	nn.	
Za expens pozwu od JP. n.	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -				
Z kassy Generalney *v.* Prowincyonalney - - -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn.	- -	nn.	nn.
Summa percepty	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.

Expens Raty n z kasſy Prowincyonalney n.	na ſzkoły.	na penſyą ſtołową.	na penſyą ręczna pierwiaſt.	na penſyą ręczną dorobkową.	na penſyą ręczną urzędowa.	na ſarta tecta podatki i extraord.	na Emerytów.	Prawna.	Summa ogólna.
	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote
Na Szkoły n. - - - - - - *vide* kwit Rektora *v.* Prorektora n. Na ſzkoły mieyſcowe.	nn.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	nn.
Rektorowi *v.* Prorektorowi - odebrałem die n. anno n. N. Rektor *v.* Prorektor.	- - -	nn.	nn.	- - -	nn.				
Prefektowi - - - - - - - odebrałem die n. anno n. N. Prefekt.	- - -	nn.	nn.	nu.	- - -				
Profeſsorowi klaſsy - - - odebrałem die n. anno n. N. Profeſsor.	- - -								
Kaznodziei - - - - - - - - odebrałem die n. anno n. N. Kaznodzieia.	- - -	nn.	nn.	nn.	nn.		- - -	- - -	nn.
Metrowi iezyka n. - - - odebrałem die n. anno n. N. Metr iezyka n.	- - -	nn.	nn.	- - -	- - -				
Na ſarta tecta i expenſa potoczne, podatki &c. -	- - -	- - -	nn.	- - -	- - -				
Na Emeryta n. - - - - - odebrałem die n. anno n. N. Emeryt.	- - -	- - -	- - -	- - -					
Na expens prawny - - - *vide* rachunek tey expenſy lit. n.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -				
Summa expenſy	nn.	nn.	nn.	nn.	nn.	nn	nn.	nn.	nn.
Percepty było Zł. nn. gr. nn.									
Expenſy - - nn. - nn.									
Remanetn nn. - nn.									
N. Rektor *v.* Prorektor.									

NOTA. Podobnym wzorem odſyłać będą rachunki do kaſsy Generalney Rektorowie i Prorektorowie ſzkół, którzy odpłatę odbieraią z kaſs Prowincyonalnych, lub Generalney, czyniąc tyle tylko przedziałów w tablicy, ile gatunków percepty i expenſy mieć będą.

ZAPISY STUDENTOW

PRZYCHODZĄCYCH Y ODCHODZĄCYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE 29. WRZESNIA ROKU N.

SKONCZONE 29 LIPCA ROKU N.

ZAPIS PRZYCHODZĄCYCH

Przyiście		Nazwiſko i oyczyzna	Wiek	z domu, lub z innych ſzkół; czy miał patenta.	Do którey klaſsy.	Spoſób ſuſtentacyi.
Rok	Dzień Mieſiaca.					
N.	NN.	1. N. z Woiewodztwa N. *ieśli ma urząd, dodać.*	N.	Z domu. Ze ſzkół. Z patentami.	N.	Koſztem ſwoim. *lub* cudzym. *lub* z dyrekcyi. *lub* z iałmużny.
		2. N. &c.				
		3. N. &c.				

NOTA. Zapiſy Studentów przychodzących i odchodzących, nie przez alfabet będą czynione, ale, iak kto pierwey przyszedł; na końcu zaś kſięgi będzie porządek abecadłowy odſyłaiący do tych zapiſów.

ZAPIS ODCHODZĄCYCH

Odeyścia.		Z klaſsy.	Zdrowie.	Zdatność do nauk. Poſtępek.	Obyczaie.	Patenta czyli świadectwa.
Rok	Dzień Mieſiąca					
N.	N.	N.	Miernego. Dobrego. Słabego.	Ukazał ſpoſobność do nauki N. Do nauki N. wcale żadney w nim zdatności niewidać. postępku żadnego, albo mały, mierny, nadmierny, uczynił.	Stateczny. Rozwiązły. Płochy. Uważny.	Wziął, niewziął.

PORZĄDEK NAZWISK ABECADŁOWY, ODSYŁAIĄCY KAZDEGO DO ZAPISU.

Pierwsza liczba znaczy *Rok*, druga *kartę*, trzecia *zapis nazwiska*.

	liczba				liczba				liczba		
	roku	karty	zapisu		roku	karty	zapisu		roku	karty	zapisu
A.	N.	N.	N.	D.	N.	N.	N.	G.	N.	N.	N.
B.	N.	N.	N.	E.	N.	N.	N.				
C.				F.				H. &c.			

Porządek abecadłowy na osobnym sexternie wprzód zrobiony, dla niemylnego ułożenia alfabetu, będzie potym wpisany przy kończącym się zapisywaniu księgi.

OPIS DZIENNY

OSOBLIWSZYCH DZIEIOW i PRZYPADKOW MIEYSCA

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *lub* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

ZACZĘTY w MIESIĄCU N. ROKU N.

NOTA. Ta Dzieiów księga nie codzień ma się zapisywać, ale w ten czas tylko, gdy się co ważnego zdarzy; co należeć będzie do Prefekta, lub Prorektora.

OPIS DZIENNY

Rok	Dzień Miesiąca	DZIEIE.
N.	N.	Odprawił się popis przy licznym zgromadzeniu gości, między którémi znaydowali się NN. Pytania zadawali NN.
	N.	Przeieżdżał przez to miasto Cesarz Jmć Rzymski Jozef II. powracaiący przez Litwę z Mohylowa gdzie był dla widzenia się z Imperatorową Rossyiską Katarzyną II. Oglądał tu &c.
	N.	Spadł grad gwałtowny w okolicach tuteyszych, połamał i wytłukł zboża; burza drzewa powywracała &c.
	N.	Odprawił się anniwersarz za dobroczyńców funduszu Edukacyinego &c.
N.	N.	Ziazd był wielki na tuteysze Seymiki, które się odprawiły spokoynie, obrani Deputatami NN.

NOTA Różne zdarzenia, czy interessuiące, czy ku ciekawości, maią być zapisane.

RAPPORT

MIESIĘCZNY DYREKTOROW O UCZNIACH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *albo* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

DANY PREFEKTOWI *lub* PROREKTOROWI

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Nazwisko i lata uczniów.	Klasa.	Stancya.	Bywanie w szkołach, powtarzanie lekcyi w stancyi.	Pilność.	Formowanie charakteru.	Ochędóstwo.	Posłuszeństwo.
NN.	N.	Na ulicy N. w domu N.	Był, *lub* nie był razy N. Powtarzanie lekcyi dwa razy na dzień.	Mierney. Nadmierney. Zadney.	Mierne. Dobre. Gładkie.	Zachowuie. Nie zachowuie.	Posłuszny. Krnąbrny.

O P I S

WYNALAZKOW i DOSWIADCZEN WAZNYCH.

PRZEZ NAUCZYCIELOW *lub* INNE OSOBY UCZYNIONYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. *lub* PODWYDZIAŁOWYCH N.

Z WYDZIAŁU N.

albo W OKOLICACH MIEYSCA

ZACZĘTY w MIESIĄCU N. ROKU N.

ROK N.

Wynaleziona iest machina N. przez Profeſsora N. ſkłada ſię z tych części &c. Uczynione ſą doświadczenia w przytomności Jchmciów NN.

W Dobrach N. przez N. wydoſkonalony iest pług do orania, którym ſię czyni ulga ſprzężajowi &c. Części ſą takie &c.

W Dobrach N. wynaleziona iest ſól.

T A B L I C A

RZECZY ZAWARTYCH W USTAWACH.

A

B

C

D

E

T

U

W

